

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

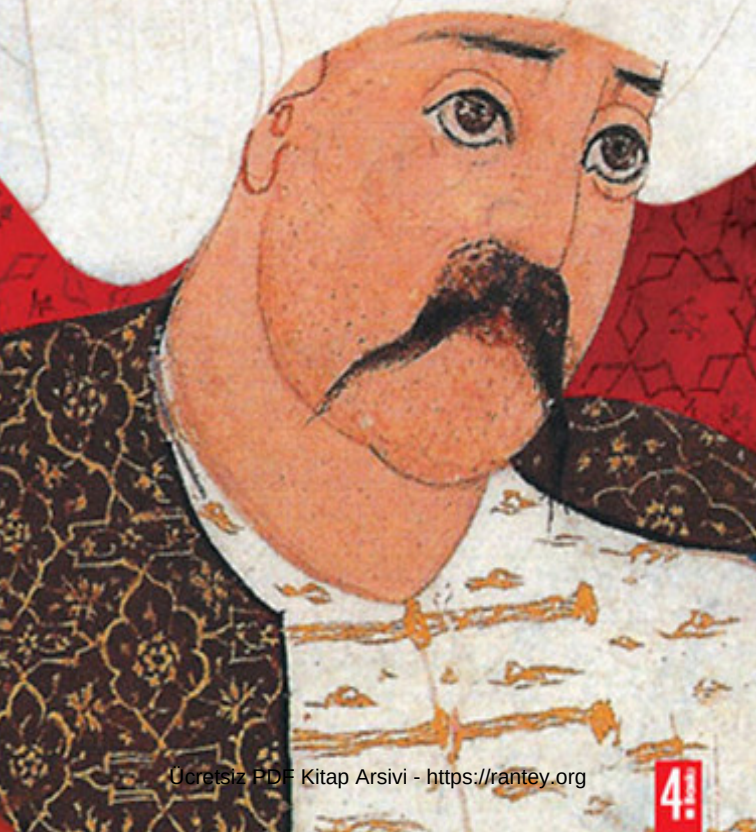
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YEDİTEPE

Yavuz'un Küpesi

Erhan Afyoncu

YAVUZ'UN KÜPESİ

ERHAN AFYONCU

Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

© Yeditepe Yayınevi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-4052-35-6

Yeditepe Yayınevi: 117
Araştırma İnceleme: 98

1. Baskı: Mayıs 2010

4. Baskı: Aralık 2013

Sayfa Düzeni
İrfan Güngörür

Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

Baskı-Cilt

Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd. Şti.
Gümüşsuyu Cad. No:3/2 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 11964)

YEDİTEPE YAYINEVİ

Çatalçeşme Sk. No: 27/15 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com | bilgi@yeditepeyayinevi.com

online alıs-veris: www.kitapadresi.com
Ücretsiz PDF Kitap Arşiv - <https://arany.org>

Yavuz'un Küpesi

Erhan Afyoncu

YEDİTEPE

İstanbul 2013

ERHAN AFYONCU

1967'de Tokat'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 1984'de başladığı Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan 1988'de mezun oldu. 1989'da Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü'ne Araştırma görevlisi olarak atandı. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *Necati Efendi Tarih-i Kıym (Rusya Sefaretnamesi)* isimli tez ile 1990'da tamamladı. 1997'de *Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. Yüzyıllar)* isimli tez ile doktorasını bitirdi. 2000 yılında yardımcı doçent oldu. 2001 Mayıs'ında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne geçti. 2008'de doçent oldu.

Halen Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Erhan Afyoncu'nun "So-rularla Osmanlı İmparatorluğu", "Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi", "Osmanlı'nın Hayaleti", "Truva'nın İntikamı", "Ottoman Empire Unveiled" ve "Das Osmanische Reich: Unverhüllt" isimli kitapları ile Osmanlı bürokrasisi, aşiretler ve Osmanlı tarihçileri üzerine çok sayıda akademik makalesi vardır.

*Popüler üslubu öğrendiğim
değerli ağabeyim Murat Bardakçı'ya*

Önsöz.....	9
• Yavuz Hiç Küpe Takmadı.....	11
• İran'ı Türkler Şişletirdi	14
• Osmanlı-Safevi Siyasi Mücadelesi Alevi-Sünni Ayrımını Başlattı.....	17
• Yavuz 40 Bin Türkmen'i Öldürtmedi	21
• Yavuz Gibi Değil Kanunî Gibi Dönmek.....	23
• Topkapı Sarayı'ndaki Taht, Şah İsmail'e Ait Değil	26
• Osmanlı Sadrazamı İran'la Osmanlı Tek Devlet Olsun Demişti	30
• İran'la Yapılan Savaşlar Bize Pahalıya Mal Oldu.....	34
• İran'ın Türk Geçmişi.....	35
• Malazgirt ve Kürtler	38
• Selahaddin Eyyubî	41
• Bölücüyu Yakalamak İçin Dağı Erittiler	43
• Osmanlı Bile Eyaletlerine Sözgeçirememişti.....	46
• Siyasi Çekişme Osmanlı Sistemini Bozdu	52
• Bürokrat Sayısı Artınca Makam Kalmadı.....	55
• Osmanlı Döneminde Tecavüz Eden Asılırdı	57
• Anadolu'ya Ne Kadar Türk Geldi?	59
• Soy Nasıl Araştırılır?	62
• Son Dünya Düzeni	64
• “Demokrasi ve Anayasa” Kavramları Literatürümüze Kâtip Çelebi'yle Girdi	67
• Eli Sopalı Diplomatlarımız.....	71
• Osmanlı, Bırakın İnsanları Keçileri Bile Eksiksiz Sayardı.....	74
• Kolomb Osmanlı Hizmetinde	77
• Obama'yı, Amerikan Tarihini Okuduktan Sonra Değerlendirin.....	80
• Azınlıklar Çiçektir.....	84
• Avrupalılar'ın Mumya Merakı	86

• Oruç Reis, Afrika'yı Hristiyanlaştırmaktan Kurtarmıştı.....	88
• Hacı Bayram-ı Veli'yle Tartışan Bizans İmparatoru Uydurdu, Papa da İnandı	91
• Bizans İmparatoru, Başkasının Sözü'nü Çalmış.....	101
• Papa'nın Müslümanlar'a Borcu	104
• Peygamberimiz Müslümanlığı Kılıçla Yaymadı	108
• Rusya İle İlk İlişkilerimiz Ticaretle Başlamıştı	109
• Hollanda'ya Osmanlı Desteği.....	114
• Hollanda ve Lale Soğanları	120
• İsveç'te Türk Modası.....	123
• Avrupalılar Viyana Önlerine Gitmemizi Unutmazlar	128
• “Allah da Türk Devletini Sona Erdirsin”	133
• Papayla Luther'i Yan Yana Oturturuz.....	134
• Din Özgürlüğü İçin Osmanlı Topraklarına Koşmuşlardı.....	137
• Osmanlı Mahkemeleri Avrupa'ya Örnek Oldu	140
• Napolyon'u da Obama Gibi Müslüman Zannetmiştik.....	145
• Obama'nın Kod Adı	148
• 14. Louis “Devlet Benim” Demedi.....	150
• Avrupa Aşısı Bizden Öğrendi.....	154
• Belçika Kongo'da Yaptıklarını Çekiyor	156
• Devlet Desteğiyle Korsanlık	159
• Somali'de Osmanlılar.....	162
• Avrupalılar, 100 Yıldır Sanat Diye Dinimize Hakaret Etmekten Vazgeçmediler.....	165
• Türk Korkusundan Kafatası Sergilediler	168
• Fransa Osmanlı'yı Arkadan Vurmaya Kalkınca Elçisi Dayak Yedi	172
• Korkma Geliyorum	175
• Endülü's'e Veda.....	177
• Osmanlı'ya İhanet Edenler Yunanistan'da Baştaçı	182
• Yunanlılar'ın Sahte Kahramanı	185
• Yunan Kahramanlarının Çoğu Arnavut'tur.....	189
• Avrupalılar'ın Gözü 200 Yıldır Kör.....	191

Bibliyografya.....	195
--------------------	-----

EK: Minyatür ve Resimler.....	201
-------------------------------	-----

Önsöz

Bugün Gazetesi'nde genelde o hafta meydana gelen bir hadisenin tarihteki benzerinden hareket ederek kaleme aldığım yazılar ciddi araştırmalar sonucunda ortaya çıkıyordu ve uzun süreden beri bu yazıların kitaplaşması için bir talep vardı. Gazetede yazılarımın benzer konuda olanları bir araya getirilip, gözden geçirildi. Yazıların içinde bir kitapta yer almayacak kısımlar varsa bunlar çıkarıldı. Sonunda, 2006 ile 2010 yılları arasında Bugün Gazetesi'nde Pazar günleri yazdığım yazıların bir kısmının derlenmesiyle bu kitap ortaya çıktı.

Kitap adını ise bana göre bu kitaptaki en önemli yazı olan Yavuz Sultan Selim'in küpe takmadığı ve senelerden beri yanlış resmi Yavuz kabul etmiş olduğumuzu anlatan makaleden aldı. Bu konuyla ilgili olarak ayrıca kitabın sonuna Yavuz Sultan Selim'le ilgili resimler konuldu.

Bugün Gazetesi'nde tarih yazıları yazmama sağladıkları imkânla bu kitabın ortaya çıkmasına vesile olan Erhan Başyurt ve Selahattin Sadıkoğlu'na teşekkür ediyorum. Popüler üslubu öğrendiğim Murat Bardakçı'nın hakkı ise teşekkürle ödenmeyecek kadar çoktur. Kitabın hazırlanması sırasında yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Mustafa Daş, Doç. Dr. Tufan Gündüz, Uğur Demir ve Aykut Can'a teşekkür ederim.

Erhan AFYONCU
Kozyatağı-Mayıs 2010

Yavuz Hiç Küpe Takmadı

2008 Mayıs'ında kimsesiz çocuklara yardım etmek için düzenlenen takı sergisinde tarihi bir yanlışlık tekrarlanmıştı. Takı sergisindeki Yavuz Sultan Selim, küpeli ve boynundaki gerdanlıkla resmedilmişti.

Bu yanlışlığın sebebi ise yıllardan beri bize Yavuz diye öğretilen küpeli resimden kaynaklanıyordu. Nezih Uzel, Murat Bardakçı gibi daha önce bu durumun yanlışlığına dikkat çeken yazarlar olduysa da eski bilgi tekrarlanmaya devam ediyor.

Yavuz Sultan Selim denince aklımıza hep kulağı küpeli, palabıyıklı bir resim gelir. Yavuz'a ait olmayan ve daha sonraki dönemde yapılmış olan bu resim tarih ders kitaplarında kullanıldığı için herkes Yavuz'u böyle tanır. Hatta kulağındaki küpenin sebebi üzerine birçok hikâye uydurulmuştur. En ilginç rivayetlerden biri Yavuz Sultan Selim kılık değiştirerek Tebriz'e gidip, Şah İsmail'i satrançta yenince şahın, Şehzade Selim'e yenilginin hırsıyla bir tokat atması üzerine, Yavuz'un da bu tokat kulağına küpe olsun diye küpe takmasıdır.

Bir diğer rivayete göre de Yavuz Sultan Selim İslamiyet'in kutsal topraklarına hakim olunca "Hadimü'l-Haremeyn", yani Haremeyn'in hizmetkân olduğunu göstermek için küpe takmıştır.

Yavuz'a Sultan Selim'e ait olduğu iddia edilen küpeli resim daha sonraki yüzyıllara ait bir Avrupalı ressam tarafından yapılmıştır ve Birinci Selim'le uzaktan yakından ilgisi yoktur. Ancak Avrupalılar tarafından yapılan başka portrelerde de Yavuz'un küpeli resimlerine rastlanır¹.

Yavuz'u gösteren 16. yüzyıla ait ve daha sonraki dönemlerde çizilmiş minyatürlerde sultanın kulağında küpe olmadığı gibi, portresi de çok farklıdır². Ayrıca "Selimname" isimli Yavuz'un hayatını anlatan kitaplarda sultanın küpe taktığına dair bir bilgiye rastlanılmaz.

Türkmenler arasında küpe takmak eski bir gelenektir. Nitekim 1473'te Otlukbeli'nde Fatih Sultan Mehmed ile savaşan Akkoyunlu Türkmenleri'nde küpe takanlar vardı³. Ayrıca bazı tarikatlarda dervişler dünyadan ve dünyevi nesnelerden soyutlandıklarını göstermek için mengüş (küpe) takarlardı. Bu iki gelenek de Yavuz Sultan Selim'e değil Akkoyunlular'ın topraklarında Safevi Devleti'ni kuran Şah İsmail'e uymaktadır. Nitekim Türk tarihinin en önemli isimlerinden biri olan Şah İsmail, bazı minyatürlerde küpeli tasvir edilmiştir⁴.

Yıllar önce bu yanlışlığa dikkat çeken Nezih Uzel, küpeli hükümdar resminin Şah İsmail veya Şah Cihan olabileceğini söylemiştir⁵. Ancak resimdeki giyim tarzı ve küpe Şah Cihan'dan daha ziyade bir başka Babür hükümdarı Cihangir'e uymaktadır⁶.

1 *Padişahın Portresi*, İstanbul 2000, s. 95.

2 Bu minyatürler için bk. Ekler, resim 1-9.

3 *Mevlânâ Mehmed Neşri*, Cihannümâ, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s. 357-358.

4 *Padişahın Portresi*, s. 50. Bk. Ekler, resim 12.

5 Nezih Uzel, "Küpeli Yavuz'a Sakın İnanmayın", *Tombak*, sayı: 33 (İstanbul 2000), s. 46.

6 Bk. Ekler, resim 12.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan bu resmin⁷ tarih ders kitaplarında kullanılması Osmanlı tarihinin en önemli yanlışlarından birine sebep olmuş ve herkesin kafasında gerçeğinden çok farklı bir Yavuz Sultan Selim oluşmuştur.

7 Nigar Anafarta, *Topkapı Sarayı, Padişah Portreleri*, İstanbul 1966. Bk. Ekler, resim 10.

İran'ı Türkler Şiîleştirdi

1501'de Safevi Devleti'nin kurulması İran tarihi için dönüm noktasıdır. Safevi Devleti'nden önce çoğunluğu Sünnî olan İran, bu dönemde devlet eliyle Şiîleştirildi. Tufan Gündüz, Diyanet İslam Ansiklopedisi'ndeki "Safeviler" ve «Şah İsmail» maddelerinde bu değişimi teferruatlı olarak anlatır.

Tarikat Şeyhliğinden Şahlığa

Safevi hanedanının adı, Erdebil tekkesinin şeyhi Şeyh Safiyüddin'den gelir. Şafî mezhebinden olan Şeyh Safiyüddin gençliğinde Şeyh Zahid-i Gilanî'ye bağlanmıştı. Erdebil'de kurduğu tekke de kısa sürede hürmet edilen bir yer olmuştu. 1334'de Şeyh Safiyüddin'in ölümünden sonra tarikatın başına önce oğlu Sadrüddin, daha sonra da torunu Hoca Ali geçti. Hoca Ali'nin Şiîliğe temayülü tarikatın mahiyetini değiştirdi. Hoca Ali'den sonra tarikatın başına sırayla Şeyh İbrahim ve Şeyh Cüneyd geçti. Şeyh Cüneyd, Erdebil'den uzaklaşmak zorunda kalınca Anadolu ve Suriye'ye gidip, Türkmenler arasında yeni müridler topladı.

Şeyh Cüneyd bir süre sonra Akkoyunlu Uzun Hasan Bey'in kızkardeşi Hatice Begüm ile evlendi. Ancak siyasi hakimiyet peşine

düşünce 1460'da Şirvanşahlar ile yaptığı savaşta öldürüldü. Oğlu Şeyh Haydar ise Uzun Hasan'ın kızı Alemşah Begüm ile evlendi. Müridlerinin sayısı iyice artan Şeyh Haydar, tarikatın simgesi olarak onlara on iki dilimli kırmızı renkli başlıklar giydirdi.

Bir süre sonra Şeyh Haydar da babası gibi siyasi güç sahibi olmak için harekete geçti. Ancak Akkoyunlular, 1488'de Şeyh Haydar'ı öldürüp, cesedini Tebriz'e getirerek halka teşhir ettiler. Şeyh Haydar'ın oğulları Ali, İbrahim ve henüz bebeklik çağında olan İsmail'i anneleriyle birlikte hapsettiler.

Müridler Şeyh Haydar'ın oğlu Sultan Ali etrafında toplanmaya başlayınca, Ali de Akkoyunlular tarafından öldürüldü. Şah İsmail, müridler tarafından Gilan'a kaçırılıp, bu bölgede sekiz yıl saklandı.

Akkoyunlu şehzâdeleri arasında taht kavgaları başlayınca, Türkmen aşiretlerinin reisleri İsmail'i 13 yaşındayken ortaya çıkardılar. İsmail, Erdebil'de umduğunu bulamayınca Anadolu'ya yöneldi. Türkmenler şeyhlerini büyük coşkuyla karşıladılar. Avşar, Çepni, Ustacalu, Dulkadir, Rumlu, Şamlu ve Tekelü Türkmenleri etrafında toplandılar. Şah İsmail bu Türkmenler'in desteği sayesinde kısa bir süre sonra önce Şirvanşahlar'ı, ardından da 1501'de Akkoyunlu hükümdarı Elvend'i mağlup ederek Safevi Devleti'ni kurdu.

“Ben Bu Yola Baş Koydum”

Safevi Devleti kurulduğu zaman İran'ın büyük bölümü Sünnî idi. Ancak Şah İsmail, İran'da Oniki İmam Şiası'nın tesisi konusunda kararlı bir yol izledi. Şiîlik İran'ın resmî mezhebi hâline geldi ve devlet eliyle hızlı bir Şiîleştirme politikası takip edildi. Devlet adamları “Tebriz halkının çoğunluğu Sünnî, Şiîliği kabul ettiremeyiz” deyince Şah İsmail, “Ben bu yola baş koydum, ben bu yoldan dönmezem. Ya Şiî olurlar, ya da kılıcımın tadını tadarlar” demişti.

İran'da Şiî fikhını bilen ulemanın azlığı yüzünden, Cebel Amul, Kûfe, Lübnan ve Bahreyn'de bulunan Şiî ulema İran'a çağrıldı. Şiî ezanı tesis edildi, hutbelerde ilk üç halifeye ve Hz. Aişe'ye lanet okunması gelenek hâline geldi.

Şiî Olmayan Öldürüldü

Tebriz meydanında toplanan halka önce Şiî fikhı anlatılıyor, daha sonra din adamlarının nezaretinde topluca mezhep değiştiriliyordu. Şiîliğe geçmeyen bölgelerde katliamlar yapıldı. Bağdat, Yezd ve Horasan gibi yerlerde kadın çocuk denilmeden onbinlerce insan öldürüldü. İzlenen kanlı ve acımasız siyaset sonucunda Türkmenler'in ve diğer halkın dinî anlayışında köklü değişiklikler meydana geldi.

Şiî metinleri Arapça'dan Farsça'ya tercüme edildi. Sünnîliğe reddiye risaleleri yazıldı. Şeyh Bahaüddin-i Amulî, Sadreddin-i Şirazî, Molla Abdürrezzak-ı Lahicî gibi pek çok fakih yetişti.

Safevîler, devlet teşkilatında İlhanlı ve Akkoyunlu geleneğini devam ettirmekle birlikte eski İran devlet anlayışını da canlandırdılar. Şah İsmail, İslam öncesi dönemlerde olduğu gibi hem dinî hem de siyasî otoriteyi temsil eden bir hükümdardı. Safevi hükümdarı, Zillullah-ı fi'l-arz, Naib-i İmam Mehdi (İmam Gaib) gibi ünvanlar taşıyordu.

Birçok zafer kazanan Şah İsmail, 23 Ağustos 1514'de Çaldıran Savaşı'nda Yavuz Sultan Selim karşısında mağlup oldu. Bu savaştan sonra 23 Mayıs 1524'de ölümüne kadar sakin bir hayat sürdü.

Osmanlı-Safevi Siyasi Mücadelesi Alevi-Sünni Ayrımını Başlattı

Anadolu'daki Müslüman Türkler'in Alevi-Sünni olarak ikiye ayrılması 500 yıl önce meydana gelen Osmanlı-Safevi siyasi çekişmesinin bir sonucudur. 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ile Safevi Devleti arasında yaşanan siyasi çekişme zamanla mezhep mücadelesine dönüşünce Anadolu'daki Müslüman Türkler Sünni ve Alevi olarak ikiye ayrıldı.

Doğu Anadolu'da Hakimiyet Mücadelesi

Osmanlı-İran (Safevi) savaşları genellikle Sünni-Şiî mücadelesi, yani dini-mezhebî bir çatışma olarak değerlendirilir. Ancak meselenin bu şekilde tek bir sebebe indirilerek, izah ve ifade edilmesi yüzünden iki devlet arasındaki ilişkilerde siyasi, askeri, toplumsal ve ekonomik sebepler gözardı edilmiştir.

Osmanlı-Safevi rekabeti, en genel anlamıyla, Doğu ile Batı'nın binlerce yıldan beri süregelen Anadolu üzerinde hâkim olma mücadelesidir. Şah İsmail liderliğinde 1501'de kurulan Safevi Devleti, Anadolu Türkleri tarafından İran'da kurulmuş bir Türk devletidir. Safevi Devleti'nin asıl kurucuları Antalya, Maraş, Amasya, Sivas ve Tokat gibi Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden, Erdebil şeyhlerinin

davetine uyarak İran'a gidip, bölgedeki Akkoyunlu hâkimiyetini yıkan Anadolu Türkleri'dir.

Osmanlı-Safevi çekişmesinin bir sonucu olarak meydana gelen Çaldıran Savaşı'nı da tamamen bir mezhep mücadelesi olarak görmek yanlıştır. Türkmenler üzerine yaptığı araştırmalarla tanınan Tufan Gündüz, Çaldıran Savaşı'nı karşılıklı bir mezhep mücadelesinden çok, Safeviler tarafından ortadan kaldırılan Akkoyunlu Devleti'nin topraklarına hakim olma mücadelesi, hatta Safeviler'in İpek Yolu'ndan Anadolu'ya mal akışını durdurmalarının bir neticesi olarak görmenin daha doğru olduğunu söyler.

İran'ın İnsan Kaynağı Anadolu

Batıdan doğuya Türk göçleri, daha Anadolu'nun orta, güney ve doğusunun önemli bir bölümü ile İran'daki İlhanlı hâkimiyetinin 14. yüzyılın başlarında zayıflaması üzerine İlhanlı beyleri arasında baş gösteren üstünlük mücadeleleri esnasında başlamıştı. İran'da devlet kuran Karakoyunlular Muş'tan, Akkoyunlular ise Diyarbakır'dan göçetmişlerdi. Safeviler devrinde ise bu göçler öncekilerle kıyaslanamayacak seviyeye ulaştı. Anadolu'dan İran'a giden Ustacalu, Rumlu, Tekelü, Dulkadir, Türkmen, Varsak gibi aşiretler siyasi ve askeri açıdan İran'ın kaderini belirleyen aktörler hâline geldiler.

Anadolu'da yaşayan Safevi taraftarı Türkmenler'in tamamı değil, yalnızca bir kısmı İran'a gitmişti. Şah İsmail ve daha sonraki şahlar, gerek yeni insan gücü kazanmak ve batıya doğru genişlemek, gerekse rakiplerini, yani Osmanlıları zayıflatmak için Anadolu ile ilgilenmeye devam ettiler. İran'dan gönderilen casus ve halifeler, Anadolu'da yeni Safevi taraftarları kazanmaya ve mümkün olursa Türkmenler'in İran'a göçmesini sağlamaya, nezir ve sadaka ismiyle toplanan paraların şaha ulaştırılmasını temin etmeye çalıştılar.

İpek ticareti üzerindeki hâkimiyet mücadelesi de iki devlet arasında önemli bir çekişme sebebiydi. Tebriz ile Bursa arasında yoğun bir kervan ticaretine konu olan ipek hem Osmanlı hem de İran ekonomilerinin en önemli gelir kaynaklarından birisiydi. Benzer bir mücadele Safeviler'den önce İran'a hâkim olan Akkoyunlular ile Osmanlılar arasında da yaşanmıştı. Safevileri tarih sahnesinden silmek isteyen Yavuz Sultan Selim, İran'dan ipek ithal edilmesini yasaklamıştı.

Anadolu'da Şah'ın Gölgesi

İkinci Bâyezid'in hükümdarlığının son yıllarında Anadolu'dan giden Türkmenler'in kurduğu Safevi Devleti, Osmanlılar için bir tehlike arzetmeye başlamıştı. Şah İsmail'in halifelerinin Anadolu'daki Türkmenler arasında yaptığı propaganda İran'a büyük bir göçe sebep olmuştu. Şah'ın tesiri Rumeli'ye doğru yayılıyordu.

Osmanlılar, İkinci Bâyezid devrinden itibaren Safevi tehdidinin farkına varıp, Anadolu'da huzuru sağlayabilmek için Safevi propagandasını engellemeye çalıştılar. Ancak hasta olan İkinci Bâyezid bu tehlikeyi önleyebilme hususunda düzgün adım atamadı. Sadece bazı ufak tedbirler alındı. Bunlar propaganda aracı olarak kullanılan Safevi paralarının Osmanlı ülkesinde bulunmasının yasaklanması, Türkmenler'in İran'a göç etmesinin önlenmeye çalışılması ve 16 bin Türkmen'in Mora'ya sürülmesiydi. Ancak bunlar yeterli olmadı. Tehlikenin farkına varan Trabzon Valisi Şehzâde Selim kendi başına Safevi topraklarına akın yaptı. Şah İsmail'in durumu şikâyet etmesi üzerine, şehzâde babası tarafından azarlandı.

Çaldıran'da Bölünen Toplum

1511 Nisan'ında Osmanlı topraklarında meydana gelen Şahkulu isyanında Antalya'dan Bursa'ya kadar olan bölge yakılıp, yıkıldı. Ordu, devletin geleceğini tehdit altında görünce yaşlı padişahı

tahttan indirip yerine valilik döneminden itibaren bu tehlikenin farkına varan Şehzade Selim'i geçirdi.

Sultan Selim, İran üzerine sefere çıkmadan önce dönemin önde gelen din adamları İbn Kemal ve Sarı Gürz'den Safeviler'le savaşmanın meşru olduğuna dair fetva aldı. Safeviler üzerine yürüyen Osmanlı ordusu, Doğu Anadolu'nun coğrafi şartları ve çevrenin iâşe-ikmal açısından Safeviler tarafından elverişsiz hale getirilmesi sebebiyle çok zor bir duruma düştü. Yavuz'un sert tedbirleriyle ilerleyen Osmanlı kuvvetleri Çaldıran'da 23 Ağustos 1514'de karşılaştıkları Safevileri ateşli silahlarıyla büyük bir mağlubiye uğrattı.

Çaldıran Savaşı'ndan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Tebriz ve Azerbaycan Osmanlılar'ın eline geçti. Safeviler bir müddet sonra Tebriz ve Azerbaycan'ı tekrar ele geçirdiler. Anadolu toprakları ise Osmanlı hakimiyetinde kaldı.

Osmanlı-Safevi siyasi hakimiyet mücadelesi Osmanlı yönetiminin Alevi Türkmenler'e karşı olumsuz bakmasına sebep oldu. Safevi yönetimi de kendi topraklarındaki Sünniler'e karşı hareketlerini sertleştirdi. Osmanlılar, Aleviler'i itikadi bozuklukla suçlayıp katlederlerken, Safeviler de Sünniler'i kılıçtan geçirdiler. Saim Savaş'ın "XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik" isimli eserinde bu çatışmanın ulaştığı boyutların nerelere vardığı teferruatlı olarak anlatılır.

Osmanlı tarihçileri, eserlerinde Şah İsmail'e, yani düşman olarak görülen bir devlete katılan Türkmenler'i aşağılamak için Türkler için etrâk-ı bî-idrâk, yani idrâksiz Türkler gibi sözler kullanmaya başladılar. İki devletin siyasi çekişmesi zamanla dini-mezhebi bir durum da aldı ve Anadolu'daki Müslüman Türkler, Alevi ve Sünni olarak ikiye ayrıldı.

Yavuz

40 Bin Türkmen'i Öldürtmedi

Yavuz'un İran seferi sırasında Anadolu'da Şah İsmail'i destekleyen 40 bin Türkmen'i öldürttüğü söylenir. Ancak Yavuz Sultan Selim'in şah taraftar 40 bin kişiyi tespit ettirip, kimini öldürttüğü, kimini de hapsedtiği yönündeki rivayet kaynakların birbirinden naklen tekrar ede ede günümüze gelmiştir. Çaldıran Seferi'ni ve Safeviler'le yapılan mücadeleyi anlatan Yavuz döneminde yazılan tarih kitaplarının çoğunda Türkmenler'e yönelik böyle büyük çaplı bir katliamın olduğuna dair bilgi bulunmaz. Dönemin kaynakları incelendiğinde, Yavuz döneminde bazı Türkmen aşiretlerinin sürgüne gönderildiği, bazı Türkmenler'in ise takibata uğratılıp öldürüldükleri görülür. Ancak o günün şartlarında nüfus açısından çok büyük bir rakamı ifade eden 40 bin kişinin öldürüldüğü iddiaları gerçeği yansıtmaz. 16. yüzyılın başlarında Anadolu'da Sivas, Tokat gibi şehirlerin nüfusunun 3-4 bin kişiden oluştuğu dikkate alındığında 40 bin rakamının 10-15 şehrin tamamen yok edilmesi manasına geldiği, bunun da, o dönemde bu kadar büyük nüfus eksikliğine rastlanılmaması sebebiyle doğru olamayacağı anlaşılabacaktır.

Yavuz'un, Safevilerle mücadelesi üzerine geniş araştırmalarda bulunan Jean-Louis Bacque Grammont, "Padişahın o tarihte 40

bin kişiyi kılıçtan geirttiği iddiasını doğrulayacak hiçbir delilin bulunmadığını” belirtir. Yine Türkmenler zerine yaptığı çalışmalarla tanınan Tufan Gündüz, o dönemde bir köyün nüfusunun 10-50 haneden oluştuğu hesaba katılırsa 40 bin kişinin öldürülmesinin 1000-2000 köyün yok edilmesi demek olacağını belirtip, Anadolu’da o tarihte bu kadar büyük bir nüfus eksilmesi olmadığını, Osmanlı vergi sayımlarında böyle bir durumun görülmediğini söyler. Ayrıca Osmanlı tarih yazarlarının padişahlarının şan ve şereflerini artırmak amacıyla rakamları abarttıklarını belirtir.

Yavuz Gibi Değil Kanunî Gibi Dönmek

Başbakanımız 29 Ocak 2009'da Davos'ta dik duruş sergileyip, mazlumların sesi olduktan sonra İstanbul'da "Yavuz Sultan Selim geliyor" denilerek törenlerle karşılandı, ancak başbakanımızın gelişi Yavuz'dan çok Kanunî'nin ve Dördüncü Murad'ın İstanbul'a dönüşünü andırıyordu. Muhteşem törenlerle İstanbul'dan ayrılan padişahlar, zafer kazanırlarsa şehre aynı şekilde dönerlerdi. Rumeli'deki bir seferden dönen padişahın komutasındaki ordu Edirne'den alayla geçer, İstanbul'da kalan devlet adamları ve ulema mensupları Silivri'de; kapudan ile kaymakam paşalar da İncirli Bahçesi'nde orduyu karşılardı. Padişahın yakın maiyetini teşkil eden peykler, solaklar ve müteferrikalar bu törenlerde göz alıcı kıyafetler giyerlerdi. Rengârenk kıyafetler içerisinde, bayrakları ve silahları ile çeşitli askeri kıtaların geçiş töreni, seyreden herkesi kendisine hayran bırakırdı. Ordu, Topkapı'dan şehre yine büyük alayla girer, Aksaray üzerinden saraya ulaşırdı.

Yavuz'un Mısır'dan Dönüşü

Yavuz Sultan Selim, Memlûk Devleti üzerine sefere çıkarak 1516'da Mercidabık, 1517'de de Ridaniye'de zafer kazanıp, gü-

nümüzde Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan, İsrail, Filistin ve Suudi Arabistan'ın bulunduğu toprakları fethetmişti. Yavuz, fethettiği bölgelerde Osmanlı idaresini kurduktan sonra yola çıkıp 25 Temmuz 1517'de İstanbul'a geri döndü. Genelde zaferle dönülen seferlerden sonra padişahlar muhteşem törenlerle karşılanırdı. Ayrıca Yavuz Sultan Selim İstanbul'dan ayrılalı 2 yıldan fazla olmuştu. Ancak Yavuz, İstanbul'a törenle girmek istemedi ve şehre girişini karanlığın basmasına rastlattı. Yatsıdan sonra sessiz sedasız Boğaz'ı geçip Topkapı Sarayı'na gitti. İstanbul halkı Ortadoğu fatihinin gelişinden haberdar olmamıştı.

Bu durumun tam tersi olarak padişahların dönüşüyle İstanbul'da bir bayram havası yaşandığına dair birçok örnek vardır. Kanunî Sultan Süleyman, kaynaklarda Alaman Seferi ismiyle zikredilen 1532'deki Avusturya seferinden dönüp, törenlerle İstanbul'a girdikten sonra bu seferi kutlamak için İstanbul'da büyük bir şenlik tertip ettirmişti. Beş gün beş gece boyunca şehir donatılmış, Kapalıçarşı başta olmak üzere çarşı ve pazarlar açık tutulup, ziyafetler verilmişti.

Kanunî'den sonraki İkinci Selim ve Üçüncü Murad sefere çıkmadı. Avusturya cephesindeki başarısızlıklar üzerine 1596'da bizzat sefere çıkan Üçüncü Mehmed Eğri'yi fethedip, Haçova Muharebesi'nde düşmanı mağlup etti. Uzun süredir böyle bir durumla karşılaşmayan İstanbullular, 22 Aralık'ta padişahı yollara dökülerek karşıladılar.

Revan Fatihî'nin Dönüşü

Dördüncü Murad da 1635'teki Revan seferinden dönüşünde başkent halkı tarafından muhteşem bir şekilde karşılanmıştı. Padişah, şehre başında altından bir miğfer, beyaz bir tülbent, buna yanlamasına iştirilmiş pırlanta süslü tuğ ile gösterişli bir Nogay atının üzerinde, atalarının zaferlerle yâd edilen mazisinden çıkmış gelmiş bir cihangir gibi muazzam bir debdebeyle girdi. İstanbul'un

yıllardır anarşiden yılmış, mağlubiyet haberlerinden bezmiş halkı, muzaffer padişahlarını, tıpkı atalarının Fatih'i, Kanunî'yi karşıladıkları gibi büyük coşkuyla karşılamışlardı. Yer ordunun ayakları altında titrerken, gök kubbe halkın gemilerden atılan top atışlarının sesine karışan zafer naraları ile inliyordu. Büyük dev uyanmış ve Kanunî döneminin Osmanlısı geri gelmişti.

Topkapı Sarayı'ndaki Taht, Şah İsmail'e Ait Değil

Türkiye-İran Parlamentolararası Dostluk Grubu üyesi milletvekilleri, 17-21 Haziran 2006 tarihleri arasında Tahran'da İranlı yetkililerle görüşmeler yaptılar. Zaman Gazetesi'nden öğrendiğimize göre İranlı milletvekilleriyle milletvekillerimiz arasında yaşanan, 1514'te Yavuz Sultan Selim'le Safevi hükümdarı Şah İsmail'in karşılaştığı "Çaldıran Muharebesi" polemiği ziyarete damgasını vurdu. İranlı milletvekilleri, Türk tarih kitaplarındaki Çaldıran Muharebesi'yle ilgili bilgilere itiraz ederek, "Çaldıran Savaşı'nda kaçan Şah İsmail değil Yavuz Sultan Selim'dir" iddiasında bulundular. Bunun üzerine milletvekillerimizin "Yavuz Sultan Selim kaçtıysa Topkapı Sarayı'ndaki "Şah İsmail tahtı" ne oluyor? Yavuz kaçtıysa tahtı kim getirdi?" şeklindeki sözleri karşısında İranlı vekiller cevap veremediler.

Milletvekillerimiz Yanılıyor

Milletvekillerimiz Yavuz Sultan Selim'in değil Şah İsmail'in muharebe meydanından kaçtığı konusunda haklıydılar, ancak Topkapı Sarayı'ndaki tahtın Şah İsmail'e ait olduğu konusunda yanılıyorlardı. Topkapı Sarayı'ndaki bu taht 1960'lı yıllara kadar

Şah İsmail'den Çaldıran Muharebesi'nde ganimet olarak ele geçirilen taht olarak sergilendi. O yıllarda yapılan araştırmada Çaldıran Muharebesi sonucunda saraya böyle bir ganimetin gelmediği ve Safevi hükümdarı Nadir Şah'ın Osmanlı hükümdarı Birinci Mahmud'a hediye olarak bir taht gönderdiği ortaya çıktı. Bunun üzerine Topkapı Sarayı'ndaki tahtın teşhir etiketi değiştirildi⁸.

Çaldıran'da Türk Türk'e Karşı

Çaldıran Muharebesi, hem Türkiye hem de İran tarihi açısından son derece önemli bir muharebedir. İranlılar, kitaplarında Çaldıran Muharebesi'ni İran'ı istilaya kalkışan Osmanlılar'a karşı İranlıların topyekün direnişi diye anlatırlar ve muharebeyi İran'da millî devletin doğuşu olarak sayıp, her yıl kutlarlar. Bu muharebe aslında ilginç bir savaştır. Çaldıran'da savaşanların tamamına yakını Türk'tür. Nitekim Erdebilli Şair Ali Ekber Sabir, bu durumu "Hem okçu biziz hem de hedefteki" şeklinde ifade eder.

Yavuz devrinden itibaren Safeviler'le yapılan mücadele tarih kitaplarımızda genellikle Osmanlı-İran mücadeleleri ve mezhep çatışması şeklinde ele alındığından hadise tam olarak anlaşılama-maktadır. Bu dönemde İran'da kurulmuş olan Safevi Devleti bir Türk devletidir. Üstelik bu devleti kuranlar Anadolu'dan kalkıp İran'a gitmiş olan Türkmenler'dir. Sivas, Tokat, Maraş, Antalya gibi bölgelerden kalkarak Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyd'in ve çocuklarının yanında mücadele veren Anadolu Türkmenleri, Şah İsmail liderliğinde Akkoyunlu Devleti'ni yıkarak Safevi Devleti'ni kurmuşlardı. Ancak Anadolu'daki Safevi taraftarı Türkmenler'in tamamı değil, bir kısmı İran'a gitmişti. Aşiretlerin bir kısmı Safevi hizmetindeyken, bir kısmı da Osmanlı toprakları üzerinde yaşıyorlardı. Bu Türkmenler'in Safevi Devleti'ne olan gönül bağları ve Şah İsmail'in aşiretler arasındaki propaganda faaliyetleri Osmanlı

8 Elif Naci, "Şah İsmail'in Hayâlî Taht'ı Önünde", *Tarih Konuşuyor*, Ekim 1966, s. 2726-2727.

topraklarını tehdit etmekteydi. Nitekim 1511'de Şah İsmail'in halifelerinden Şahkulu'nun Türkmenler'le başlattığı isyan zorlukla bastırılabilmişti.

Osmanlı-Safevi çekişmesinin bir sonucu olarak meydana gelen Çaldıran Muharebesi'ni tamamen bir mezhep mücadelesi olarak görmek yanlıştır. Aşiretler ve Osmanlı-İran ilişkileri konusunda Türkiye'deki en önemli araştırmacılardan birisi olan Doç. Dr. Tufan Gündüz, Çaldıran Muharebesi'ni bir mezhep mücadelesinden çok, Safeviler tarafından ortadan kaldırılan Akkoyunlu Devleti'nin topraklarına hakim olma mücadelesi, hatta Safeviler'in İpek Yolu'ndan Anadolu'ya mal akışını durdurmalarının bir neticesi olarak görmenin daha doğru olduğunu söyler.

Çaldıran'da Kaçan Şah İsmail'di

Çaldıran Muharebesi'nde de İranlı milletvekillerinin dediği gibi Yavuz'un kaçması gibi bir durum söz konusu değildir. Safeviler üzerine yürüyen Osmanlı ordusu, Doğu Anadolu'nun coğrafi şartları ve çevrenin iase-ikmal açısından Safeviler tarafından elverişsiz hale getirilmesi sebebiyle seferin başlarında çok zor bir duruma düşmüştü. Yavuz'un sert tedbirleriyle ilerleyen Osmanlı kuvvetleri Çaldıran'da 23 Ağustos 1514'de karşılaştıkları Safevileri ateşli silahlarıyla büyük bir mağlubiyete uğrattı. Büyük bir kısmı yok olmasına rağmen Safevi ordusu da son derece sert bir karşılık vererek, Osmanlı askerlerini yıpratmıştı. Şah İsmail, eşi Taçlu Hatun'u ve hazinesini savaş meydanında bırakarak kaçtı. Safevi hükümdarının muharebeden kaçtığı yalnız Osmanlı tarihlerinde değil, Safevi tarihlerinde de şöyle anlatılır. "Şah, ordusunun dağıldığını görünce savaş meydanından ayrıldı. Ustaclu Hızır Ağa, ona kendi atını verdi. Osmanlı askerleri şah tarafından süslü elbiseler giydirilen Avşarlı Sultan Ali Mirza'yı Şah İsmail sanıp yakaladılar. Fakat onun Şah olmadığı anlaşılınca öldürüldü. Safevi ordusu dağıldı. Yavuz Sultan Selim bunu bir savaş hilesi zannederek

Safeviler'i takip ettirmedir". İranlı milletvekilleri, *Ahşenü't-Tevarih* (s. 195-197), *Hülasatü't-Tevârih*: (s.130-132) ve *Tekmiletü'l-Ahbar* (s. 55-56) isimli Safevi tarihlerine bakarlarsa Şah İsmail'in nasıl kaçtığını öğrenirler.

Osmanlılar, muharebeden sonra kısa bir sürede Tebriz ve Azerbaycan'ı ele geçirdiler. Yavuz kışı Karabağ'da geçirip, baharda tekrar hareket ederek bütün İran'ı ele geçirmek niyetindeydi. Ancak gerek tabiat şartları, gerekse Safeviler tarafından yıpratılan Osmanlı askerleri sefere devam etmeyi kabul etmediler ve ayaklanarak padişahı Osmanlı topraklarına dönmeye mecbur ettiler. İran'ın tamamen alınması Yavuz'un hiçbir zaman aklından çıkmadı. Yavuz, daha sonraki yıllarda Mısır seferi dönüşünde tekrar İran üzerine yürümek için hazırlık yaptırttı, ancak askerlerini bu sefer için razı edemedi.

Safeviler, Osmanlılar'ın çekilmesinin ardından Tebriz ve Azerbaycan'ı tekrar ele geçirdiler. Doğu ve Güneydoğu Anadolu toprakları ise Osmanlı hakimiyetinde kaldı. Osmanlılar, fethettileri yerlerde kendi idari organizasyonlarını kurdular. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, Diyarbakır-Erzurum arasında yaşayan Akkoyunlu bakiyesi Türkmenler, Bozulus adı altında büyük bir Türkmen konfederasyonu hâline getirildi.

Çaldıran Muharebesi, o zamana kadar hiç yenilmeyen Şah İsmail'in karizmasına büyük bir darbe vurmuştu. Şah İsmail, Çaldıran'dan sonra savaş meydanlarından uzaklaşıp, sakin bir hayat sürüp, eğlence ve avla günlerini geçirdi.

Osmanlı Sadrazamı İran'la Osmanlı Tek Devlet Olsun Demişti

Son zamanlarda İran'la Türkiye arasında ilişkiler gelişmeye başladı. Türkiye'nin bütün komşularıyla çatışma yerine ilişkilerini geliştirmesi ülkemizin menfaatinedir. Milletlerin dostları değil çıkarları vardır. Bu çıkarlar da çatışmayla değil iyi ilişkiyle ortaya çıkar. Özellikle komşularımızla kuracağımız iyi ilişkiler hem bizim, hem de onların lehine olacaktır.

İran'ın Tamamı Fethediliyordu

18. yüzyılın başlarında İran'da Safevi hakimiyeti sallanmaya başlamıştı. Safevi Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan istifade eden Rus Çarı Petro, 1723 sonbaharında Kafkasya üzerine yürüdü. Azerbaycan'a girerek, Derbend ve Bakü'yü ele geçirdi. Osmanlılar, Ruslar'ın hızla ilerleyerek İran'ın içlerine gireceklerinden korktular. Ayrıca Safeviler'in çöküşünden istifade edilmesi de düşünüldü. 1723'te Osmanlı ordusu üç koldan İran'a girdi. Tiflis, Gori, Nahcivan, Revan, Gence fethedildi. Başlangıçtaki bu başarılar seferi İran içlerine yöneltti. 1725'te Kirmanşah, Meraga, Nihavend, Hemedan, Tebriz ve Erdebil ele geçirildi.

Osmanlı idaresi ve halkı büyük sevinç içerisindeydi. Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman zamanlarında bile bu kadar büyük başarı elde edilememişti. Neredeyse İran'ın tamamı alınıyordu. Ancak Safevi hanedanını yıkarak İran'da idareyi ele alan Avşarlar'ın reisi Nadir Şah, Osmanlılar'ın fethettikleri bütün yerleri geri aldı. 1736 yılında savaşlara son vermek için yapılan sulh görüşmelerinde ise siyasi hadiselerin yanı sıra, o zamana kadar İran'la yapılan antlaşma müzakerelerinde hiç tartışılmamış olan dini meseleler gündeme geldi.

Mezhep Tartışmaları

18. yüzyıldaki Osmanlı-İran mücadelesinin en ilginç yönü askeri mücadeleler değil, mezhep tartışmalarıdır. 16. yüzyıldan itibaren iki devlet arasındaki mücadeleler sonunda Osmanlılar, yapılan antlaşmalara tebarriliğin menini koydurmuşlardı. Tebarriliğin menisi, İran'daki dini mekânlarda Hazreti Ebubekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ayşe'ye kötü laf söylenmesinin engellenmesidir.

Nadir Şah, İran'da hakimiyet kurduktan sonra geleneksel Şia'yı sona erdirmiş ve İran'ı, Caferiliğe geçirmişti. Caferilik, Şiiliğin Sünniliğe en yakın olan mezhebiydi. Nadir Şah, Osmanlılar'a karşı üstünlük sağladıktan sonra yapılan barış görüşmelerinde toprak taleplerinin yanı sıra, değişik bazı isteklerde de bulunmuştu. Bu istekler şunlardı:

- 1- İran hacıları için bir emir-i hac tayin edilmesi.
- 2- Caferiliğin beşinci mezhep olarak kabulü ve Kâbe'de mezheplerine bir rükün tahsisi.
- 3- Osmanlılar'ın İsfahan'da, İranlıların İstanbul'da bir şeh-bender bulundurması.

İranlı elçiler, 1736 yılı ortalarında bu isteklerle İstanbul'a geldiklerinde Osmanlı devlet adamları toplanarak mezheple ilgili

talepleri tartıştılar. Daha sonra iki devlet heyetleri arasında sekiz toplantı yapıldı. Osmanlı heyetinde, daha sonra sadrazam olacak Koca Ragıp Paşa da vardı.

24 Eylül 1736 tarihli son görüşmede müzakereler bir neticeye bağlanarak, bir antlaşma imzalandı. İran hacılarına İran kökenli bir emir-i hac tayini ve şehbender bulundurulması maddelerinde anlaşılmıştı. Ancak Osmanlı uleması Caferiliğin beşinci mezhep olarak tanınmasını kabul etmemişti. Bu meseleleri İran uleması ile müzakere için Osmanlı ulemasından iki kişinin İran'a gönderilmesine karar verildi.

İki Devlet Birleşsin

Nadir Şah, yeni bir antlaşma için 1741'de İstanbul'a bir elçilik heyeti gönderdi. Şah, yine Caferiliğin beşinci mezhep olarak tanınmasını istemekteydi. Ragıp Paşa bu sıralarda reisülküttaplık makamındaydı ve antlaşma masasında Osmanlı Devleti'ni temsil etmekteydi.

Mezhep meselesi Osmanlı uleması arasında tartışılırken Ragıp Paşa, "Hak mezhep dördtür. Lakin padişahımızın hakimiyeti altında bulunan topraklarda kadılar, padişahımızın Hanefi mezhebinden olması sebebiyle dört mezhepten olanların davasına dahi Hanefi mezhebi üzere içtihat edip hüküm verirler. Caferi mezhebi bile tasdik olursa yine Osmanlı memleketinde Hanefi mezhebi geçerli olur. Bu tasdik sözü çok önemli değildir. Bunun için otuz sene-den beri Anadolu harap ve nice yüz bin nüfus telef ve hazine boş kaldı. Bundan başka devletin Moskov ve Nemçe (Avusturya) gibi düşmanları da sahneye çıktı ve yine Acem (İran) mezhep kavgası için sefer açtı. Kuru bir söz için böyle zaruri bir durumda şeriatın müsaadesi vardır" demişti. Onun bu lafları üzerine Darüssaade Ağası Beşir Ağa, "Bir daha bu sözü ağzına alma, madem ki ben hayattayım, dört mezhebe Caferiliği beşinci olarak koydurtmam" diye cevap vermişti.

Osmanlı tarihinin en meşhur ve muktedir devlet adamlarından olan Ragıp Paşa aynı zamanda şair ve tarihçiydi. Osmanlı nesrinin en ustaca yazılmış eserlerini kaleme aldı. Ragıp Paşa mezhep tartışmalarını anlattığı *Tahkik ve Tevfik* isimli eserinde, Sünni ve Şii mezhepleri arasındaki anlaşmazlıkların ortadan kalkmasını, her iki İslâm devletinin birbiriyle yakınlaşmasını ve hatta tek devlet hâlinde birleşmesine vesile olmasını temenni etmiştir. Ancak Ragıp Paşa'nın bu görüşlerine rağmen Osmanlı yönetimi, Nadir Şah'ın bu ikinci teklifini kabul etmemişlerdir. Nitekim Nadir Şah da daha sonra bu meseleyi Osmanlılar'a kabul ettiremeyeceğini anlayınca, Caferiliğin beşinci mezhep olarak tanınması isteğinden vazgeçmiş ve 1746 antlaşması imzalanmıştır.

İran'la Yapılan Savaşlar Bize Pahalıya Mal Oldu

16. yüzyılın başlarında, İran'da Safevi Devleti'nin tarih sahnesine çıkması ve Osmanlı topraklarına yönelik birtakım faaliyetlere girişmesinden sonra ilk Osmanlı-Safevi karşılaşması 1514'te Çaldıran Ovası'nda meydana gelmiş ve savaşı Osmanlılar kazanmıştı. Ancak bu muharebe ne kazanan ne de kaybeden taraf için tam bir son teşkil etmedi. Yavuz Sultan Selim, saltanat müddeti boyunca ikinci bir seferle Safeviler'i yok etmek istediye de ömrü buna vefa etmedi. Kanunî Sultan Süleyman, 1533-1534 İrakeyn Seferi'yle başta Bağdat olmak üzere Kuzey ve Orta Irak'ı, 1548-1549'da Azerbaycan Seferi'yle Van ve Urmiye gölleri arasındaki bölgeyi, 1553-1555'te de Nahcivan Seferi'yle Kars ile Arpaçay'a kadar uzanan sahayı Osmanlı topraklarına kattı. 1555'teki Amasya Anlaşması'yla iki devlet arasındaki çatışmalar bir süre durdu.

İran'ı uzun süreden beri idare eden Şah Tahmasb'ın 1576'da ölmesinden sonra ortaya çıkan taht kargaşasından istifade etmek isteyen Osmanlılar, İran topraklarına girdiler. 1578'de başlayan mücadele aralıklarla 1639'a kadar sürdü ve Osmanlı İmparatorluğu'na büyük zarar verdi. Özellikle 30 Yıl Savaşları döneminde (1618-1639) Avusturya çok zor durumdaydı ve Osmanlı üzerine yürümesin diye her türlü diplomatik manevrayı yapıyordu. Bu dönemde İran'la çatışma Osmanlı'nın Avrupa'da ilerlemesine engel oldu.

İran'ın Türk Geçmişi

İran dünya gündeminden hiç düşmüyor. ABD'ye, İsrail'e karşı tavrı ve en son da seçimleriyle gündemimizde. Ancak İran'ın Türk geçmişini ve bugün İran'ın üçte birinin Türk olduğunu pek bilmeyiz.

İran'da Türk Hakimiyeti

10. yüzyılın başlarında Gazneliler'in İran'da hakimiyet kurmasından 20. yüzyılın başlarına kadar bazı dönemler haricinde bu ülkede hakim olan unsur Türkler'di. İran'da Türk hakimiyeti ilk olarak Gazneliler'le başladı. 1040'taki Dandanakan Muharebesi'nden sonra Büyük Selçuklular kısa sürede İran'ın büyük bir bölümünü ele geçirdiler. Büyük Selçuklular'dan sonra İran'da Türk atabeylikleri ve yine bir Türk devleti olan Harizmşahlar hüküm sürdüler. 13. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ise İran'da Moğol hakimiyeti başladı. İlhanlı Devleti'nin 14. yüzyıl ortalarında sona ermesinden sonra Celayirli Devleti kuruldu.

Timur, 14. yüzyılın sonlarında İran'ı da ele geçirdi. Timurlu hakimiyeti 15. yüzyıl ortalarında Güneydoğu Anadolu'da yaşayan Karakoyunlu Türkleri tarafından sona erdirildi. Karakoyunlular'ın İran'daki hakimiyetlerine de 1467'de Diyarbakır bölgesinde yaşa-

yan Akkoyunlu Türkmenleri son verdi. Akkoyunlu Devleti de yine Anadolu'dan giden Türkmen aşiretleri tarafından sona erdirildi. 1501'de İran'da Safevi Devleti kuruldu.

Anadolu Türkleri İran'da

Şah İsmail liderliğinde 1501'de kurulan Safevi Devleti'nin kurucuları Antalya, Maraş, Amasya, Sivas ve Tokat gibi Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden, Erdebil şeyhlerinin davetine uyarak İran'a giden Anadolu Türkleri'ydi. Türkmenler, Safevi Devleti'nin kurulmasıyla siyasi ve askeri açıdan İran'ın kaderini belirleyen aktörler hâline geldiler.

Safevi Devleti, 1736'da sona erdi ve İran'da başka bir Türk boyunun, Avşarlar'ın hakimiyeti başladı. Nadir Şah'ın ölümünden sonra Avşarlar'ın yerini, Lur asıllı Zend hanedanı aldı. Kaçar Türkleri'nin reisi Ağa Muhammed Han, 1779'da Zend hanedanını içine düştüğü karışıklıktan yararlanarak İran'da Kaçar hakimiyeti dönemini başlattı. Tahran'ı başkent yapıp, İran'da düzeni sağladı.

İran, 19. yüzyıldan itibaren İngiltere, Rusya ve Fransa'nın çekişme alanı hâline geldi. Kaçar hanedanı yabancı devletlere karşı mücadelelerinde başarılı olamadı.

1921'de Kazak birlikleri komutanı Rıza Han, Seyyid Ziyaeddin Tabatabaee ile birlikte İngilizler'den aldığı silah ve mühimmat desteğiyle darbe yaptı. Rıza Han ordu komutanı, Seyyid Ziyaeddin Tabatabaee de başbakan oldu. Rıza Han birkaç ay sonra Ziyaeddin Tabatabaee'yi tasfiye ederek başbakan oldu. 1923'te Ahmed Şah'ın ülkeden kaçmasıyla birlikte yönetim tamamen eline geçti. Rıza Şah Pehlevî olarak Aralık 1925'te kendini şah ilân etti. Böylece İran'da Türk dönemi sona ermiş İran asıllı Pehlevî hanedanı dönemi başlamıştı.

İran'ın Türk Yüzü

72 milyonluk İran'da yaklaşık 25 milyon Türk yaşıyor. Birkaç milyon da İranlılaşmış Türk var. Ülkede İranlılar'ın oranı ise yüzde 50 civarında. Ancak kuvvetli mezhep bağları milli kimliği bastırdığı için İran'da şimdiye kadar fazla sıkıntı yaşanmadı. Son 10-15 yılda ise İranlı Türkler arasında Türk kimliği yavaş yavaş ön plana çıkmaya başladı.

Malazgirt ve Kürtler

Malazgirt Belediye Başkanı Mehmet Nuri Balcı, 2009 yılı Malazgirt Zaferi'nin yıldönümlerinde izin verilseydi, "Türkler'e Anadolu'nun kapılarını açıldığı yer olan Malazgirt, Romen Diyojen komutasındaki 200 bin kişilik Bizans ordusu ile Sultan Alparslan komutasındaki 50 bin kişilik Selçuklu ordusu arasında geçen büyük bir meydan savaşına tanıklık etmiştir. Alparslan'ın "Eğer 20 bin Kürt süvarisi olmasaydı ben bu savaşı kazanamazdım' sözü bu topraklarda kardeşliğe ve sadakate verilen önemi en iyi şekilde açıklamaktadır" şeklinde konuşacağını söyledi. Ancak başkan yanılıyor Selçuklu Sultanı Alparslan'ın böyle bir sözü yok.

Malazgirt'e Giden Yol

1048'deki Hasankale zaferinden sonra Anadolu'ya yayılmaya başlayan Türkmenler, 1059'da Sivas ve Malatya'yı ele geçirdiler. Alparslan, 1064'te Kars'ı fethetti. 1067'ye gelindiğinde Kayseri, Niksar ve Konya fethedilmişti. Afşın Bey, 1068'de Anadolu'yu boydan boya geçerek, İstanbul Boğazı'na kadar geldi.

Türkmenler Anadolu'nun doğu ve orta kısımlarına yayılmışlarsa da, burası henüz onlar için emin bir yurt değildi. Zira

Türkmenler'in düzenli Bizans ordularına karşı mücadele edecek güçleri yoktu. Bu yüzden Bizans orduları üzerlerine geldiği zaman Türkmenler, Kafkaslar'a çekilmek zorunda kalıyorlardı. Ayrıca Anadolu'da fethedilememiş pek çok müstahkem mevki ve kaleler vardı. Buraların kuşatma silahlarına sahip olmayan Türkmenler tarafından ele geçirilmesi oldukça zordu. Selçuklu orduları da Türkmenler'i himaye için her zaman Anadolu'ya gelemiyordu. 26 Ağustos 1071'de kazanılan Malazgirt zaferi Bizans ordusunu ve mukavemetini çökerterek Anadolu'nun kapılarını sonuna kadar Türkmenler'e açtı. Bizans'ın yediği bu büyük darbe Türkmenler'in Anadolu'ya sel hâlinde dolmalarını sağladı.

Malazgirt'te Kürtler

Malazgirt savaşında Kürtler'in rolüyle ilgili en önemli bilgi 13. yüzyıl yazarlarından Sıbt İbnü'l-Cevzi ismiyle tanınan Ebu'l-Muzaffer Yusufun "Mir'atü'z-zeman fi Tarihi'l-âyan" isimli eserinde şu şekilde geçer: "Az önce 10 bin Kürd de Sultan'a katılmıştı. Bununla beraber (sultan) Tanrı'dan sonra buyruğundaki 4 bin kişilik hassa askerine güveniyordu"⁹.

Şam'da yaşayan Sıbt İbnü'l-Cevzi (öl. 1257) Malazgirt'ten yaklaşık 180 yıl sonra tarihini kaleme almıştır. Ancak Sıbt, 11. yüzyılın ikinci yarısına ait bilgileri 1088'de ölen ve bugün elimizde bulunmayan Garsunni'me'nin "Uyunü't-Tevârih" isimli eserinden almıştır. Bu yüzden verdiği bilgilerin sıhhatinden tam olarak emin olamıyoruz.

Malazgirt Savaşı'na katılan Kürtlerle ilgili bilgi muharebeden yaklaşık 260 yıl sonra *Kenzü'd-Dürrer ve Câmiü'l-Gurer* isimli bir eser yazan memlük tarihçisi İbnü'd-Devaddari'de de (öl. 1336'dan sonra) vardır. *Kenzü'd-Dürrer*'de bu konu "Sultan Alparslan'a

9 Faruk Sümer-Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, Ankara 1971, s. 34.

Kürdlerden ve sâir kavimlerden olmak üzere 10 bin kadar insan da katılmıştı” şeklinde geçer¹⁰.

Ortaçağ tarihçileri genellikle rakamları abartılı vermektedirler. Nitekim Sıbt, Selçuklu ordusunun tam sayısını vermezken Bizans ordusunu 400 bin kişi olarak vermektedir. İbnü'l-Kalanisi ise Bizans ordusunu 600 bin, Selçuklu ordusunu ise 400 bin kişi olarak zikreder. Ortaçağ da bu büyüklükte ordular yoktur. Selçuklu ordusu muhtemelen en fazla 50 bin kişi civarındaydı ve Selçuklu'ya tâbi olduğu için Mervanoğulları'nın Malazgirt'e gönderdiği Kürt birlikleri de birkaç bin kişiydi. Ancak sayı ne olursa olsun su götürmez bir gerçek vardı ki Malazgirt Savaşı'nda Kürtler Türkler'le birlikte savaşmışlardır.

Anadolu'nun Fethi

Malazgirt zaferinden sonra Anadolu çok kısa sürede fethedildi. Selçuklu hanedanından Kutalmışoğlu Süleyman Şah Anadolu'daki Türkmenler'in başına geçip, kısa sürede Orta Anadolu'dan İznik'e kadar olan sahayı ele geçirerek, Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurdu.

Türkler, Selçuklu Devleti'nin yanısıra başka beylikler de kurdular. Çubukoğulları (Elazığ), Artukoğulları (Mardin-Hasankeyf), İnaloğulları (Diyarbakır), Dilmaçoğulları (Bitlis-Erzen-Batman civarı), Kızılaslanoğulları (Siirt ve civarı), Saltuk Bey (Erzurum), Danişmend Gazi (Sivas-Amasya-Tokat) ve Mengücek Gazi (Erzincan-Divriği) beyliklerini kurarak, Anadolu'nun Türkleşmesini sağladılar. Ancak beylikler zamanla Türkiye Selçukluları tarafından ilhak edildiler.

10 Aynı eser, s. 57.

Selahaddin Eyyubî

Selahaddin Eyyubî, İslam dünyasının en önemli kahramanlarından ve devlet başkanlarından biridir. Bu yüzden her millet Selahaddin Eyyubî'yi kendisinden göstermek ister. İşin ilginç yanı Selahaddin Eyyubî, her milletin kendisinden sayabilme ihtimali verecek bir durumdadır. Aslen ataları Yemenli bir Arap aşiretine mensupken, dedeleri Kürtleşmiş, kendisi ise Türkleşmiştir.

Selahaddin Eyyubî konusundan dünyanın en önemli uzmanı olan Prof. Dr. Ramazan Şeşen, bu meseleyi şöyle anlatır¹¹:

“Selahaddin Eyyubî'nin bildiğimiz en eski atası 758'de aşiretleriyle birlikte Basra'dan Azerbaycan bölgesine nakledilen Yemen Arapları'ndan Ravvâd bin el-Müsennâ el-Ezdî'dir. Ravvadîler, Azerbaycan bölgesinde Hezbâniyye Kürtleriyle karışmışlardır. X. asırdan itibaren kendilerini bu kabilenin bir kolu saymışlardır. Selahaddin Eyyubî'nin babası Necmeddin Eyyûb ve amcası Esedüddin Şîrkûh Selçukluların ve Zengîler'in hizmetinde çalışmışlardır. Bunun neticesinde de aile Türkleşmiştir. Nitekim Selahaddin Eyyubî'nin ağabeyinin adı Turanşah, kardeşlerinin

11 Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 411-418; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyubi ve Devri*, İstanbul 2000, VII-IX.

isimleri ise Tuğtigin ve Böri'dir. Arap şairi Senâ el-Mülk, Halep'i ele geçirince Selahaddin Eyyubî'ye sunduğu kaside de "Arap milleti Türkler'in devletiyle yüceldi. Haçlılar'ın davası Eyyub'un oğlu tarafından perişan edildi" der. İbn Haldun da Eyyubîler'i Türk devleti olarak kabul eder.

Eyyubî Devleti ise bir Türk devletidir. bu devlet Zengîler'in uzantısıdır. Memlükler de Eyyubîler'in devamıdır. Bu üç devleti birbirinden ayıran başlarındaki hanedanlardır. Devlet ve ordu teşkilatı Türk devlet ve ordu teşkilatının aynısıdır. Eyyubî ordusunun önemli bir kısmı ise Türk süvarilerden meydana gelmekteydi. Eyyubî Devleti zamanında kültür bakımından ise Arap kültürü ön plandaydı.

Bölücüyü Yakalamak İçin Dağı Erittiler

16. yüzyıl sonlarında Avrupa'nın birçok yerinde geleneksel düzenin ve ekonomik yapının bozulmasıyla eşkiya grupları ortaya çıktı. Dünya ikliminde meydana gelen değişiklikler, uzun süreli kuraklıklar yaşanması bu isyanların çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Osmanlı eşkiyaları bastırmak için iki yol kullandı. Bunlardan birisi kuvvet kullanarak eşkiyaları ortadan kaldırmaktı. 1608 yılında Kuyucu Murad Paşa liderliğindeki büyük bir orduyla celali isyanları sona erdirildi. Kuyucu Murad Paşa'nın eşkiya takibi ve sonrasında celali bakiyelerini temizlemek için yaptığı teftişler esnasında binlerce insan celali oldukları gerekçesiyle öldürüldü.

Eşkiya Paşa Yapılıyor

Osmanlı yönetiminin celali, yani eşkiyalar için kullandığı ikinci yol celalilere makam, mevki vererek onların etkinliklerini bitirmektir. Bazı Türk tarihçileri, Osmanlılar'ın eşkiyaları affedip, devlet kademelerinde görev vermesini acizlik olarak yorumlarken, Karen Barkey isimli bir Amerikalı sosyologun Fransa ile Osmanlı İmparatorluğu'nu mukayese ederek yaptığı incelemede

eşkiyaların affının ve bir makam verilmesinin, devletin aczini değil, kuvvetini ve idaresini sürdürme kabiliyetini gösterdiği sonucuna varılmaktadır. Fransa'da merkez-kenar dengesindeki ciddi kaymalardan dolayı isyanlar meydana gelmiş ve bu isyanlar zorla bastırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu ise toplumsal sınıfların çoğunu manipüle ederek, çok büyük isyanların çıkmasını engellemiştir. Eşkiyaları affederek, devlet kademelerinde görevlendirmiş, böylece kenardaki kuvvetlerin merkez içerisinde erimesini sağlamıştır. Osmanlılar'ın tarzı hem daha insanî, hem de daha devlet menfaatinedir.

Suraiya Faroqhi'nin Osmanlılar'ın hac güzergâhında eşkiyalık yapan bedevilerle anlaşmasını izahı da aynı şekildedir. Çölde eşkiyalık yapan bedevilere bazı hediyeler verilmek suretiyle, fazla bir kuvvet bulundurulmadan hac yolu emniyeti ve Osmanlı İmparatorluğu'nun o topraklardaki meşruiyeti sağlanmıştır.

Devleti Bölmek İsteyen Affedilmiyor

Osmanlı yönetimi sıradan eşkiyaya müsamaha gösterirken, siyasi maksatlı isyan edenlere aynı müsamahayı göstermemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, 17. yüzyılın başlarında devlet otoritesi zayıflayınca celali adı verilen eşkiyalar her tarafı sarmış, valiler isyan etmişti. Bunlardan biri de 1606'da, Suriye'de ayrılıkçı bir hareket başlatan Canbolatoğlu Ali'ydi. Canbolatoğlu Ali bölgeye hakim olup, bağımsızlığını ilân etti. Kuyucu Murad Paşa, 1607'de Canbolatoğlu'nun üzerine yürüdü. Asileri mağlup edince, Canbolatoğlu af diledi. Affedilip, Tımuşvar'a gönderilen Canbolatoğlu Ali 1611'de burada idam edildi.

17. yüzyılın başlarında isyan edenlerden biri de Lübnan'ın güçlü Dürzi emirlerinden Maanoğulları'ydı. Maanoğlu Fahredin, 17. yüzyılın başlarında imparatorluğun otorite boşluğuna düşmesi üzerine Lübnan'da bağımsız bir devlet kurmaya kalktı. Osmanlı yönetimi, 1612'de Maanoğlu üzerine bir ordu gönderdi.

Maanoğlu Fahreddin, Osmanlı ordusu karşısında dayanamayarak İtalya'ya kaçtı.

Ailenin reisi Maanoğlu Fahreddin, daha sonra geri dönüp, bölgeye hakim oldu. Dördüncü Murad, İstanbul'da devlet otoritesini yeniden sağladıktan sonra imparatorluğun diğer yerlerindeki eşkiyaları ortadan kaldırmaya başlamıştı. Küçük Ahmed Paşa, komutasındaki bir ordu, Maanoğullarının üzerine gönderildi. Maanoğlu, Osmanlı kuvvetlerine direnemeyeceğini görünce bütün bir kayadan oluşan Suf Dağı'na sığındı. Bunun üzerine Osmanlı ordusunun komutanı Küçük Ahmed Paşa, dağın üzerine çok miktarda odun yığdırıp dağı ateşe verdirdi. Daha sonra da sirkeyle kayayı yumuşattı. Osmanlı askerleri de yumuşayan kayaları keserek, Maanoğlu ailesini yakaladılar. Fahreddin, oğulları Mesud ve Hüseyin ile birlikte İstanbul'a gönderildi. Maanoğlu Fahreddin, İstanbul'da iki ay hapis yattıktan sonra, 13 Nisan 1635'te idam edildi.

Aynı durum 19. yüzyılda isyan eden Arap liderlerinde de yaşandı. 18. yüzyılda Arabistan'da ortaya çıkan Vehhabilik imparatorluğu tehdit etmeye başlayınca devlet olayın üstüne gitti. Vehhabiler'in lideri Abdulaziz'e Ekim 1803'de Diriyye'de suikastla ortadan kaldırıldı. Ancak isyan bitirilemedi. Vehhabiler, 1806 Ocak'ında ise Mekke'yi ele geçirdiler. Durum kötüye gidince devlet Kavalalı Mehmed Ali Paşa'yı isyanı bitirmekle görevlendirdi. Kavalalı İbrahim Paşa çok şiddetli savaşlar sonucunda Eylül 1818'de Vehhabiler'in merkezi Diriyye'ye girerek isyanın lideri Suud oğlu Abdullah'ı ele geçirdi. İstanbul'a gönderilen Suud oğlu Abdullah, 1819 Aralık'ında saray meydanında idam edildi.

Osmanlı Bile Eyaletlerine Sözgeçirememiști

Yedinci cumhurbaşkanı Kenan Evren'in 2007 yılında Türkiye'nin eyalet sistemine geçmesi gerektiği yönündeki sözleri tartışma yarattı. Osmanlı döneminde ülkemiz eyalet sistemiyle yönetilirdi. devletin güçlü olduğu dönemde iyi işleyen bu sistem, imparatorluğun zayıflamasıyla bir kâbusa dönüşmüş ve eyaletler neredeyse bağımsız birer devlet hâline gelmişlerdi.

Osmanlı İmparatorluğu, 14. yüzyılın sonlarında Söğüt civarında küçük bir beylik olarak tarih sahnesine çıktı. Osmanlı Beyliği, Osman ve Orhan gazilerin fetihleriyle Marmara bölgesine hakim oldu. Orhan Gazi döneminde Gelibolu da ele geçirilerek Rumeli'ye adım atıldı. 1360'larda ilk Osmanlı eyaleti olan Rumeli Beylerbeyliği kuruldu. Üçüncü Osmanlı hükümdarı Birinci Murad, hem Rumeli'de hem de Anadolu'da Osmanlı topraklarını genişletti. Dördüncü Osmanlı padişahı Yıldırım Bâyezid zamanında Osmanlı toprakları iyice büyüdü. Yıldırım Bâyezid, 1393'te Rumeli'ye geçerken Kara Timurtaş Paşa'yı Anadolu'da beylerbeyi olarak bıraktı ve böylece Ankara merkezli ikinci Osmanlı eyaleti kuruldu. Fetret Devri'nin sona ermesinden sonra sınır güvenliğinin sağlanması amacıyla 1413'te Sivas Eyaleti tarih sahnesine çıktı.

Yeni Eyaletler

Osmanlı İmparatorluğu fethettiği bölgeleri hemen veya bir süre sonra eyalet şeklinde teşkilatlandırmaya devam etti. Özellikle sınır bölgelerindeki yeni fethedilen topraklar hemen eyalet hâline getirilmiştir. 1578'de İran fetihleri sırasında ele geçirilen toprakları muhafaza etmek için Kars, Çıldır, Tiflis, Revan, Tebriz, Şemahi eyaletleri kuruldu. Ancak Safeviler'in topraklarını geri almaları üzerine sadece Çıldır ve Kars beylerbeylikleri varlıklarını sürdürebildi.

16. yüzyılın sonlarında Avusturya ile yapılan savaşlarda ele geçirilen topraklarda 1596'da Kaniye ve Eğri eyaletleri tesis edildi. Sınır güvenliği ve asayiş için de yeni eyaletler kurulurdu. 17. yüzyılda Kuzey'den gelen Kazak saldırılarını önlemek için Özi Eyaleti teşkil edilmişti.

Osmanlı idare sisteminde eyaletler (beylerbeylikler), sancaklara; sancaklar da kazalara ayrılmıştı. Eyaletlere merkezden beylerbeyi adıyla bir yönetici tayin edilirdi. Osmanlı yönetimi beylerbeyi eyalette tam hakim konumunda olmasın diye bölgenin mali işlerine bakan vilayet defterdarları ile yargılamaya bakan kadıları beylerbeyinin emri altına vermemişti. Kadılar, İstanbul'daki Anadolu veya Rumeli kadiaskerine; eyalet defterdarları da merkezdeki başdefterdara tâbiydiler

Beylerbeyiler, paşa sancağı adı verilen eyalet merkezinde bulunurlardı. Eyaletin yönetimi merkezin emirlerine ve devletin kanunlarına göre beylerbeyi divanından gerçekleştirilirdi. Beylerbeyiler, sultanın icra gücünün temsilcisi olarak eyaletin bütün işlerinden sorumlu olurlardı. Vezir rütbesindeki beylerbeyilerin yetkileri daha fazla olurdu.

Beylerbeyiler, 17. yüzyılda ufak bir orduya ve güçlü ekonomik kaynaklara sahip bir duruma gelmişlerdi. Bu yüzden birçok eyalet valisi zaman zaman merkeze kafa bile tuttu. 17. yüzyılın ortalarında

Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı zamanında Anadolu'daki eyaletler üzerinde tekrar kontrol sağlanmıştır.

Osmanlı eyaletlerinin sabit bir sayısı yoktur. 17. yüzyılın başlarında 32 eyalet vardı. Ancak zaman zaman bu sayı 40'a kadar çıkmıştır.

Merkezden Yönetilemeyen Eyaletler

Başlangıçta eyalet teşkilatı merkezin taşra üzerindeki kontrolünü sağlıyordu. 17. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun uzak eyaletleriyle bağları zayıfladı. Osmanlı'nın Afrika eyaletleri başlangıçta merkezden gönderilen beylerbeyiler tarafından idare edilmişti. Ancak bu bölgelerde yönetim zamanla mahalli askeri grupların eline geçti. Kuzey Afrika'daki eyaletler ile Mısır ve Bağdad'da yeniçeriler ve memlûkler yönetimi ele geçirdiler.

1671'de yeniçerilerin kendi aralarından seçtikleri bir reis "Dayı" adıyla Cezayir'in asıl idarecisi oldu ve eyalette Osmanlı beylerbeyinin hükmü kalmadı. Cezayir, 1671'den 1830'da Fransız işgaline girene kadar yeniçeri ocağı içerisinde çıkan ve "dayı" adı verilen idareciler tarafından yönetildi. Tunus'da da Cezayir'deki gibi dayılık sistemi görülür. Yeniçeri Ocağı içerisinde bileği kuvvetli olanlar Dayı olurlardı. Ancak çoğu da yerine geçmek isteyen kişiler tarafından öldürülürdü.

Garb Ocakları adı verilen Cezayir, Tunus ve Trablusgarb başlangıçta merkezden yönetilen birer eyaletken zamanla Osmanlı İmparatorluğu'nun özerk bölgeleri hâline gelmişlerdi. Garb Ocakları'ndaki Türk korsanları köle ve ticari mal taşıyan Hristiyan gemilerine saldırarak, yağmalarlardı. Avrupalı devletler, Türk korsanlarına saldırılarından korunmak için haraç verirdi. Osmanlı'nın Afrika'daki eyaletleri merkezden yarı bağımsız hâle geldiklerinden Batılı devletlerle merkeze sormadan antlaşma bile imzalarlardı.

Tanzimat'la İdare Sistemi Değişti

18. yüzyılda «âyan» adı verilen mahalli nüfuz sahiplerinin ön plana çıkmasıyla eyaletler geniş muhtariyetler kazandılar. Anadolu ve Rumeli'de bile âyanlar yönetimi ele geçirip, mahalli hanedanlar kurdular. İkinci Mahmud, merkezin taşrada hakimiyeti ele geçirmesi için büyük mücadele verdi.

19. yüzyılda Tanzimat'la birlikte Osmanlı taşra idaresinde de değişimler oldu. 1864 vilayet nizamnamesiyle eyalet sisteminin yerine vilayet sistemine geçildi. Eyaletlerin sınırları küçültüldü. Yeni sistemle birlikte mahalli meclisler kurularak valilerin yetkileri azaltıldı. Eskiden beylerbeyiler aynı zamanda bölgedeki ordunun da komutanı iken yeni sistemle vali ve ordu komutanı iki ayrı güç hâline geldi. Vilayetlerdeki bürokratlar valinin emri altında olmalarına rağmen işlerini kendileri planlayıp, yürütmeye başladılar. Bu sistem 1871'deki nizamnameyle bazı değişikliklere uğrayarak imparatorluğun sonuna kadar devam etti.

Osmanlı Eyaletleri

EYALETİN ADI	İDARE MERKEZİ	KURULUŞ TARİHİ
Rumeli	Edirne-Sofya	1360'lar
Anadolu (Batı Anadolu)	Ankara-Kütahya	1393
Sivas	Amasya-Sivas	1413
Karaman	Konya	1468
Diyarbakır	Diyarbakır	1515
Halep	Halep	1516
Şam	Şam	1517-1520
Dulkadir	Maraş	1522
Mısır	Kahire	1517-1522
Ezurum		1533
Cezayir-i Bahr-ı Sefid (Adalar ve Batı Anadolu)	Gelibolu	1533

Cezayir-i Garb	Cezayir	1533
Bağdad	Bağdad	1535
Musul	Musul	1535
Yemen	Zebit-Sanaa	1540
Budin	Budin	1541
Basra	Basra	1546
Van	Van	1548
Tımsıvar	Tımsıvar	1552
Habeş	Suvakin-Cidde	1555
Lahsa		1557
Trablusgarb (Libya)	Trablus	1566
Kefe	Kefe	1568
Kıbrıs	Lefkoşe	1570
Tunus	Tunus	1574
Trabzon-Batum	Trabzon	1578
Çıldır	Çıldır	1578
Kars	Kars	1580
Bosna	Saraybosna	1580
Şehrizer (Kerkük)	Şehrizer	
Rakka		1580'ler
Tiflis		1580'ler
Revan	Revan	1580'ler
Tebriz	Tebriz	1580'ler
Şemahi		1580'ler
Kanije	Kanije	1596
Eğri	Eğri	1596
Sayda	Sayda	1614
Özi	Özi	17. yüzyıl
Adana	Adana	17. yüzyıl

OSMANLI'YA TÂBÎ BEYLİK VE PRENSLİKLER*

Kırım Hanlığı
Eflak Voyvodalığı
Boğdan Voyvodalığı
Erdel Prenslığı
Mekke Şerifliği
Ragusa (Dubrovnik)
Gürcü Meliklikleri
Kazak Hatmanlığı

* KAYNAK: Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ*, İstanbul 2003; Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete*, İstanbul 1978.

Siyasi Çekişme Osmanlı Sistemini Bozdu

Büyük devletler, o kadar iyi sistemlere sahiptirler ki, başta zayıf bir hükümdar veya devlet başkanı bile olsa devlet çarkı mükemmel bir şekilde işler. Ancak sisteme aykırı davranışların bir teamül hâline gelmesi, çarkın dönmemesine ve sistemin iflasına sebep olur.

Liyakat Ön Planda

Osmanlı İmparatorluğu, 16. yüzyılın sonlarına kadar çok iyi işleyen bir devlet sistemi kurmuştu. Devlet kadrolarında görev yapmanın en önemli şartı liyakattir. Eğer bir kişinin kabiliyeti varsa çobanlıktan, padişahın sonra devletin en üst makamı olan veziriazamlığa kadar yükselebilirdi. Devlet kadrolarının dağıtımında da liyakate ve kıdeme önem verilirdi. Meritokrasi, yani her bireyin kabiliyet ve hizmetine göre devlet kadrolarında yükselmesi Osmanlı sisteminin esasını oluşturuyordu.

Mükemmele yakın bir sistem kurulmuştu. Bu yüzden Avrupalı aydınlar, Osmanlı sistemine hayran olmuşlardı. 16. yüzyılda koyu bir Türk düşmanı olan Avrupalı aydınlar, bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl yıkmak gerektiğine dair eserler kaleme alırken, diğer taraftan da karşısındaki muazzam gücü korkuyla takdir ederek eserlerinde Osmanlı idare tarzı örnek olarak göster-

mekten geri kalmamışlardır. 16. yüzyılda Avrupa'da mutlakyetçiliğin teorisyenlerinden Jean Bodin ve benzeri düşünürler Osmanlı İmparatorluğu'nun ideal bir siyasi sistemin örneği olduğunu söylemişler, Giovio, Caneye, Busbecq gibi yazar ve düşünürler de Osmanlı askeri ve idari sistemini eserlerinde övmüşlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bu sistem 16. yüzyılın sonlarına kadar iyi işledi. 16. yüzyıl sonlarına kadar bürokratların tayinlerinde hiyerarşideki durumlarına dikkat edilmiş, düşük derecedeki görevlerden üst düzey memuriyetlere atama yapılmamıştır. Bu dönemde yapılan atamalarda hiyerarşi ve liyakat ön plandadır. Bir memuriyete getirilenler, üst düzey bir göreve tayin edilmedikleri takdirde, makamlarında yıllarca kalmışlar, veziriazam değişikliklerinden etkilenmemişlerdir. 16. yüzyılda 10-15 yıl görev yapan birçok bürokrata rastlanılır. Kanunî Sultan Süleyman'ın başdefterdarı, yani maliye bakanı İskender Çelebi gibi 9 yıl (1525-1534), yine Kanunî'nin nişancısı, yani Osmanlı bürokrasisinin başı olan Celalzâde Mustafa Çelebi 23 yıl (1534-1557) memuriyet yapmışlardır.

Siyasi Çekişme Sistemi Çökertti

1590'lardan sonra bu durum tam tersine döndü ve bürokratların görev süreleri önceden rastlanılmayan bir şekilde kısaldı. Birçok devlet görevlisi bu yıllarda sık sık meydana gelen veziriazam değişikliklerine paralel olarak 6 aydan daha az süre görev yapmışlardır. 17. yüzyılda da bu durum devam etmiştir.

Veziriazam olanlar, memuriyetlere kendi çevresindeki bürokratları getirmişlerdir. Ayrıca devlet ricaline ve padişaha verilen hediyeler de, o devirde göreve gelmede etkili olan bir unsur hâline gelmiştir. Bu durumun bir neticesi olarak da liyakat rafa kalkmıştır.

Veziriazam olabilmek için İkinci Selim döneminden itibaren büyük bir çekişme yaşandı. Sokollu Mehmed Paşa'yı makamından

uzaklaştırmak isteyenler, 1578'de iç çekişme yaşayan İran'a sefer açtırarak Lala Mustafa Paşa'yı ön plana çıkartıp, veziriazam yapmak istemişlerdi. Ayrıca bu yıllardan itibaren veziriazamlığa oynayanlar, bu görevde bulunanlar hakkında yoğun bir şekilde olumsuz propaganda yaparak rakiplerini gözden düşürtmek için uğraşmışlardır.

16. yüzyılın sonlarında defalarca veziriazam olan Koca Sinan ve Ferhad paşalar arasındaki çekişme devletin sisteminde büyük bir tahribata yol atı. Beş defa veziriazam olan Sinan Paşa, en büyük Osmanlı veziriazamlarından biri olmasına ve Yemen ile Tunus'u fethetmesine rağmen makam hırsı yüzünden devlet mekanizmasını alt üst etti. Paşa, veziriazamlıkları döneminde hırsı yüzünden devleti savaşa sürükledi ve bunların çoğunda da büyük bir başarı kazanamadı.

Örneğin 1593 ile 1606 yılları arasındaki Avusturya savaşları Sinan Paşa'nın siyasi hırsının bir sonucuydu. 1578 ile 1590 yılları arasında 12 sene devam eden Osmanlı-İran harbinde Sinan Paşa komutan tayin edilmiş ama asıl yıldızı parlayan Ferhad Paşa olmuştu. Ferhad Paşa'nın başarılarını bir türlü kabullenemeyen Koca Sinan Paşa Üçüncü Murad'ı Avusturya üzerine sefere çıkmaya teşvik etti. Avusturya cephesinde kazanacağı bir başarı Kanunî'nin bile kazanamadığı bir zafer olacağı için Sinan Paşa'nın iktidarını güçlendirecekti. Ama 12 yıl süren İran harbinin daha yeni bitmesi Avusturya üzerine bir sefer düzenlenmesini önlüyordu. Sinan Paşa, sınır bölgelerinden Avusturyalılar'ı şikâyet eden mektuplar gönderterek 13 yıl sürecek bir savaşı başlatmıştı.

Sinan Paşa, veziriazamlıktan alınınca yoğun bir propaganda ile Ferhad Paşa'yı, Ferhad Paşa da görevden uzaklaşınca Sinan Paşa'yı makamından azlettirip yeniden veziriazam olabilmek için her şeyi yaptılar. Ayrıca her ikisi de göreve gelir gelmez üst düzey görevlerdeki bürokrat ve valileri değiştirip, kendi ekiplerini devlet kadrolarına doldurarak kadrolaşma yoluna gittiler. Bu yüzden devlet düzeni bozuldu ve kargaşa ortamı doğdu.

Bürokrat Sayısı Artınca Makam Kalmadı

Osmanlı İmparatorluğu'nun bir dünya gücü hâline gelmesi, Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi yalnız ordularının gücüyle değil, aynı zamanda düzenli işleyen bürokrasisi sayesindeydi.

Osmanlı Beyliği, ilk yıllarında İlhanlı ve Selçuklu devletlerinin bürokratik sistemlerini örnek alarak, Orhan Gazi devrinden itibaren kendi memur sınıfını oluşturdu. Orhan Gazi zamanından kalan belgelerin tahlili o devirde yazışma usullerini oldukça iyi bilen bir memur zümresi ve bunları örgütleyen merkezi bir büronun olduğunu gösteriyor.

İmparatorluğun büyümesine paralel olarak merkezi bürokrasi de büyüyüp, gelişti ve belirli sahalarda uzmanlaşmış memur sayısı da arttı. Merkez bürokrasisinde 16. yüzyılın başlarında 20-30 kişi olan memur sayısı, aynı asrın sonunda 100'  geçti, 18. yüzyıl sonlarında ise 1000 kişilik bir memur ordusu meydana geldi. İlk dönemlerde iki bürodan oluşan Osmanlı b rokrasisindeyse 18. yüzyıl sonlarında büro sayısı 40'ı geçmişti.

16. yüzyıl bürokratları medrese  ıkışlıydılar ve iyi eğitim almışlardı, ancak deneyimli değildiler. Yüzyılın sonlarından itibaren bürokraside hizmet edenler ise profesyonel birer b rokrattılar

ve oturmuş mesleki geleneğin temsilcisiydiler. Bürokrasinin gelişmesine paralel olarak görevlere taliplerin sayısı da gittikçe arttı. Bunun sonucu olarak da görev süreleri ile hiyerarşik ilerleme ve liyakate verilen önem azaldı. Bu durumda 16. yüzyılın sonlarındaki sık veziriazam değişiklikleri sebebiyle yaşanan iç çekişmelerin de önemli rolü vardı. Veziriazam olanlar, memuriyetlere kendi çevresindeki bürokratları getirdiler. Ayrıca devlet ricaline ve padişaha verilen hediyeler de, o devirde göreve gelmede etkili olan bir unsurdu. 17. yüzyılda da bu durum devam etti.

18. yüzyılda bürokrat olarak görev yapabilecek kişilerin sayısının oldukça artması üzerine yeni bir düzenlemeye gidilerek, büro amirliklerine tayinler yıllık olarak yapılmaya başlandı. Bazı görevler dışındaki bürokratlıkların çoğuna tayinler bürokrat adaylarının nöbetleşme şeklinde yıllık atamalarıyla oldu. Bir yıl görev yapan bürokrat, bir yıl boşta bekledikten sonra yeni bir göreve tayin edildi.

Osmanlı Döneminde Tecavüz Eden Asılırdı

Osmanlı İmparatorluğu zamanında en ağır suçlardan biri de tecavüzdü. Osmanlı ceza kanunnamelerinde tecavüz suçunun cezası para olarak değil de bedensel cezalar olarak öngörölmüşü. Bir kadın veya kıza tecavüz eden erkek yargılama sonucunda idam edilebileceğı gibi cinsel organının kesilmesi cezasına da çarptırabilirdi.

Suçluya Af Yok

Doç. Dr. Zübeyde Güneş Yağcı'nın Balıkesir şer'iyye sicillerinde, yani mahkeme kayıtlarında tespit ettiğı belgeler, Osmanlı döneminde tecavüzcüleri verilen ağır cezalarla ilgili iki ilginç örnek olarak karşımıza çıkıyor. 1699'da Balıkesir'de oturan Mustafa oğlu Mehmed ve annesi Mustafa kıızı Sultan mahkemeye başvurarak Mehmed Beşe, Kelle Mehmed Beşe ve Çoban Ebubekir Beşe'nin Sultan'a tecavüz ettiklerini iddia ettiler. Mahkeme hemen soruşturma başlattı. Yargılama sırasında sanıkların daha önce de tecavüz, adam yaralama gibi suçlara bulaştıkları göröldü. Sanıkların nasıl insanlar oldukları şehrin ileri gelenlerine de soruldu. Şehir ileri gelenlerinin sanıklar hakkındaki kanaati olumsuzdu. Tecavüzle

itham edilenlerin eşkiyalık yaptıkları da tespit edildi. Bunun üzerine şehrin müftüsü Esseyid Ali Efendi'den fetva istendi. Ali Efendi tecavüz gibi bir fiili işleyip, eşkiyalık yapanların katlinin şer'an caiz olduğunu söyleyince sanıklardan Mehmed idam edildi.

Balıkesir'de bu hadiseden kısa bir süre sonra Mehmed oğlu Mehmed, mahkemeye başvurarak bir gece Çobanoğlu lakaplı Bayram oğlu Mehmed'in evine girdiğini, karısına saldırıp, malını yağmaladığını iddia etti. Bayram oğlu Mehmed, mahkemede kadı karşısına çıkarılınca böyle bir eyleminin olmadığını söyledi. Tecavüze uğrayan kadının kocası Mehmed, sanık hakkında araştırma yapılmasını talep etti. Kadı, bu talebini yerinde bularak şehrin ileri gelenlerine sanık Bayram oğlu Mehmed'i sordu. Şehir ileri gelenleri, Çobanoğlu Mehmed'in ahlaksızlığıyla tanınan ve eşkiyalık yapan biri olduğunu söylediler. Mahkeme bu görüşler üzerine Bayram oğlu Mehmed'i suçlu bulup, katli için müftüden fetva aldı. Esseyid Ali Efendi'nin fetvası üzerine mahkeme idam kararı verdi ve suçlu asıldı.

Mahalleden Kovuldu

Osmanlı Devleti'nde genellikle tecavüz suçunun cezası ölümdü. Ancak suçun ispatlanması gerekiyordu. Eğer suç isnat eden kadın ispat edemezse kendisi suçlu durumuna düşerdi. Tecavüz, sarkıntılık gibi davalarda mağdurun iddiasını ispatlaması en önemli husustu. Mısır'da yaşayan bir kadın 17. yüzyılda kendini ölümle tehdit edip tecavüz ettiklerini iddia ederek Kahire mahkemesine müracaat etmiş, ancak iddiasını ispatlayacak şahit gösterememişti. Kadının suçladığı adam tecavüz suçunu kabul etmediği gibi şahitlerle kadının ahlaksız olduğunu ileri sürmüştü. Mahkeme, ortaya konan delillere göre kadını suçlu bulup, suçlanan adamın isteği doğrultusunda oturduğu mahalleden kovulmasına karar vermişti.

Anadolu'ya Ne Kadar Türk Geldi?

Genetik teknolojisindeki baş döndürücü gelişmeler köken konusunda kesin bir sonuç vermemesine rağmen yeni bir ırkçılık dalgasının kapısını açtı. Bunun en yoğun şekilde uygulanmaya çalışıldığı ülkelerden biri de Türkiye. Türkiye'yi uzun süredir Türk-Kürt, Alevi-Sünni diye bölmeye çalışıyorlar, ancak istedikleri neticeye ulaşamadılar. Bunun üzerine gen araştırmalarına göre atalarınız Hitit, Frig vs. diye kafa karıştırmaya giriştiler.

Gen araştırmaları sonucunda Orta Asya'dan göçün efsane olduğu, Anadolu'daki Türkler'in 40 bin yıl önce de bu topraklarda yaşadıkları, yani Türk olmadıkları iddia ediliyor. Bu iddia sahiplerine göre Orta Asya'dan gelenlerin oranı yüzde 10 ile 15'tir ve gelenlerin Türk mü, yoksa İranlı veya Afgan kökenli olduklarını da anlamak çok zordur. Sanki Türkiye'deki 70 milyon insanın tamamının genleri üzerinde analiz yapıldı da konuşuyor. Birkaç sonuçtan genellemeye gitmek pozitivist bilim anlayışıdır ve bugün tamamıyla terkedilmiştir.

Türklük Modern Değil 2000 Yıllık Bir Kavramdır

Bu iddialardan biri de Türklük'ün bizim ürettiğimiz kültürel bir kimlik ve son 200 yılın ürünü modern bir kavram olduğu. Göçle Anadolu'ya gelenler kendilerine Türk demiyorlarmış. Türk

kelimesini ilk kullananlar yabancılar mı, bir de Göktürkler kendilerine Türk demişler. Kendi teorilerini kanıtlamak için tarihin nasıl tahrif edildiğini görüyor musunuz? Kendilerine açıkça Türk diyen Göktürkler'i nasıl üstü kapalı es geçiyorlar? Çin, Arap ve Bizans kaynaklarından hiç bahsetmiyorum. Nizamülmülk, İbn Bibi, Şecere-yi Terakime, Selçukname ve Oğuzname gibi birçok eserde Türk, Türkmen tabirleri sıkça kendilerini tarif etmek için geçer. Ayrıca iddia edildiği gibi Danişmendname'de Türk tabiri geçmiyor değildir. Müellif hanedan ismi dolayısıyla kendilerini Danişmendoğlu olarak nitelendirir ama eserinde birçok yerde Türk ismi geçer. Tarih bu kadar da tahrif edilmez.

Orta Asya'dan Anadolu'ya

Proto-Moğollar'dan, Kıtaylar'ın 924'te Orhun havalisine hakim olmalarıyla birlikte, bu bölgedeki Türk boyları birbirlerini sıkıştırarak batıya doğru göçetmeye başladılar. 1027'ye gelindiğinde artan Kıtay baskısı sonucu Türkler'in batıya göçü büyük bir sel hâlini almıştı. Kay ve Kıpçak baskısı ile Oğuzlar da yurtlarından ayrıldılar. Şamanî Peçenek ve Oğuzlar, Doğu ve Orta Avrupa'ya, Balkanlar'a; Müslüman Oğuzlar ise Maverâünnehir'e, Horasan'a ve diğer İslâm ülkelerine göç ettiler. Oğuzlar, 1040'da Dandanakan'da Selçuklular'ın idaresinde Gazneliler'i yenip, kendi devletlerini kurdular. Ancak Orta Asya'dan yüz binlerce Türk, Moğol kabilelerinin tazyiki ile batıya göçe devam ediyordu. Maverâünnehir bölgesi onları barındırmaya yetmedi ve yeni bir yurt aramaya başladılar.

Türkler Suriye ve Irak'a da gidip, yerleşmişlerse de, bu ülkelerin iç bölgelerine girmediler. Bu bölgelerin iklim ve otlak durumunun hayvanları için uygun olmaması, Türkler'in buralarda yoğun bir şekilde yayılmasına engel oldu. Anadolu ise iklimi ve geniş otlakları ile Türkler'in yaşantısına uygundu. Aynı zamanda Anadolu'nun yoğun bir nüfusa sahip olmaması ve burada Türkler'e direnecek

güçlü bir askeri organizasyonun bulunmaması da Türkmenler'in buraya gelmesini teşvik edici unsurlar oldu.

Milyonlarca Türk Anadolu'ya Geldi

1071 Malazgirt Muharebesi'nden sonra Anadolu ile Türkistan arasında bir "göç kanalı" oluştu. Türkmenler, büyük kitleler hâlinde Anadolu'ya gelmeye başladılar. Anadolu'ya Türkler'in göçü birkaç yüzyıl sürdü. Anadolu'ya Türkmenler'in dalgalarından birisi 13. yüzyılda Türkistan'ın Moğol istilasına uğramasından sonra gerçekleşti. Türkmenler, Anadolu'ya her zaman direkt olarak gelmediler. Bir kısmı Azerbaycan, Irak ve Suriye'ye gidip, bir müddet oralarda kaldıktan sonra Anadolu'ya geçtiler. Türkler'in göçü 16. yüzyılda Safevî Devleti'nin kurulmasına kadar devam etti. Safevîler zamanında Türkistan ile Anadolu arasındaki bu göç kanalı kapandı.

Türkler'in gelmesinden sonra Anadolu'nun yerli halkından bir kısmı zamanla din değiştirerek Türkleşti. Ancak bu rakam çok büyük miktarlarda değildir. Selçuklu tarihçileri hiçbir zaman toplu ihtidalara (din değiştirme) rastlanmadığını söylerler. Tarihçi Claude Cahen bu konuda, Türkler ile Rumlar'ın iyi ilişkiler içerisinde olduklarını, ancak bir kaynaşmanın olmadığını ifade eder.

16. yüzyılın sonlarındaki Osmanlı vergi kayıtları incelendiğinde, bu dönemde Anadolu'da yerleşik hayata tam olarak geçmemiş yaklaşık olarak 1 milyon Türkmen'in (Yörük) bulunduğu görülür. Sadece İç Anadolu'daki Ulu Yörük ile Güneydoğu ve Güney Anadolu'da bulunan Dulkadir Türkmenleri'nin nüfusu 300 bin civarındadır. Bunun ne kadar büyük bir nüfus olduğunu anlatmak için bu dönemde Sivas şehrinin nüfusunun 3 bin civarında olduğunu söyleyelim. Ayrıca, bu yüzyıla gelindiğinde Türkmenler'in önemli bir kısmı yerleşik hayata geçmişti. Bu durumda olanların da nüfusu 1 milyonu geçmektedir. Bütün bunlar Anadolu'nun yerli halkı ile çok büyük oranda karışmanın olmadığını açıkça gösterir. Yani söylendiği gibi Orta Asya'dan göç efsane değil belgelere dayanan ve inkâr edilemez bir gerçektir.

Soy Nasıl Araştırılır?

Son yıllarda insanlar kendilerinin nereden geldiklerini, soylarının nereye dayandığını daha fazla merak etmeye başladılar. Türkiye’de soy tarihi araştırmaları Avrupa’da olduğu gibi gelişmiş bir durumda değildir.

Tarihin en büyük imparatorluklarından biri olan Osmanlı İmparatorluğu, arkasında yüz milyondan fazla vesikanın bulunduğu muazzam bir arşiv bırakmıştır. Osmanlılar, her türlü yazılı vesikayı saklamışlardır. Padişahların aşk mektuplarından imparatorluğun değişik bölgelerine ait vergi defterlerine, padişahların borç senetlerinden herhangi bir göreve tayin için yazılan dilekçelere kadar milyonlarca belge Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi başta olmak üzere birçok arşivde muhafaza edilmektedir.

Osmanlı arşivlerinin en önemli kayıtları tahrir defterleridir. Osmanlı Devleti, yeni fethettiği memleketler ile kendi arazisini, toprağın mülkiyet ve tasarruf biçimini ve vergi miktarını tayin ve tespit etmek gayesiyle belirli zamanlarda istatistikî bilgiler edinmiştir ki buna tahrir denirdi.

Tahrir defterleri Birinci Murad devrine (1362-1389) kadar inmektedir. Fakat elimizdeki ilk örnekler İkinci Murad (1421-1451)

devrine ait birkaç defterdir. Fatih devrine (1451-1481) ait 30-40 kadar defter elimizde bulunmaktadır. Defterlerin asıl sayıca çoğaldıkları dönem Kanunî'den itibaren.

Tahrir defterleri bir bölgede yaşayan hane reisi erkeklerinden, bekâr erkeklere, dul kadınlardan, vergiden muaf olanlar ile yaşlı olup vergi veremeyecek durumda olanlara kadar o bölgede yaşayanları tek tek verir. Müslüman ve Müslüman olmayanlar ayrı ayrı kaydedilmiştir. Bazı bölgelerde etnik köken de verilmiştir. Ayrıca bu defterlerden kimin ne kadar toprağı olduğundan o köyde hangi ürünün ne kadar üretildiğine kadar birçok şeyi öğrenebiliriz. Bir bölgede yaylak kışlak hayatı yaşayan Türkmen (Yörük) aşiretleri de tek tek defterlere kaydedilmiştir. Tahrir defterleri İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde ve Ankara'da Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunmaktadır.

Osmanlılar, 17. yüzyıldan itibaren tahrir defterlerinin yerine yeni bir vergi defteri tutmaya başlamışlardır. Bu defterler şahıs vergisini ihtiva eden Avarız defterleridir ve 17. ve 18. yüzyıl soy kütüğü araştırmalarında kullanılabilirler. 19. yüzyıldan itibaren ise karşımıza temettuat ve nüfus defterleri çıkar. Avarız, temettuat ve nüfus defterleri İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, nüfus defterlerinin bir kısmı ise bazı il nüfus müdürlüklerinde ve Nüfus İdaresi Genel Müdürlüğü'ndedir.

Soyunu araştırmak isteyen kişi ilk önce nüfus kütüğünün bulunduğu nüfus müdürlüğüne müracaat ederek dedeleriyle ilgili ilk bilgilere ulaşabilir. Bazı nüfus müdürlüklerindeki kayıtlar 1860'lara kadar inmektedir. Bu durumda arşivlerdeki defterler kullanılarak daha gerilere gidilebilir.

Son Dünya Düzeni

ABD'nin "yeni dünya düzeni" teorisinden sonra özellikle bulunduğumuz coğrafyada düzenin yerini kaos aldı. Altı asır süren Osmanlı İmparatorluğu, son dünya düzeniydi ve yenisi de kurulamadı.

Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar dediğimizde aklımıza hep olumsuz şeyler gelir. Bu bölgeler dünyanın en problemli yerleridir. Ancak bu coğrafya aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun asırlarca hüküm sürdüğü topraklardı. Roma İmparatorluğu'ndan sonra bu topraklarda kaosun sona erdiği, düzen ve barışın hüküm sürdüğü dönem Osmanlı zamanıydı.

Osmanlı Beyliği, kurulduktan kısa bir süre sonra Balkanlar'a geçti. Osmanlılar, XIV. yüzyılın ortalarında Rumeli fetihlerine başladığında, Balkanlar birçok devletçikler ve feodal senyörlükler hâlinde parçalanmış durumdaydı. Balkanlar, Osmanlı fetihleri sonucu parçalanmışlıktan kurtulup büyük bir imparatorluğun parçası hâline gelince ekonomik açıdan büyük bir gelişme gösterdi. Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'da birçok şehir, huzur ortamına kavuşmaları sebebiyle büyüyüp, geliştirdi.

Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra Osmanlılar'ın durdurulmaması yüzünden Avrupa'daki birçok ülkede "acaba bu yıl Türkler

ülkemize gelirler mi?” diye düşünülüyordu. Türk ilerleyişinin bir türlü durdurulamaması ve savaşlarda ardı ardına başarısız olunması Avrupa’da “Türkler’in yenilmez” olduğu anlayışını doğurdu. Osmanlılar yaydıkları korku yanında bazı Hristiyanlar için “ümit” anlamı taşıyorlardı. Vergi yükünden ezilen veya dini anlayışını tam olarak yaşayamayan bazı Hristiyanlar, krallık ve prenslik idaresi altında olmaktansa Türk idaresinde yaşamayı tercih ediyorlardı.

Yavuz Sultan Selim ile birlikte XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Ortadoğu, Osmanlı hakimiyetine geçti. Osmanlı düzeni bu bölgede de kuruldu. Osmanlı fethiyle, büyük bir imparatorluğun parçası olan Ortadoğu’da da Balkanlar’da olduğu gibi huzur ortamı hakim oldu ve bölge ekonomik açıdan gelişti.

Osmanlılar, Kanunî döneminde Avrupa siyasetine dahil olurken bir taraftan da Kafkaslar’a hakim olmaya başladılar. Osmanlı İmparatorluğu, XVI. yüzyılın sonlarındaki İran savaşlarıyla birlikte Kafkaslar’da daha fazla yayıldı. Balkanlar ve Ortadoğu’daki huzur ortamı burada da sağlandı.

Osmanlı İmparatorluğu, fethettiği bölgelerdeki halkları asimile etmek için bir çaba içerisine girmediği gibi, tam tersine hakimiyeti altındaki topraklarda yaşayan insanların, dinlerini, dillerini, mezheplerini ve etnik kimliklerini korumalarına izin verdi. XIX. yüzyıla kadar Avrupa’da Hristiyanlar’ın dışında başka dinden insanların parmakla sayılacak kadar az olduğunu unutmamak gerekir. XV. yüzyılın sonlarından itibaren İspanya’dan sadece Müslümanlar değil, Yahudiler’de sürülmüş, kalanlar zorla Hristiyan yapılmışlardı.

Hristiyanlar bile, eğer Katolik dışında bir mezheptense baskıyla mezhep değiştirmeye zorlanmışlardı. Protestan ve Ortodokslar Osmanlı topraklarında Avrupa’da görülmeyen bir şekilde rahatça dini hayatlarını yaşamışlardı. Osmanlı İmparatorluğu’nun zayıflamasıyla birlikte çekildiği ülkelerde, örneğin Yunanistan,

Bulgaristan, Sırbistan'da yaşıyan halklar Türk fethinden önceki kimliklerini muhafaza ediyorlardı.

İmparatorluk topraklarında yaşıyan halkları asimile etmemek reelpolitik açıısından bir hata gibi gözükebilir. Nitekim asırlarca Osmanlı hakimiyetinde bulunmasına rağmen Türkçe'nin dayatılmadığı Kuzey Afrika'da ve Ortadoğu'daki çeşitli ülkelerde, 50-100 yıl süren İngiliz ve Fransız işgalleri döneminde İngilizce ve Fransızca resmi dil oldu. Ancak atalarımızın uyguladıkları siyaset reelpolitik açıısından hatalı gözükse bile insani idi. Batı'da insan hakları diye bir kavramın konu bile edilmediği bir dönemde biz uygulamasını yapmıştık. Osmanlılar, kendi ırk ve dinlerinden olmayan insanlara da insan gibi muamele ederek, dünya tarihinde şerefli bir yer aldılar.

Altı asır süren Osmanlı İmparatorluğu, son dünya düzeniydi ve yenisi de kurulamadı.

“Demokrasi ve Anayasa” Kavramları Literatürümüze Kâtip Çelebi’yle Girdi

Tarihimizdeki devlet adamı ve komutanlarımıza toz kon-
durmayız, ancak aynı oranda bilim adamı ve aydınlarımıza itibar
etmeyiz. Osmanlı İmparatorluğu’nun Piri Reis ve Evliya Çelebi ile
birlikte en önemli aydın ve yazarı Kâtip Çelebi’dir.

Osmanlı Aydını

Dünya’da en çok tanınan Osmanlı yazarı, Piri Reis’ten sonra
Kâtip Çelebi’dir (Hacı Kalfa). Asıl adı Mustafa olan Kâtip Çelebi,
mesleği kâtiplik, yani memurluk olduğu için bu isimle meşhur
olmuştur. Meslektaşları arasında ise Hacı Halife diye tanınırdı.

1609’da İstanbul’da doğan Kâtip Çelebi, beş yaşına gelince
eğitime başladı. Okuma yazmayı öğrendikten sonra İslâmiyetle
ilgili kitaplar okudu. Kur’an-ı Kerim’i ezberleyip hafız oldu. Hat
dersleri aldı.

Kâtip Çelebi’nin babası Osmanlı bürokrasisinde görev yapan bir
memurdu. Osmanlı bürokrasisinde görev yapan memurlara kâtip
denirdi. İmparatorlukta memurluk bir aile mesleği şeklindeydi.
Bir büroda çalışan memur öldüğünde veya emekli olduğunda

büyük oğlu bu işi yapabilecek kabiliyete sahip ise onun, babasının kadrosuna tayin edilmesi kanun gereğiydi. Memurların çocukları küçük yaşlardan itibaren babaları ile birlikte bürolara devam eder ve bürokrasinin inceliklerini öğrenirlerdi. Yetiştikten sonra kadro temin edemezlerse kadrosuz olarak çalışırlar, babalarının ölümüyle onun kadrosuna geçerlerdi.

Tanzimat öncesinde Osmanlı bürokrasisindeki bürolar kendi memurunu yetiştiren birer okul durumundaydılar. Sekiz-on yaşlarında yetenekli çocuklar bürolara şâkird (çırak) olarak alınır ve burada kıdemli memurların yanında yazı çeşitleri ile yazışma usullerini öğrenirdi. Şakird (çırak) olarak bürokraside görev alan kişi, daha sonra kâtip olur, eğer kabiliyetli ise hacegan (bürokrat) olurdu.

Kâtip Çelebi de dönemin geleneğine uygun olarak 1622’de 14 yaşındayken babasının yanında memuriyete adım attı. Osmanlı maliyesinin bürolarından birisi olan Anadolu Muhasebesi’nde hesap kurallarını ve siyakat gibi özel yazıları öğrendi. Babasının ölümünden sonra 1627’de Kapıkulu süvarilerinin işlerine bakan Süvari Mukabelesi Kalemî’ne geçti.

Kitap Sevgisi

Memurluk hayatı sürerken İstanbul’daki ilim meclislerine devam edip, bilgisini artırıyordu. Babasından kalan mirasın tamamını kitaba yatırmış, zamanını tarih, tabakat ve vefeyât ilimleriyle ilgili olarak topladığı kitapları incelemekle geçirmeye başlamıştı. Parasının bittiği bir dönemde 1638’de akrabası olan zengin bir tüccarın mirasından hissesine bir miktar para düşmesi Kâtip Çelebi’ye kitap alması için yeni bir imkân yaratmıştı. Kâtip Çelebi, kitap için “Kitap ne hayırlı arkadaşdır ve ne güzel dosttur. İnsan onunla konuşmaktan sıkılmaz; ulu bir cömertler cömerdidir ki, kendisinde bulunan nefis incilerden hasislik etmez, zengine de verir” derdi.

Kâtip Çelebi, 1640'lı yıllardan sonra özel dersler vermeye ve eserler telif etmeye başladı. Ölene kadar kitap toplamaya, okumaya ve yazmaya devam etti. 6 Ekim 1657 Cumartesi günü sabah kahvesini içerken fenalık hissederek fincanı elinden düşmüş ve vefat etmiştir. Mezarı, Zeyrek'de Unkapanı'na inen caddenin solunda ve Kâtib Çelebi İlköğretim Okulu'nun yanında iken, 1950'lerde yol çalışmaları dolayısıyla, caddenin karşısındaki Voynuk Şücâ Camii kabristanına kaldırılmıştır.

İlim Aşkı Hiç Bitmedi

Osmanlı İmparatorluğu'nda ufak bir memur olarak görev yapan Kâtip Çelebi, ilim aşkıyla yanıp tutuşan ve hiç durmadan okuyup araştıran bir kişiydi. Yıllarını geceli gündüzlü olarak okuyup araştırmaya veren Kâtip Çelebi, bazen bir kitabın üzerinde kendini unuttur ve odasında güneşin batmasından doğmasına kadar mum yanardı ve o hiç bıkmadan sabaha kadar mum ışığında kitap okuyup, notlar alırdı. Kâtip Çelebi başlıca tarih, bibliyografya, biyografi, coğrafya, haritacılık, fıkah, astronomi ve sosyoloji alanlarında olmak üzere değişik türde 25'e yakın eser kaleme almıştır.

Kâtip Çelebi, toplum ve devletle ilgili görüşlerini, *Düstûrül-amel li-islâhi'l-halel* (Bozuklukları Düzeltmek İçin Ne Yapılacağını Gösteren Düstûr) isimli kitabında anlatır. Kitabının birinci bölümünde halk, ikincisinde asker, üçüncü bölümünde de hazineyle ilgili durumu anlatır. Devletin içine düştüğü buhrandan çıkması için şu tedbirleri ileri sürer:

“Devlet giderlerinin azaltılması için bürokrasideki yersiz harcamaları azaltıp, işin ehli ve dürüst insanları görevlendirmektir. Böylece, bir iki yılda harcamalar azalır.

Halkın güçsüzlüğüne çare, üzerlerindeki bazı vergilerin bir miktar indirilmesinden sonra halka zulmetmeyecek memurları uzun süre çalıştırmaktır. Halka zulmedenin hakkından gelinirse

bir iki yılda vergi veren insanlar kendine gelir ve ülke ekonomik açıdan rahatlar”.

Doğu ve Batı kaynaklarını kullanarak kaleme aldığı *Cihânnümâ*, Osmanlılar’ın coğrafya görüşünde yeni bir devir açan bir eserdir. Bir dünya coğrafyası olan *Cihânnümâ* Osmanlı ülkelerinin yegâne sistematik coğrafya kitabıdır.

Kâtip Çelebi, *İrşâdü’l-Hayârâ ilâ Tarîhi’l-Yunan ve’r-Rum ve’n-Nasârâ* (Yunan ve Hristiyan Tarihi Hakkında Hayırlıları İrşad) isimli eserinde ise Avrupa ülkeleri ve toplumları hakkında Osmanlı yazarlarını bilgilendirmeyi amaçlamıştı. Bazı İslâm tarihlerinde, Avrupa ülkeleri hakkında yalan, hurafe ve gülünç şeyler yazıldığını görmüş ve düşmanlarının durumundan Müslümanlar’ın bilgisiz kalmaması ve gafletten uyanmaları için bu eseri kaleme almıştı. *İrşâdü’l-Hayârâ*’da Avrupalılar’ın dinleri, hükümdarları, idare tarzları, seçim usulleri, âdet ve kanunları çerçevesinde bilgiler verip, kompleks yapmadan Avrupalılar’ın ileri olduğu hususları açıklar. Demokrasi kelimesi de ilk kez bu eserle Türkçe literatüre girmiştir.

Kâtip Çelebi’nin araştırmaları ve eserleri sayesinde Türkçe literatüre ilk kez, monarşi, aristokrasi, demokrasi, anayasa, parlamento, centilmen ve akademi gibi birçok siyaset ve bilim tarihi terminolojisi girmiştir.

Eli Sopalı Diplomatlarımız

Üçüncü Selim dönemine kadar yurtdışında daimi Osmanlı elçilikleri yoktu. Herhangi bir mesele olduğunda Osmanlı elçileri ilgili devlete gider ve işleri bittikten sonra geri dönerlerdi.

Osmanlı Diplomasisi

Türkler'in savaşa kazanıp, masada kaybettiği klişe haline gelmiş bir sözdür. Sanki Türkler hiç diplomasiden anlamıyor, safhıkları ve bilgisizlikleri yüzünden Avrupalı diplomatlar tarafından kandırılıyor gibi anlatılır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında bazı savaşlarda galip gelinmesine rağmen yapılan antlaşmalardan kayıpla çıkmıştır. Ancak bunun sebebi Osmanlı diplomatlarının maharetsizliği değil, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletlerin baskılarıdır.

Osmanlı tarihi boyunca yapılan antlaşmalar, görüşme süreçleri ve uygulamaları ile birlikte iyi incelenirse çok maharetli diplomatların olduğu ve birçok antlaşmanın Osmanlı lehine neticelendirildiği görülür.

Kılıçla Selamlama

Osmanlı elçileri, yabancı ülke topraklarına girdikten sonra belirlenen güzergâh üzerinden yollarına devam ederlerdi. Her ne

kadar gittikleri ülke tarafından kendilerinin emniyeti için asker, mihmandar ve tercüman tayin olunmuşsa da davranışlarında son derece bağımsız idiler. Maiyetlerine verilen tercümanların nasıl davranacaklarından, askerlerin nasıl selama durmaları gerektiğine kadar herşeyi kendi anlayışları doğrultusunda düzenlerler ve aksi davranışların zuhuru halinde derhal müdahale ederek gerekli tavırları sergilerlerdi. Osmanlı elçilerinin emniyetlerini temin için yabancı devlet tarafından refakatlerine verilen askerlerin kılıçlarını çekerek selama durmalarından rahatsız olup, derhal müdahale etmişlerdi. 1748'de Viyana'ya gönderilen Osmanlı elçisi Mustafa Hattî Efendi'nin ve 1739'da Avusturya ile sınırın çizilmesine katılan Ebu Sehl Numan Efendi, böyle bir hadise yaşamış ve duruma müdahale edip sorunu çözmüşlerdi.

Mehmet Emnî Paşa da 1740'da Rusya topraklarına girdikten sonra Rus askerlerinin yalınkılıç selam durmasından, çadırı etrafında nöbet tutmalarından, trampet ve boru çalmalarından hoşlanmamış ve bu uygulamaları kaldırtmıştı. Osmanlı elçisi o kadar etkiliydi ki çarîcenin çocuğu olduğu haberini alan Ruslar, Mehmet Emnî'den izin almadan bu durumu kutlamak için top bile atamamışlardı. Rus topraklarında bir süre yol alan Osmanlı elçilik heyeti Petersburg'a nehir yolundan gitmek için gemiye bindiği zaman bir sürprizle karşılaşmıştı. Gemide haçlı bayrakları asılıydı. Osmanlı elçisi, bunun üzerine bu duruma müdahale edip, gemideki haçlı bayraklarını indirtmişti.

Devlet Gururu

Diplomasi ile alakalı eserler incelendiğinde, Osmanlı Devleti'nin muhatabı olan devlet diplomatları da her fırsatta diplomat muhatabını taciz etmeyi ve onun şahsında devletin gururu ve onuru ile oynamayı denemek istemişler fakat hemen her defasında Osmanlı diplomatlarının tavizsiz tavırları karşısında niyetlerine nail olamamışlardı.

Sınırlarda yapılan elçi mübadelelerinde dikkat edilen husus, ilk hareketi veya ziyareti yapmamak ve muhatabını ayağına getirmek ve böylece de devletini yabancı devletler nezdinde temsil ederken onurunu da korumaktı. Mesela, 1748'de Avusturya'ya elçi olarak giden Mustafa Hattı Efendi, Dalya isimli şehre geldiklerinde, kendini karşılamaya gelmeyip konağına çağıran o bölgenin generali Gaudagni Ascanus'un tüm ısrar ve tehditlerine rağmen yanına gitmemişti.

1739'dan sonra Rusya ile sınır çizimi görüşmelerine katılan Ahmet Meramî Efendi, Rus generali Repnin Vasile'nin ilk ziyareti kimin yapacağı ve Azak kalesinin yıkımının ağırdan alınması gibi konulardaki tavırlarına çok kararlı cevaplar vermiş ve görüşmeyi istediği şekilde sonuçlandırmıştı.

Osmanlı, Bırakın İnsanları Keçileri Bile Eksiksiz Sayardı

Son yıllarda yapılan her nüfus sayımı tartışılıyor. Teknolojinin bu kadar geliştiği dönemde nüfus sayımlarının tartışılmasının en önemli sebebinin “ben yaptım oldu” anlayışının olduğunu düşünüyoruz. Hâlbuki Osmanlı döneminde doğru dürüst yolun ve haberleşmenin olmadığı bir zamanda sayım memurları bugün katırların zor çıktıkları yerlere kadar gidip, bırakın insanları keçileri bile eksiksiz sayarlardı.

Yerinden Yönetim

Osmanlı Devleti, yeni fethettiği memleketler ile kendi arazi-sini, toprağın mülkiyet ve tasarruf biçimi ile vergi miktarını tayin ve tespit etmek gayesiyle belirli zamanlarda istatistikî bilgiler edinirdi ki buna “tahrir” denirdi. Yapılan bu tahrirlerin, Osmanlı Devleti’nin teşkilâtlanmasında ve bu teşkilâtın bir düzen içerisinde işlemesinde büyük rolü vardı.

Bu sistemin kurulmasında ve uzun müddet başan ile uygulanmasında idarî, malî ve askerî zaruretler mevcuttu. Devrin şartları icabı vergilerin toplanması ve nakli güç olduğundan, askerlerin önemli bir kısmı ile bir kısım memur maaşları ve devletin yapa-

cağı bir kısım harcamaların merkezî hazineden nakden ödenmesi zordu. Askerî veya idarî görevliler hizmetlerinin karşılığı olan maaşları bulundukları yerlerdeki vergileri kendi nam ve hesaplarına toplamaları imkânını sağlayan dirlik beratları ile temin ederlerdi. Bu sisteme timar adı verilirdi.

Bu sistemin işleyebilmesi için devletin ülkenin her yerindeki her türlü vergi geliri kaynaklarını sıhhatli ve ayrıntılı olarak bilmesi ve bunlarda meydana gelecek değişiklikleri takip edebilmesi için de sık sık yeni tahrirler, yani sayımlar yaptırması gerekiyordu. Devletin en büyük askerî gücünü teşkil eden timar sisteminin ayakta kalması tahrirlerin sıhhatli ve düzenli olarak yapılmasına bağlı idi.

30 Yılda Bir Sayım

Osmanlı Devleti'nden önceki Selçuklular, İlhanlılar, Memlükler bu türlü tahrirler yapmışlardı. Tahrir sistemine Roma İmparatorluğu'ndan İngiltere'ye, eski Mısır'a kadar dünyanın her tarafında rastlanılır. Ancak Osmanlı sistemi eskilere göre çok gelişmiş ve ileri bir örnekti. Osmanlılar'da tahrir sistemi Birinci Murad (1362-1389) devrine kadar inmektedir. Fakat elimizdeki ilk mevcut defter, İkinci Murad (1421-1451) devrine ait 1431 tarihli Arvanid, yani Arnavutluk defteridir. Bu defter Osmanlı tarihçiliğinin en önemli ismi Prof. Dr. Halil İnalcık tarafından yayınlanmıştır.

Tahrirlerin 30-40 yılda bir yapılması kanundu. Fakat bu genel sayımların yanısıra daha kısa süreler içinde, çeşitli sebeplerle tahrir yapılırdı. Saltanat değişiklikleri ve vergi gelirlerinin herhangi bir surette artma veya azalma göstermesi yeni sayım yapılmasının sebeplerindendi.

Yeni fethedilen memleketlerin de tahriri yapılırdı. Böylece yeni fethedilen bölgenin devlete dahil edilmesi resmen ve hukuk bakımından tespit edilerek, bölgenin bir envanteri çıkarılmış olurdu.

Yeni fethedilen toprakların tahriri yapıp, defterleri hazırlanınca orada Osmanlı hâkimiyetinin yerleşmesi tamamlanırdı.

Osmanlı Saydı mı Tam Sayar

Tahrir yapılmasına karar verildiğinde bu işten anlayan güvenilir bir tahrir emini tayin edilirdi. Arazi tahriri için gönderilen memurlar bir emin ile bir kâtipten mürekkepti. Tahrir eminliği son derece önemli bir görev olduğu için sancakbeyleri, kadılar, müderrisler, timar defterdarları, kazaskerler ve merkez bürokrasisi kâtipleri gibi üst düzey devlet memurları görevlendirilirlerdi. Tahrir eminine ilyazıcı, muharrir-i memleket, defter emini de denilirdi. Tahrir emini ve kâtibe tahrir esnasında bölgedeki bütün devlet görevlileri yardım ederdi.

Tahrir emini bölgeden gerekli vesikaları toplandıktan sonra, bunları merkezden getirdiği eski sayım defteriyle karşılaştırıp, herşeyi yerli yerinde teftiş ederek uygun bulduklarını ve meydana çıkan fazlalıkları yeni deftere kaydederdi. Vergi nüfusuyla gelirlerin tamamının deftere geçmesine dikkat edilirdi. Bir keçinin bile sayım harici kalması devletin vergi gelir kaybına uğramasına sebep olacağı için sayım memurları çok dikkatli hareket ederlerdi. Aşiretler, yaylaklara çıkarken ırmak geçitlerinde durdurulup, bütün koyun ve keçileri teker teker sayılırdı. Böylece Yörükler'in vergi kaçırmaları önlenirdi.

Tahrir işlemi bölgenin büyüklüğüne göre değişmekle birlikte yaklaşık iki yıl sürerdi. Emin, tahriri yapıp, gerekli vesikaları topladıktan sonra hazırladığı defter müsveddesini merkeze getirirdi. Merkezde hazırlanan müsveddeler iki nüsha hâlinde temize çekilerek icmal, yani özet ve mufassal, yani teferruatlı defterler hazırlanırdı. Daha sonra padişah tuğrasını taşıyan bir defter, ait olduğu beylerbeyliğe gönderilir diğeri İstanbul'da Defterhâne-i Âmire, yani defter-i hakanîde saklanırdı.

Kolomb Osmanlı Hizmetinde

Amerika Kıtası'nı Kolomb'un keşfettiğini herkes bilir. Ancak, Kolomb'un Amerika'nın son kâşifi olduğunu ve keşfe çıkmak için Fatih'in oğlu İkinci Bâyezid'den gemi istediği fazla bilinmez.

Amerika'nın Son Kâşifi

1451'de İtalya'da Cenova'da doğan Kristof Kolomb, denizci olduktan sonra Portekiz'e yerleşti. 15. yüzyılda en önemli deniz güçlerinden biri olan Portekizliler, bu yıllarda Afrika'da yeni yerlere ulaşmışlardı. Lizbon, değişik milletlerden denizcilerin buluştuğu ve bilgilerini birbirleriyle paylaştığı bir liman şehriydi.

Kristof Kolomb Amerika kıtasını keşfederek tarihe geçti. Ancak Amerika'ya Kolomb'tan önce pek çok milletten gidenler olmuştu. Bunların başında da 11. yüzyılın başlarında Leif Eriksson komutasında Amerika'ya ulaştığı rivayet edilen Vikingler geliyordu. Kolomb, 1470'li yılların sonunda İzlanda'ya gittiğinde, Vikingler'in Amerika macerasını öğrendi. Denizyoluyla Batı'ya giderek Doğu'ya ulaşma fikri Kolomb'un kafasına İzlanda'da girdi.

Kolomb, Lizbon'a döndükten sonra araştırmaya koyuldu. Başta Marko Polo'nun Doğu'ya seyahatiyle ilgili hatıraları olmak üzere birçok kitap okudu. Batı'ya giderek, yeni topraklara ulaştığını

anlatan birçok rivayeti inceledi. İrlanda'ya giderek, Aziz Brendan'ın Amerika yolculuğuyla ilgili rivayetleri araştırdı.

Osmanlı'ya Müracaat

İtalyan denizci, 1484'te Portekiz Kralı'na başvurarak, Batı'dan denizyoluyla Doğu'ya ulaşmak için gemi istedi ama reddedildi. Kolomb, çıkmayı tasarladığı deniz yolculuğu için geniş bir araştırma yapmıştı ama kendini destekleyecek finansörü bir türlü bulamamıştı. Kendi geçimini sağlamak için reçine ticareti işine girdi ve Doğu'ya gitti. Avrupa'da kendini destekleyecek bir hükümdar bulamadığından dolayı, 1484'te Kuzeybatı Karadeniz'de Kili ve Akkırman seferine çıkan Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Sultan İkinci Bâyezid'e müracaat etti. Bir papazın refakatinde sultanın yanına gelen Kolomb, "İkinci Bâyezid'den sultanın adına yeni ülkeler keşfedebilmek için emrine gemiler vermesini istedi". Ancak zaten Avrupalıların elinde bulunan kardeşi Cem Sultan'la uğraşan Osmanlı Sultanı, tuhaf bir şekilde karşısına çıkan hayalperesti ciddiye almadı.

Kudüs Hayali

Kolomb, çaldığı bütün kapılar yüzüne kapanmasına rağmen pesetmedi. 1486'da İspanya'ya müracaat etti. İspanyollar, Kolomb'un teklifini incelemek üzere bir komisyon kurdular ve dört yıl sonra Kolomb'un teklifini reddetti.

Bir türlü aradığı desteği bulamayan Kolomb, 1492 Ocak'ında İngiltere ve Fransa krallarından yardım istemek için İspanya'dan ayrıldı. Kolomb'un dostları, bu sırada İspanya sarayını yolculuğa destek vermeye ikna edince İtalyan denizci geri çağırıldı. 3 Ağustos 1492'de üç gemiyle denize açılan Kolomb, 12 Ekim'de Bahama adalarından Guanahani'ye ulaştı. Ardından Küba'yı gördü, ancak burayı Japonya zannetmişti. Kolomb, Haiti'ye ulaştıktan sonra İspanya'ya geri döndü. Amerika'ya üç yolculuk daha yaptı.

Kolomb, Amerika'ya ulaşmıştı ama keşfettiği yerleri Asya'nın Doğu kıyıları zannetmişti. Bir geçit bularak Kudüs'ü Müslümanlar'dan geri alma planları bile yapmıştı. 1506'da öldüğünde nereyi keşfettiğini hâlâ bilmiyordu.

Obama'yı, Amerikan Tarihini Okuduktan Sonra Değerlendirin

Barack Obama ABD başkanı seçildi bizim tath su aydınlarının ağızları bir karış havada. Değişim başlamış, dünya daha iyi bir yer olacakmış vs. vs. Biraz tarih özellikle de Amerikan tarihini bilen ve çok değil az okuryazar olan bir insan bile ABD'nin bir sistem devleti olduğunu liderlerin bu sistemi değiştiremeyeceğini sadece görüntü değişikliği yapacaklarını bilir. ABD, Bush zamanında so-payla dünyayı idare etmeye çalışıyordu. Obama ile çirkin Amerikalı imajını değiştirip okşayarak idare etmeye çalışacak.

Kölelikle Zenginleştiler

Amerika'nın 1492'de keşfinden sonra İspanyollar, İngilizler, Portekizliler, Hollandalılar ve Fransızlar kıtayı sömürmeye başladılar. İlk bir asır içerisinde kıtadaki kıymetli madenler Avrupa'ya götürülürken, kıtadaki Aztekler, İnkalar ve Kızılderiler'in önemli bir kısmı yok edildi. 17. yüzyılın başlarından itibaren ise kıtadaki arazileri Avrupa'dan getirdikleri beyazlara dağıtan İspanyollar, Fransızlar ve İngilizler son derece verimli bu topraklardan istedikleri ürünleri elde etmek için gerekli işgücünü ise Afrika'dan getirdikleri kölelere karın tokluğuna yaptırıldılar.

Başlangıçta Amerika'da çok az olan köle nüfusu, geniş arazilerin yeterince verimli bir şekilde işletilemediğini düşünen güneyli toprak sahiplerinin talepleri üzerine hızla artmaya başladı. 18. yüzyıl boyunca köle sayısı hızla arttı. Örneğin Virginia'da 1670 ile 1861 arasındaki yılları arasında köle nüfusu 2000'den 75 kat artarak 150 bine ulaşmıştı.

Uzun süre İngiltere'nin kolonisi olan ABD bağımsızlık savaşının ardından 1783'te imzalanan Paris Antlaşması'yla tarih sahnesine çıktı. Amerika bağımsızlığını ilân edip, 1790'da anayasasını kabul ettikten sonra kendi kabuğuna çekildi. Bu dönemde Amerika Avrupa'dan yeni gelen mültecilerin iskânı ile uğraşıp, gerek Florida, Kaliforniya gibi bölgeleri Avrupalı devletlerden satın alarak veya anlaşılarak ve gerekse yerleşime kapalı bölgeleri iskâna açarak yeni eyaletler oluşturdu.

Amerikan iç siyasetinde ise zamanla bir bölünme yaşandı. Tarıma dayalı ekonomiyi benimseyen güneyliler köleliğin devam etmesi çaba sarf ederlerken sanayi ve ticaret ağırlıklı bir modele bağlı kalan Kuzeyliler köleliğin kalkmasından yanaydılar. Bunda, ahlaki sebeplerin yanında kuzeydeki müteşebbislerin işçi sıkıntısı yaşamaları büyük etkendi. Güneyde kölelik kalkarsa, burada çalışan siyahi işçiler serbest kalacaklar ve çalışmak üzere ücretli işçi olarak Kuzey'e geçeceklerdi. Güneyliler'in kölelikte ısrar etmelerinin temel sebebi ise pamuk üretiminde kölelerin rolüydü.

Demokratlar Kölelik Taraftarıydılar

Köleliğin önünü açan Kansas Nebraska yasası tasarısına Demokratlar destek verirken, kölelik karşıtı demokratların ve eski Whig Partisi üyelerinin kurduğu Cumhuriyetçi Parti karşı çıktı. Cumhuriyetçi Parti, güney eyaletlerinin köleliği yayma çabalarını önlemek amacıyla 1854'te kurulmuştu. 1856 seçimlerini demokratlar kazanmıştı. Dört yıl sonra ise Cumhuriyetçi Parti kölelik karşıtı Abraham Lincoln'u aday olarak göstermiş

ve Lincoln'un aday olması ile beraber kuzey ve güney arasındaki gerilim artmıştı.

Lincoln 1860 seçimlerini kazanınca Güney Carolina Federal hükümetten ayrıldı. Bir buçuk ay sonra 1861 Şubat'ında altı güneyli eyalet olan Güney Carolina, Florida, Louisiana, Alabama, Missouri ve Georgia Alabama eyaletine bağlı Montgomery şehrinde Amerika Konfedere Devletleri adında yeni bir devlet kurdular. Kısa bir süre sonra bu eyaletlere Teksas'da katıldı ve "Yediler" adı verilen bir birlik oluştu. Daha sonra Virginia, Arkansas, Kuzey Carolina ve Tennessee de bu birliğe katıldı. Başkenti Richmond olan Konfederasyon'un başkanlığına Jefferson Davis seçilmişti.

Sulkasta Kurban Gitti

Lincoln başkanlık yemini ettikten sonra ulusa seslenişinde bu oldu-bittiği tanımayacağını ve ülkenin birliğini sağlayana kadar savaşacağını söylemişti. "Konfederasyon" olarak bilinen güneylilerle "Federasyon" olarak tanımlanan kuzeyliler arasındaki Amerikan İç Savaşı, Konfederasyon ordusunun Sumter Kalesi'ni 12 Nisan 1861'de topa tutması ile başladı.

Kuzeylilerin oluşturduğu Federasyona bağlı 23, güneylilerin meydana getirdiği Konfederasyona bağlı ise 11 eyalet vardı. Nüfus ve sanayi üstünlüğüne sahip Kuzeyliler'e göre çok daha vasıflı subay ve askerlere sahip olan Güneyliler bu sayede uzun süre direndiler.

Savaş genel olarak Mississippi Nehri'nin oluşturduğu vadide ve Atlantik kıyısında cereyan etti. Güneyliler üstün Federasyon güçlerine 1861 Temmuz'unda yapılan savaşta beklenmedik bir mağlubiyet yaşattılar. Kuzeyliler mağlubiyetten sonra strateji değişikliğine giderek Konfederasyonu tek hamlede yere indirmek yerine deniz kuvvetlerini de kullanarak güneyi ablukaya aldılar.

Savaşın kaderini 1 ile 3 Temmuz 1863'te Gettysburg mevkiinde meydana gelen savaş tayin etti. Çok kanlı bir muharebeden sonra Lee'nin komutasındaki Konfederasyon Ordusu mağlup oldu. Sonraki yıllarda Kuzey birlikleri Güneylileri arka arkaya mağlup ederek Güney şehirlerini birer birer ele geçirdiler.

3 Nisan 1865'te Richmond'un düşmesi üzerine Güney orduları başkomutanı Robert Lee altı gün sonra teslim oldu. Lâkin Lee'nin teslim olmasından sadece beş gün sonra Lincoln suikasta kurban gidince Kuzey'in zaferine gölge düştü.

Amerika bu savaşla ortak değerler uğruna birçok şeyin feda edilebileceğini anladı ve Amerikalılar bu savaşla beraber millet olma sürecinde önemli bir yol aldı. Savaş başladığında Avrupalı büyük güçlerin gerisinde olan Amerika, savaştan edindiği tecrübeler sayesinde 50-60 yıl içerisinde bir süper güce dönüştü.

Ekonomik Kriz Köleci Demokratları Siyahların Umudu Yaptı

Demokrat Parti 1828'de kuruldu. 1850'li yıllarda güneyli demokratlar kölelik yanlısı iken kuzeyli demokratlar köleliğe karşı çıkıyorlardı. Demokrat Parti'den ayrılanlar Whig Partisi ile birlikte 1854'te köleliği kaldırmak için Cumhuriyetçi Parti'yi kurdular. İç Savaşı Kuzeyliler'in kazanmasından sonra uzun süre baskı altında kalan Güneyliler tepkilerini Demokrat Parti etrafında kenetlenerek gösterdiler. Ancak 1929 krizi her şeyi değiştirdi. Bu büyük buhran sırasında başkan olan Demokrat Partili Franklin Roosevelt birçok sosyal reform yapınca ABD'nin siyasi yapısı değişti. Siyahlar ve işçiler Demokrat olurken, muhafazakârlar ise Cumhuriyetçi oldu. Demokrat Parti liberal sol, Cumhuriyetçi Parti ise muhafazakâr tabanda siyaset yapmaya başladı.

Azınlıklar Çiçektir

Kanunî döneminde 1544-1553 ve 1555-1561 yılları arasında yaklaşık 15 yıl veziriazamlık yapan Rüstem Paşa bazı olumsuz yönlerine rağmen son derece başarılı, zeki ve uzak görüşlü bir devlet adamıydı. Özellikle gayrimüslimlere ve yabancı devletlere karşı çok sert biri olan Rüstem Paşa'yı Fransızlar "Korkunç Yaratık", Almanlar "gaddar ve menfur" olarak tanımlar, Venedikliler de çok çekinirlerdi.

Çiçek Yapraklarının Verdiği Ders

Rüstem Paşa, Kanunî Sultan Süleyman'ı ülkede bir tek din olmasını ve faydadan çok zarara sebep olduklarına inandığı Yahudiler'i ülkeden kovmaya ikna etmek isteyince, padişahın veziriazamına verdiği dersi Tübingenli bir ilahiyatçı olan ve 1573-1578 yılları arasında İstanbul'da Avusturya elçiliğinde din görevlisi olarak, Stephan Gerlach şöyle anlatır:

"Sultan Süleyman, beyaz ve sarı yapraklı bir çiçek koparmış ve paşaya bu çiçeği beğenip beğenmediğini sormuş. Paşa da elbette beğendiğini, çünkü onu bu biçimiyle yaratanın Tanrı olduğunu söylemiş. Bu sefer Sultan Süleyman çiçeğin bütün sarı yapraklarını yolmuş ve paşaya çiçeği şimdi nasıl bulduğunu sormuş.

Paşa da cevap olarak çiçeğin artık bütünlüğünden yoksun ve renksiz olduğunu söylemiş. Padişah bir başka çiçek koparmış ve onun da beyaz yapraklarını yolmuş, sonra da az önceki sorusunu yinelemiş. Paşa gene aynı cevabı vermiş. O zaman padişah demiş ki: “Madem çiçeklerin renkli olmalarını bir mükemmeliyet olarak kabul edip bundan hoşlanıyorsun, neden Tanrı’nın yaratmış olduğu insanların da çeşitliliklerini kabul etmiyorsun? Bir çiçekte ne kadar çok renk olursa, o kadar güzel görünür. Tıpkı bunun gibi Türkler beyaz, Müslümanlar yeşil, Rumlar mavi, Ermeniler beyaz, kırmızı ve mavi veya siyah renklerin karışımı, Yahudiler de sarı renkte sarık kullanırlar. Bu renklilik nasıl hoşa gidiyorsa, Tanrı da dinlerin çeşitliliğinden hoşlanır!”¹².

12 *Türkiye Günlüğü*, İstanbul 2007, I, 145-146.

Avrupalılar'ın Mumya Merakı

15-16. yüzyıllardan itibaren Avrupa'da antik döneme ait eski eserleri toplamak moda olmuştu. Kralların ve asillerin zenginliği ve ihtişamının ölçülerinden birisi de artık koleksiyonunda bulunan eski eserlerdi. Roma, Eski Mısır ve Mezopotampa gibi antik dönemin en önemli medeniyetlerinin hakim oldukları topraklar o yıllarda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisindeydi. Avrupalı seyyah, tüccar ve elçiler 17. yüzyıldan itibaren antik döneme ait eserleri Osmanlı topraklarından alarak ülkelerine götürmeye başlamışlardı. Mezopotamya, Mısır ve Anadolu gibi insanlık tarihinin en eski uygarlıklarının kurulduğu toprakların sahibi olan Osmanlılar'ın ise Antik Çağ eserlerine karşı bir ilgisi yoktu.

Osmanlı topraklarına gelen Avrupalılar elçiler, eski dönemlere ait eserleri incelerler, kitaplarında bunlardan uzun uzadıya bahsederlerdi. İngilizler, Fransızlar başta olmak üzere Batılılar, Osmanlı yöneticileriyle iyi ilişkiler kurarak çeşitli eski eserleri ülkelerine götürürlerdi.

Antik Çağ'a ait eserleri toplama modası sürüp giderken, 18. yüzyılda Avrupalı asil ve zenginler arasında mumya toplamak modası başlamıştı. Avrupa'daki eski eser meraklıları arasında mumya toplama modası başlayınca gözler hemen Osmanlı İmparatorluğu'na

çevrildi. Vakanüvis, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi tarihçisi Mehmed Raşid ve 1717-1718 yılları arasında Türkiye'de görev yapan İngiliz elçisi Edward Wortley Montagu'nun eşi Lady Mary Wortley Montagu, 1717'de İstanbul'da meydana gelen ilginç bir mumya kaçırma hadisesi anlatırlar.

1717 Mayıs'ın sonlarında geceleyin İstanbul'da devriye gezen Osmanlı güvenlik güçleri Edirnekapı civarında şüpheli hareketlerde bulunan birkaç Fransız'a rastladılar. Osmanlı güvenlik güçleri, Avrupalılar'ın şüpheli davranışı üzerine arabayı aradılar ve arabadaki sandıkta bir kadın cesedi buldular. Fransızlar, sorguda arabada ele geçirilen cesedin bir mumya olduğunu ve Fransa Kralı'nın İsveç Kralı'na hediye olarak gönderildiğini söylediler. Fransa ve İsveç bu yıllarda Osmanlı'yla dostluk içerisindeydiler. Ancak olup bitenlerden kafası karışan güvenlik güçleri ne olduğunu anlayamamışlardı. Kısa sürede sadrazam vekili olan İstanbul kaymakamına durum bildirildi.

Osmanlı yönetimi için mumya bir değer ifade etmiyordu, ancak Osmanlı devlet ricali arasında bir dedikodu yayılınca ortalık karıştı. Fransızlar'ın İsveçliler'e hediye olarak gönderdiği "kadın cesedi" tılsımlıydı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı mumyanın ülke dışına çıkmamasına bağlıydı. Fransa ve İsveç elçiliklerinin çabaları mumyayı tekrar alabilmeye yetmedi. Mühürlenmiş sandığı alan görevliler, mumyayı hapisane olarak kullanılan Yedikule'ye götürdüler.

İngiliz elçisinin eşi Lady Montagu, İstanbul'da bulunduğu yıllarda birçok eski eser toplamıştı. Ancak o da dönemin modasına uygun olarak bir mumya sahibi olmak istiyordu. Yedikule'de bulunan mumyayı elde etmeyi düşündü, ancak büyü olduğuna dair yaygın inanıştan dolayı devlet adamlarından mumyayı istemeye cesaret edemedi. Mumyanın ülke dışına çıkarılmasının imparatorluğun sonunu getireceğinden korkan Osmanlı devlet adamları, mumyayı Yedikule'ye hapsederek devletlerinin devamını sağladıklarına inanmışlardı.

Oruç Reis, Afrika'yı Hristiyanlaştırılmaktan Kurtarmıştı

Oruç Reis, Barbaros Hayreddin Paşa'nın da ağabeyidir. Kendi döneminde Baba Oruç diye tanınan denizcimizi Avrupalılar, bu kelimeden bozma olarak veya "kıızıl sakallı" manasına gelen "Barbaros" lakabı ile anmışlardır.

Midilli'de Doğan Güneş

Barbaros kardeşlerin babaları Yakup Ağa Vardar Yenicesi'ndendi. Yakup Ağa, Fatih döneminde Midilli'nin fethine katılıp, daha sonra bu adada kalmıştı. Oruç Reis, Yakup Ağa'nın dört oğlundan ikincisiydi. Oruç Reis, adada yaşamasından dolayı gençliğinden itibaren, reisliğe heves ile bir tekne yaptırarak, ticarete başladı. Ancak kardeşi İlyas ile birlikte, Suriye'ye doğru bir seferdeyken Rodos şövalyelerinin baskınına uğradılar. İlyas şehid olurken, Oruç Reis esir düştü. Bir müddet şövalyelerin gemisinde kürek çeken Oruç Reis gemi karaya yaklaşınca, kaçmayı başardı.

Oruç Reis, esaretten kurtulduktan sonra denizciliğe devam etti. Şehzade Korkut'un yardımıyla bir gemi yaptırarak, korsanlığa başladı. Osmanlı tahtına Yavuz Sultan Selim'in geçmesi ve Oruç

Reis'in Şehzade Korkut'un adamı olmasından dolayı, Barbaros kardeşler, Anadolu kıyılarından ayrılıp, Tunus'a gittiler.

Oruç Reis, Afrika kıyılarına geldikten sonra İspanyol ve diğer Hristiyan gemilerine rahat vermedi. Şöhreti bütün Batı Akdeniz sahillerine yayıldı. Gözünü daldan budaktan esirgemeyen Oruç Reis, bir seferinde kardeşi Hızır Reis'in muhalefetine rağmen İspanyollar'la çatışmaya girmiş ve orada kolundan yaralanmıştı. Kangren olmağa yüz tutunca yaralı kolu kesildi. Ancak bu durum bile Oruç Reis'i durduramadı.

Kahramanca Şehid Düştü

Barbaros kardeşler, Afrika kıyılarında bazı adaları ele geçirdiler. O sıralarda İspanyollar, Afrika kıyılarına hakim olmaya çalışıyorlardı. Cezayir işgal edilmek üzereydi. Oruç Reis, Cezayir'e giderek, İspanyollar ile mücadeleye başladı. Bu durum, İspanyollar'ı telaşa düşürünce, 15.000 kişilik bir kuvvet ve bir donanma 1516'da Cezayir'e gönderildi.

İspanyollar, Cezayir'e gelerek, karaya asker çıkarıp ve kaleyi kuşattılar. Bazı Arap kabileleri de İspanyollar'a yardım ettiler. Oruç Reis'in şiddetli direnişi karşısında İspanyollar geri çekildiler. Oruç Reis, artık Cezayir Sultanı'ydı.

Kuzey Afrika'nın en büyük şehirlerinden Tlemsen hükümdarı, İspanyollar ile ittifak edince, halkı hükümdarlarına karşı vaziyet alarak, Oruç Reis'ten yardım istediler. Oruç Reis, bunun üzerine Tlemsen'e sefere çıktı. Bölgeye hakim olunca İspanyollar, 1518'de Tlemsen'i Türkler'den geri alıp, eski hükümdarı tahta geçirmek için bir sefer tertip ettiler. Oruç Reis, şehri şiddetle savundu, ancak şehir halkının taraf değiştirmesi ve yiyecek ile cephanesi kalmayınca 40-50 kişilik maiyeti ile, bir gece sabaha karşı kaleden ayrıldı. Ancak Salado Nehri'ne vardıklarında İspanyollar'la karşılaştılar. Oruç Reis, ırmağı geçti, ancak arkada kalan adamlarının İspan-

yollar tarafından öldürüldüğünü görünce geri dönüp, çatışmaya girdi. Tek kollu arslan, kahramanca çatışmasına rağmen kalabalık İspanyollar karşısında şehid düştü.

Oruç Reis, Afrika'daki Türk hakimiyetinin ilk adımını atmıştı. Kardeşi Barbaros Hayreddin tarafından bu eser tamamlandı. Afrika, Endülüs gibi Hristiyanlaşmaktan kurtuldu.

Hacı Bayram-ı Veli'yle Tartışan Bizans İmparatoru Uydurdu, Papa da İnandı

Papa olmadan Türkler aleyhine yaptığı konuşmalarla gündeme oturan Papa 16. Benedikt, üzerimizden siyaset yapmaya devam ediyor. Ancak bilgi eksikliğinden mi yoksa bilinçli olarak mı bilinmez, olmamış şeyleri olmuş gibi gösteriyor. Papa, 2006 Eylül'ünde fikirlerini desteklemek için kendisine tarihten destek aldı. 14. yüzyılın sonu ve 15. yüzyılın başlarında yaşayan ve ömrü Türk tehlikesini İstanbul'dan uzak tutmayla geçmiş olan Bizans İmparatoru İkinci Manuel Paleologos'un Müslüman bir âlimle yaptığı tartışmada söylediğini iddia ettiği "Hz. Muhammed'in getirdiği hiçbir yenilik yok. Sadece kötü ve insanlık dışı şeyler getirdi" sözlerini İslamiyet'e saldırırken kullandı.

16. Benedikt'in sözleri hemen ülkemizde tepki gördü. Ancak papanın sözleri tarihteki bir Müslüman-Hristiyan tartışmasına dayanıyordu ve bu tartışmada papanın iddia ettiği sözler söylenmemişti. Ancak ülkemizde papanın tarihi dayanağına doğru düzgün bir açıklama getirilmedi. Din tartışmalarında hemen öne çıkanlardan da hiçbir ses soluk çıkmadı.

Bizans'ın Talihsiz Hükümdarı

XIV. asrın başlarında Bizans sınırlarında tarih sahnesine çıkan ve özellikle bu devlete karşı yürüttükleri aktif gazâ siyasetiyle Anadolu'da şöhretlerini arttıran Osmanlılar, Orhan Gazi döneminden itibaren Bizans iç politikasının ana belirleyici unsurlarından birisi hâline gelmişlerdi. Bir zamanlar Doğu'yu ve Batı'yı demir pençeleri arasında tutan Bizans imparatorları, 1362 ile 1389 yılları arasında Osmanlı tahtında bulunan Birinci Murad'a tâbi oldular ve hükümdarın Anadolu seferlerinde Osmanlı ordusunda yer aldılar.

Manuel İkinci Paleologos, Bizans'ın bu zor yıllarında 17 Temmuz 1350'de doğdu. İmparator Beşinci Ioannes'in ikinci oğluydu. Prensliği sırasında çok iyi bir eğitim gören Manuel, Hristiyan ilahiyatına çok düşküncü. Bu yüzden devlet adamlığının yanında dini bir şahsiyet olarak da ünlendi.

Yıldırım Bâyezid, Osmanlı hakimiyetini reddeden Anadolu Beylikleri'ne karşı 1390'da sefere çıkınca, vasallık yükümlülüğü gereğince İmparator Beşinci Ioannes'in oğlu Manuel ve torunu Yedinci Ioannes Osmanlı ordusunda yer aldılar. Ertesi yıl Manuel, yine Sultan Bâyezid'in yanındaydı. Prens Manuel, Bursa'da Osmanlı hükümdarının emri altındayken, babası Beşinci Ioannes'in 16 Şubat 1391'de öldüğünü haber aldı. Manuel'in yeğeni Yedinci Ioannes Bizans tahtına oturabilmek için harekete geçmişti. Manuel, tahtı kaybetmemek için yeğeninden önce davranmak zorundaydı. Bu yüzden Yıldırım Bâyezid'den izin almadan Bursa'dan kaçıp İstanbul'a gelerek tahta çıktı. Sultan Bâyezid, bu oldu bittiye çok kızdıysa da Manuel'i tahtında bıraktı, ancak Bizans üzerindeki Osmanlı kontrolünü daha da sıkılaştırdı.

İkinci Manuel olarak Bizans tahtına çıkan imparator tıpkı babası gibi uysal bir şekilde, Osmanlı ordusunda hizmet etmeye devam etti. Osmanlı ordusunun yeni hedefi, Orta Anadolu'da bir

beylik kurmuş olan ve oldukça çetin bir rakip olan Kadı Burhaneddin Ahmed'di. Titreye titreye Türk Sultanı'na boyun eğen Bizans İmparatoru, annesi Elena'yı İstanbul'da yerine vekil olarak bırakıp, birlikleriyle beraber Osmanlı ordusunun Kadı Burhaneddin'in üzerine yaptığı sefere katıldı.

Hristiyanlık'la Müslümanlık Tartışılıyor

Osmanlı ordusu, 1391 sonbaharının sonunda Kızılırmak yakınlarındaki Çorumlu sahrasında Kadı Burhaneddin ile yapılan savaşta mağlup oldu. Osmanlı ordusu, bu seferden perişan bir hâlde dönerken Ankara'da bir ay kadar mola verdi. İmparator İkinci Manuel burada yaşlı müderris olarak zikrettiği Müslüman bir din adamıyla karşılaştı. Ankara'nın soğuk kış akşamlarında 26 gün boyunca her gece, meraklı bir dinleyici topluluğunun huzurunda gecenin geç saatlerine kadar uzun uzun Hristiyanlık ve İslamiyet üzerine tartışmalar yapıldı. Bizans İmparatoru, bu tartışmaların içeriğini, nasıl cereyan ettiğini daha sonra kaleme aldı. Biz olup bitenleri imparatorun kaleminden öğreniyoruz ve bu yüzden ne kadarının gerçek ne kadarının yanlış olduğunu tam olarak bilemiyoruz. Bu tartışma hakkında herhangi bir Osmanlı kaynağında bir bilgiye de rastlayamıyoruz.

İmparator Manuel'in bir Müslüman'la yaptığı tartışma kendi döneminden günümüze kadar Hristiyan dünyasında büyük bir ilgi çekti, ancak imparatorun tartışmadaki muhatabının kim olduğu uzun süre bilinmedi. Manuel, karşısındaki Müslüman âlimden Pers bir müderris diye bahseder. Bizans tarih yazıcılığını biraz bilenler, Türkler İran üzerinden Anadolu'ya geldikleri için Bizanslı yazarların şehirli Türkler'e genellikle Persler dediklerinden haberdardır.

Manuel ile tartışma yapan âlim yakın zamana kadar Batı'da "Pers Müderris" olarak tanındı. Bazen de Müslüman sofî dendi. Anadolu'daki dini hayat konusunda yaptığı araştırmalarla tanınan

Michel Balivet, Türk ve Bizans kaynaklarını inceledi ve müderris olarak adlandırılan âlimin Hacı Bayram-ı Veli olduğunu ortaya çıkardı¹³.

Hacı Bayram-ı Veli, o dönemde Yıldırım Bâyezid'in çok yakını bir âlimdi. İmparator, tartışmaları yazarken karşısındaki âlimden saygıyla söz eder. Onun bilgili, hoşgörülü ve saygıdeğer bir kişi olduğunu defalarca vurgular.

Tartışmayı Kafasına Göre Yazdı

26 gece boyunca yapılan tartışmaların hepsinin içeriğine vâkıf değiliz. Manuel, 7. tartışmaya büyük önem vererek, bu tartışmayı yazmıştır. İmparatorun heyecanla anlattığına göre yedinci gece yapılan tartışmada Hristiyanlık'la Müslümanlığın birbirine üstünlüğü, Kur'an'ın verdiği mesajlar gibi konular ele alınmıştı. Hacı Bayram-ı Veli, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın getirdiği dinleri hak din olarak kabul ettiklerini, fakat insanların verilen ilahi mesajları bozdukları için Allah'ın yeni bir peygamber ve kitap gönderdiğini dile getirmesi üzerine, İkinci Manuel, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın mesajının bozulmadığını, Hz. Muhammed'in yeni bir mesaj getirmediğini savunmuştu. Ancak imparatorun Türkler'in emri altında ve Müslümanlar'la dolu bir ortamda sultanın yakını olan bir âlime "Bana Hz. Muhammed'in getirdiği yenilikleri göster... Sadece kötü ve insanlık dışı şeyler bulacaksın. Tıpkı vaaz ettiği dinin kılıç gücü ile yayılması emrini verdiği gibi... Dine davet için, şiddet ve tehdit yerine, iyi konuşma kapasitesi ve doğru akıl yürütme gerekir..." deme ihtimali yoktur. İmparator, daha sonra tartışmayı kaleme alırken kendini ön plana çıkarmak için bu sözleri uydurmuştur.

13 "Le soufi et le Basileus: Hacı Bayram-ı Veli (1340-1430) et Manuel II Paleologue (1350-1425)", *Melanges Byzantines, Seldjoukides et Ottomans*, İstanbul 2005.

Hacı Bayram-ı Veli, teslise, Hz. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olmasına, itirazlarını dile getirirken, Manuel, Müslümanlar'ın, Hz. Meryem'in bakireliğine inanmalarına, Hristi-yanlığı hak din olarak kabul etmeleri gibi konuları öğrendikçe hayretler içine düşmüş ve bunu da yazmıştı. İmparator ve Hacı Bayram arasındaki tartışma, "Bir gün gelecek Hristiyanlar ve Müslümanlar ortak bir düşüncede birleşecekler" temennisi ile son bulmuştu.

İkinci Manuel, bu tartışmayı diyaloglar şeklinde kaleme almış ve kardeşi Mora Valisi Theodoros Paleologos'a göndermişti. Manuel'in Hacı Bayram-ı Veli ile yaptığı tartışmalar, Müslüman ilahiyatçılar tarafından pek bilinmezken Hristiyan ilahiyatçılar için her zaman muteber bir kaynak olarak kullanıldı¹⁴.

Bizans İmparatoru Avrupa Kapılarında

İmparator, seferden İstanbul'a 1392 Ocak'ında dönebilmişti. Osmanlılar ile Bizans arasındaki ilişkiler bir süre sonra bozuldu. Yıldırım Bâyezid 1394'ten sonra İstanbul'u uzun süreli bir kuşatmaya aldı. 1396'da Batı Avrupa'dan katılımların olduğu Niğbolu Haçlı seferi düzenlendi. Yıldırım Bâyezid, 1396'da Niğbolu Muharebesi'nde Haçlılar'ı perişan edince, Manuel'in son umutları da toprağa gömüldü.

Yıldırım Bâyezid, İstanbul'u almaya kararlıydı ve Niğbolu zaferinden sonra Bizans'ı tamamen çökertmek için hazırlıklarına hız verdi. İkinci Manuel, 1399'da çaresiz olarak Avrupa'ya gidip başta papa olmak üzere Fransa ve İngiltere krallarından yardım dilendi. Roma, Paris ve Londra'da yaptığı temaslar hiçbir netice vermedi. Her defasında güzel sözler ve vaatler duydu ama kimse yardıma yanaşmadı. İmparator, umutsuzca Bizans'ın yani hü-

14 T. Khoury, *Entretiens Avec un Musulman, 7eme Controverse*, Sources Chretiennes 115, 1966; E. Trapp, *Manuel II Palaiologos, Dialoge mit Einem "Perser"*, Viyana 1966; Reiner, S. W. Reinert, "Manuel II Palaeologos and His Müderris", *Twilight Byzantium*, s. 39-51.

kümdarlığının yıkılış haberini, çakılıp kaldığı Paris'te beklerken Yıldırım Bâyezid'in 1402'de Ankara Muharebesi'nde Timur'a yenildiği haberini öğrendi. 1402 ile 1403 yılları arasındaki "Fetret Devri" boyunca Yıldırım'ın oğulları birbirleriyle savaşıırken bu durumdan ustaca faydalandı.

Son derece dindar bir Hristiyan olan İkinci Manuel, yaşlanıp hastalanınca bir manastıra kapanarak Keşiş Mathaios adıyla 21 Temmuz 1425'te öldü ve İstanbul'da Pantokrator (Zeyrek) Manastırı'na defnedildi.

Papa, İmparatorun Katoliklere Karşı Olduğunu Unutuyor

Bizans İmparatoru'nun önemli bir özelliği de sıkı bir Katolik düşmanı olmasıydı. İkinci Manuel, Türkler karşısında çok zor durumda kalmasına rağmen, papanın ruhani üstünlüğü altında Ortodoks ve Katolik kiliselerinin birleştirilmesine her zaman şiddetle karşı çıkmıştı. Katolik Batı Hristiyan dünyası, Bizans'ın Türkler'e karşı yardım taleplerine; "Önce Roma Kilisesi'nin yani şimdiki Vatikan'ın üstünlüğünü kabul edip kiliselerin birleşmesini, yani "Union"u kabul edin sonra yardım edelim" cevabını vermişti. Katolikliğin kabul edilmesine en sert tepkiyi Bizans halkı vermiş ve kendilerine din hürriyeti tanıyan Türkler'i, Latinler'e ve Papa'lığa karşı tercih etmiştir. "İstanbul'da Latin Kardinalinin külahını görmektense Türk Sultanının sarığını görmeyi tercih ederim" sözü boşuna söylenmemişti. Papalığın bu talebi ve kiliselerin birleştirilmesi konusunda İkinci Manuel'in oğluna şöyle vasiyet etmişti:

"Kâfirler bizim batılı Hristiyanlar'la birleşeceğimizden, uzlaşmaya varacağımızdan çekiniyorlar. Çünkü böyle bir şeyin çıkarlarına çok zarar vereceğini seziyorlar. Bu yüzden benim bir konsil (kiliselerin birleşmesi için toplantı) toplanmasıyla ilgili sana vereceğim öğüt şudur; bu tasarıya ilişkin incelemelerini, soruşturmalarını elinden geldiği sürece yürüt; özellikle de Türkler'i

korkutmak için bir şeye ihtiyaç duyduğunda. Ama gerçekten konsil toplamaya kalkışma”.

Bizans İmparatoru İkinci Manuel Paleologos’un sözleriyle İslam düşmanlığı fikirlerini destekleyen Papa İmparator’un bu Katolik karşıtlığını görmezden geldi.

Anadolu’daki İlk Türk Tarikatının Kurucusu

14. yüzyılın ortalarında Ankara’da Zülfazl Köyü’nde doğan Hacı Bayram-ı Veli Ankara’da bir süre müderrislik yaptıktan sonra 1403’te Somuncu Baba’ya intisap etti. Daha sonra şeyhinin yanından ayrılarak Ankara’ya geri döndü. Ankara’da Hacı Bayram-ı Veli’nin etrafında geniş bir mürid topluluğu oluşmaya başlayınca dönemin hükümdarı Sultan İkinci Murad’a şikâyetler gitti. Sultan Murad, bunun üzerine 1420’li yılların başında Hacı Bayram-ı Veli’yi Edirne’ye çağırttı. İkinci Murad, Hacı Bayram’la konuştuktan sonra, anlatılanların dedikodudan ileri gitmediğini anladı. Sultan, Ankara’ya geri dönen Hacı Bayram-ı Veli’nin müridlerine vergi muafiyeti verdi.

İkinci Murad’ın Hacı Bayram-ı Veli’nin müritlerine vergi muafiyeti vermesi, bu tarikatın yayılıp genişlemesini sağladı. Bayramiyye, Anadolu’da doğup büyüyen ilk Türk tarikatıdır. Hacı Bayram-ı Veli kurduğu Bayramiyye tarikatıyla Anadolu’nun manevi yapısının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

Hacı Bayram-ı Veli, 1430’da Ankara’da vefat etti ve kendi adını taşıyan caminin yanındaki türbeye gömüldü. Türbesi Ankara’nın en önemli ziyaretgâhlarındanır.

Hacı Bayram’ın İmparatora Cevabı

İkinci Manuel eserinde Ankara’da Hacı Bayram-ı Veli ile yaptığı tartışmada dönemin ve imparatorun içinde bulunduğu şartların gereği söyleme ihtimali bulunmadığına inandığımız Peygamber’imizle ilgili sözlerine Hacı Bayram’ın verdiği cevabı da

yazar. Bunun ne kadarının doğru olduğunu, ne kadarının yanlış olduğunu bilmiyoruz. 24-26 Kasım tarihlerinde TDV İslam Araştırmaları Merkezi tarafından düzenlenen “XI. ve XVIII. Yüzyıllar İslam-Türk Medeniyeti ve Avrupa” isimli sempozyumda bu konuyla ilgili çok önemli bir tebliğ sunan Dr. Mustafa Daş’ın imparatorun eserinden bizim için lütfedip çevirdiği kısmı tartışmalara katkısı olur diye aşağıda veriyoruz;

Manuel, 6. tartışmanın peygamberlerin şahsiyetleri faziletleri üzerine yapıldığını, burada Hacı Bayram’ın Hz. Muhammed’in güzel ahlakı, samimiyeti, dürüstlüğü ve örnek şahsiyet olduğunu savunurken kendisinin, Peygamberimiz’i Hz. Musa ile kıyaslayarak, Hz. Musa’nın fazilet bakımından Hz. Muhammed’den üstün olduğunu iddia eder.

Ertesi gün 7. tartışma için bir araya geldiklerinde Hacı Bayram, önceki tartışmanın bir devamı olarak peygamberlerin getirdiği imanın hangisinin gerçek inanç olduğunu tartışmayı teklif etmiş ve Manuel de kabul etmiştir. Manuel söz alarak, çok uzun bir konuşma yapmıştır. İmparator, konuşmasında Hz. Muhammed’in emrettiği iman ile Musevilik arasındaki benzerliklere dikkat çekip, Tek Tanrı’ya iman, putları reddetme, sünnet olma vs. gibi aynı olan inanç ve uygulamaları söylemiştir. Manuel, İslam’ın yeni bir inanç olmadığı fikrini savunmuştur. Yeni hiçbir şeyin olmadığını savunurken, “Bana Muhammed’in yeni olarak ne getirdiğini göster. Dinini kılıç ve şiddetle yaymaktan ve insanlık dışı uygulamalardan başka bir şey bulamayacaksın” anlamında bir cümle de kullanır.

İslam’ın Hz. Musa’nın dinindeki unsurlara sahip olmakla övündüğünü, Museviliğin içerdiklerini İslam’dan çıkartırsak geriye Tanrı’nın güzelliğini temsil eden bir şey kalmayacağını belirten Manuel, Müslümanlar’ı, Hristiyanlığın zaten Musevilik’ten üstün olduğunu kabul ettiklerini söyler. Bu iddialarının karşısındaki müderrisi çok güç duruma düşürdüğünü söyleyen impara-

tor, uzunca süre sessiz kalan Hacı Bayram'a "bu durum daha ne zaman kadar sürecektir, karşılık vermeyecek miyiz?" der. Bunun üzerine müderris kibirli biçimde kafasını kaldırıp, dinleyicilerine bakmış, sonra da Bizanslılar'a dönüp, şunları söylemiştir:

"Ben Hz. İsa'nın dininin ondan önceki dinden üstün ve ondan iyi olduğunu söyledim, söylüyorum ve söyleyeceğim. Ama benim dinim her ikisinden de üstündür. Söyleyeceklerimi iyi değerlendir, belki de inkâr edemeyeceğin şeyler duyacaksın. Sizin dininiz güzeldir iyidir ama zordur, ağırdır ve kolaylıkla tatbik edilemez.

Hz. Muhammed'in dini orta yolu önerir ve yerine getirilebilecek emirleri öngörür ve dahası çok ılımlı ve insanidir. Makul her şeyi öngörür. Onun diğerlerine karşı üstünlüğü de işte buradadır. Doğrusu eski dinlerin yetersiz kaldığı yerleri, getirdiği yeni unsurlarla doldurur, dahası Hz. İsa'nın dininin aşırılıklarını ortadan kaldırır. Hem de açık biçimde kendisinden önceki dinlerin aşırılıklarını kısaltır ve işte burada da diğerlerine üstün gelir.

Üstelik İslam, Yahudiler'in hasisliği ve Yahudiler'in dininin kusurlarından sakınır ve de Hz. İsa'nın takipçilerinin onu yüceltip ululamasından da kaçınır. Onların sertliği ve olmayacak düşüncelerini reddeder. Hristiyanlar bizim dünyevi tabiatımızı uhrevi hale getirmeye çalışıyorlar. Sonuç itibarıyla İslam her ikisinin de kusurlarından sakınır ve her şeyi makul ölçüde birleştirir.

Senin de bildiğin gibi fazilet aşırılıklardan kaçınmadır ve tam orta yolu bulmaktır. Fazilet işte buradadır. Tam orta olan fazilet olur, böyle olmayan ise fazilet değildir. Eski dinlerin tamamının böyle emrettiğini biraz önce sen söyledin. Şimdi söyle bakalım:

Düşmanını sevmek, onlar için dua etmek, eğer aç iseler yemek vermek, anne babadan, kardeşlerinden ve kendi ruhundan nefret etmek ortada olmak mıdır?"

Hacı Bayram daha sonra, Hristiyanlar'ın gerçek inancın faziletleri olarak savundukları kimi uygulamaları kıyasıya eleştirip, Hristiyanlık fakirliği öngördüğü halde insanların zenginlik peşinde koştığı, biri sana vurursa diğerk yanağını uzatmalısın, kimseye kafa tutmamalısın, hakaretlere ve aşağılamalara cevap vermemelisin şeklindeki emir ve yasaklara rağmen günümüzdeki Hristiyanlar'ın bunların hiçbirini yapmadıklarını zira bunların insanın yapamayacağı şeyler olduğunu açıklar.

Bizans İmparatoru, Başkasının Sözü'nü Çalmış

Bütün dünya uzun süre Papa 16. Benedikt'in Bizans İmparatoru Manuel'den naklettiği "Bana Hz. Muhammed'in getirdiği yenilikleri göster. Sadece kötü ve insanlık dışı şeyler bulacaksın. Tıpkı vaaz ettiği dinin kılıç gücü ile yayılması emrini verdiği gibi. Dine davet için, şiddet ve tehdit yerine, iyi konuşma kapasitesi ve doğru akıl yürütme gerekir" sözlerini tartıştı. Önceki makalemizde imparatorun içinde bulunduğu ortamdan dolayı böyle bir şeyi söylemesinin mümkün olmadığını ve Ankara'da tartıştığı kişinin Hacı Bayram-ı Veli olduğunu yazmıştık. Geçtiğimiz günlerde Osmanlı tarihçiliğinin en önemli ismi olan Halil İnalcık hocamız, "Papa'nın Bizans İmparatoru İkinci Manuel'e atfen söylediği sözlerin aslında Manuel'den çok daha önce yaşayan ve Kuran'ı Latince'ye tercüme eden Ricarius'a ait bulunduğunu" söyledi, ancak dikkatleri pek çekmedi. Bu konuda bilgisine başvurduğum Türkiye'nin birkaç Bizans tarihçisinden biri olan değerli dostum Dr. Mustafa Daş, bana Rahip Ricoldo'nun Bizans'a tesiriyle ilgili önemli bilgiler verdi.

Herşeyin Başı Rahip Ricoldo

1243 ile 1320 yılları arasında yaşayan Dominiken Rahip Ricoldo da Monte di Croce, Bizans teologları üzerinde son derece

etkili bir ilahiyatçıydı. 1267'de Dominiken olan Ricoldo, 1272'den sonra Toscona'da profesörlük yaptı. 1288'de Kudüs'e hacca giden rahip, ardından uzun süre Ortadoğu'da misyonerlik yaptıktan sonra 1302'de Floransa'ya döndü. Ricoldo, Ortadoğu'da iken Arapça'yı öğrenmişti. Kur'an-ı Kerim'i 1290'da Latince'ye çevirmeye başladıysa da tamamlayıp tamamlayamadığı bilinmiyor.

İslam ve Müslümanlar üzerine birçok eser yazan Ricoldo'nun en önemli eseri İslamiyet'e saldırılarından dolayı çok meşhur olan polemik kitabı "Confutatio Alchorani", yani Contra Legem Sarracenorum'dur. Bu eseri İmparator İkinci Manuel'in hocası ve dostu sıkı bir Latin taraftarı olan Demetrios Kydones Rumca'ya çevirmiştir¹⁵. Ricoldo'nun bu eseri matbaanın icadından sonra Avrupa'da birçok dilde defalarca basılmıştır.

Ricoldo bu eserinde, 7. yüzyılda yaşayan Ioannes Damaskenes'in Peygamberimiz'i sapkın Nesturi bir Hristiyan sayan görüşünü tekrar edip, Kur'an'ı kıyasıya eleştirir. Ricoldo'nun eserleri Orhan Gazi döneminde Bizans tahtında bulunan ve Osmanlılar'ın Rumeli'ye geçmesini sağlayan İmparator Ioannes Kantakuzenos'un da ilham kaynağıdır. Kantakuzenos, 1355'de imparatorluktan uzaklaştırılınca, kendini ilahiyat çalışmalarına vermiş ve bir manastıra kapanarak keşiş olmuştur¹⁶. Kantakuzenos'un kızının oğlu olan Manuel, Hristiyanlık'la ilgili bilgilerini büyük ölçüde dedesinden almış ve dedesi Kantakuzenos vasıtasıyla da Ricoldo'nun görüşlerinin etkisi altında kalmıştır. Manuel'den önce Kantakuzenos, ondan önce de Ricoldo, İslamiyet'in kılıç ve şiddet kullanılarak yayıldığını, Peygamber'in de bunu emrettiğini söylemişlerdir.

Arapça, 14. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nda çok az kullanılıyordu. Dönemin teologlarından Demetrios Kydones, Kantakuzenos

15 Bu çeviri *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*, kısaca P.G. olarak bilinir.

16 İmparatorun bu yıllarda kaleme aldığı "Apologies et Discours", yani Reddiyeler ve Nutuklar P.G.'nin CLIV numarasında neşredilmiştir.

ve Manuel Palaeologos'un kullanabileceği Kur'an'ın Rumca'ya tercümesi de mevcut değildi. Demetrios ve Kanta-kuzenos, Ricoldo'nun çalışmalarından faydalanmışlardır.

Peygamberimiz'e Saldırı Bir Gelenektir

Hz. Muhammed'e kişisel olarak saldırmak Bizans'ta bir gelenektir. İkinci Manuel'in dedesi Ioannes Kantakuzenos yazdığı dini içerikli eserlerinde Hz. Muhammed'i sapkın, şeytanın güdümünde ve onun işlerini yürüten biri olarak tasvir eder. Bunları daha sonra torunu Manuel de tekrar etmiştir. Kantakuzenos'un bu tasvirlerine Manuel, Hz. Muhammed'in Deccal olduğunu da eklemiştir. Çok eski zamanlardan beri var olan inanca göre bütün Bizanslılar'ın nazarında İslam Peygamberi sara hastası biri olup geçirdiği sara krizlerini vahiy gelmesi olarak sunmuştur. Ayrıca Peygamberimiz'in cinsel bir serbestliği öngördüğünü de iddia ederler. Cinsellik dolayısıyla Peygamberimiz'e saldırmayı Latin dünyasında Ricoldo başlatmıştır. 14. yüzyılda onun eserini okuyan Kantakuzenos ve dedesinden etkilenen Manuel de aynı şeyleri söylerler. Ricoldo ve onu takiben de Kantakuzenos, Peygamber'in cariyeler ve gönüllü bakirelerle birlikte olmaya cevaz verdiğini buna putperest eski Grekler'in bile hoş bakmadığını iddia ederler. Üstelik onlara göre Peygamberimiz tamamen maddi bir cennet vaat etmekteydi. Hz. Muhammed'in iman yayılmasındaki başarısı silahlar, cinayetler ve güç kullanmaktan ibaretti¹⁷.

İmparatorun, Hacı Bayram'a söyledim dediği sözler orijinal değildi ve Rahip Ricoldo'ya aitti. Şimdi herkes imparatorun 14. yüzyılın sonlarında kurguladığı diyalogu tartışıyor.

17 Kantakuzenos, Discours I, kolon 613-616, Discours II, kolon 626; Apologie IV, kolon 544; Ricoldo, kolon 1104-1108). Bütün bu iddiaları Manuel de tekrar etmiştir (*Manuel II Palaiologos, Dialoge mit Einem "Perser"*, haz. E. Trap, Viyana 1966, s. 7).

Papa'nın Müslümanlar'a Borcu

Papa'nın 12 Eylül 2006'da Regensburg Üniversitesi'nde yaptığı konuşmanın yankıları sürüyor. Papa 16. Benedikt, konuşmasına karşı yükselen tepkiyi görünce "Sarfettiğim cümleler benim değil, Ortaçağ'a ait bir metinden aldım" dedi. Ancak bunun doğru olmadığını herkes biliyor. Papa'nın konuşması bilinçli olarak ve ne tepki vereceği önceden hesaplanarak yapılmıştır. Müslüman-Hristiyan çekişmesinin veya çatışmasının büyümesi papanın makamını kuvvetlendirecek ve Katolikler'le Protestanlar bir araya gelecek hesabı yapılıyor.

Papa, tepkiler üzerine önce "bu sözler benim değil", sonra da "İslâm'a derin bir saygı duyuyorum" diye iki açıklama yaptı. Bu açıklamalar, papa özür dilemedi diye yorumlandı. Papa'nın Almanya'da üniversite açılışında sarfettiği sözler için özür dilemesini bekleyenler, daha çok bekler. Papa, asıl 900 yıl önce Haçlı Seferleri sırasında katlettikleri milyonlarca Müslüman için İslâm dünyasından özür dilesin. Önceki Papa İkinci John Paul, 2000 yılında Saint Pietro Katedrali'nde Haçlı Seferleri'nde dökülen kanların hata olduğunu söylemişti. Ancak Müslümanlar'dan özür filan dilemedi. Papa'nın bu açıklaması birçok yerde yanlış anlaşılıp, İkinci John Paul'un Haçlı Seferleri'nde dökülen kanlar

için Müslümanlar'dan özür diledi şeklinde yansıtıldı. Ancak papa sadece Haçlı Seferleri'nin hata olduğunu söylemiş, Müslümanlar'ı özel olarak zikretmemiştir.

Haçlı Seferleri Başlıyor

Tarihin gördüğü en büyük katliam ve yağmalardan biri, Avrupalı Hristiyanlar'ın 1095 ile 1291 yılları arasında, Müslümanlar'a karşı düzenledikleri Haçlı Seferleri'dir. Haçlı Seferleri'ne sebep olanlar da Bizans imparatorlarıdır.

Türkler, 1071 Malazgirt zaferinden kısa bir süre sonra İstanbul kapılarına dayandılar. Bizans İmparatoru Aleksios, Türk tehlikesini durduramayınca, papadan yardım istedi. Papa İkinci Urbanus, 1095'de Clermont Konsili'nde, imparatorun yardım mektubunu okuyup, ardından da konsildekileri gözyaşlarına boğan dramatik bir konuşma yaptı.

Kudüs, Müslümanlar tarafından 457 yıl önce fethedilmişti ve Papa İkinci Urbanus'un çağrısına kadar hiçbir girişimde bulunulmamıştı. Hristiyanlar'ın hac yolculukları da Müslümanlar tarafından engellenmiyordu. Papa'nın asıl amaçlarından biri, Ortodoks Bizans'ı, Katolik Kilisesi'nin hakimiyeti altına alarak, kilise çatışmasını bitirmektir. Ayrıca Avrupa'da Haçlı Seferleri'nin öncesinde büyük bir kıtlık yaşanmaktaydı. Avrupa, siyasi ve sosyal bir iç savaşın eşiğine gelmişti. Papa, Bizans'ın yardım talebini Avrupa'yı iç savaştan kurtarmak için kullandı.

Mızrakların Ucuna Türk Çocukları Takıldı

Piyer Lermit isimli, kendisi eşeğinden çirkin bir surata sahip papazın idaresinde yola çıkan Haçlılar, yolda yağma ve katliam yaparak İstanbul'a geldiler. Bizans İmparatoru, kiliseleri bile yağmalayan bu çapulcu sürüsünü hemen Anadolu'ya geçirdi. Haçlılar'ın bir kısmı İznik'e kadar olan bölgeyi talan edip, Türk çocuklarını mızrakların uçlarına takarak ateşte kızarttı. Bölgedeki

Müslümanlar'ın yardımına yetişen Selçuklu kuvvetleri Haçlılar'ı kuşattı, direnenler kılıçtan geçirilirken, teslim olanlar esir olarak esir pazarlarında satıldı. İstanbul civarında kalan Haçlılar, olanları duyunca intikam için harekete geçtiler, ancak İznik yakınlarında dar ve ormanlık bir vadide pusuya düştüler.

Halktan insanların katıldığı Haçlı Seferi, büyük bir hezimetle sonuçlandı. Ancak Haçlılar'ın ardı arkası kesilmiyordu. Yeni gelenler, öncekiler gibi sıradan insanlar değil, kontların ve duklerin komutasındaki düzenli ordulardı. Haçlılar, 1097'de Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti olan İznik'i kuşattılar. Malatya'yı kuşatan Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan da İznik'e yardıma geldi ama kalabalık Haçlı ordusu karşısında geri çekildi. Şehrin müdafileri, durumları ümitsizleşince, Haçlı vahşetinden kurtulmak için şehri Bizanslılar'a teslim ettiler.

Frank kontlarından Baudouin, 1098'de Urfa'yı ele geçirerek Urfa Haçlı Kontluğu'nu kurdu. Haçlılar, Türkler'in elinde bulunan Tarsus ve Adana'yı ele geçirip Antakya'yı işgal ettiler. Haçlılar, ele geçirdikleri her yerde kadın, çoluk çocuk demeden Müslümanlar'ı katlettiler. Kudüs'e kadar ilerleyen Haçlılar, 1099'da şehri Fatımîler'den alıp Müslüman ve Yahudiler'i kılıçtan geçirdiler. Bir Haçlı kaynağı şehrin alınması sırasındaki manzarayı, "Şehrin bütün sokaklarında ve her yerde dağlar gibi yığılmış başlar, kollar ve bacaklar vardı. İnsanlar, cesetler ve at leşleri üzerinde yürüyorlardı. Bunlar, Kudüs'te görülen bu tür manzaraların en hafifiydi" diye tasvir eder.

İşgalin ardından Kudüs'de bir Latin Krallığı kuruldu. Daha sonra Trablusşam, Sur, Yafa, Nablus gibi şehirler de Haçlılar tarafından ele geçirilerek buralarda dukalık ve kontluklar kuruldu.

Avrupalı Hristiyanlar, Haçlılar'ın Doğu'da kurdukları hakimiyetin her sarsılışında, yeni bir Haçlı Seferi düzenlendiler.

Meml  kler, 1291'de Trablus ve kalan Latin topraklarını fethedince Doğu'daki Haçlı hakimiyeti sona erdi.

Haçlı Seferleri, Doğu'da büyük felaketlere sebep oldu. Müslümanlar ve Doğu Hristiyanları Haçlılar'ı nefretle andılar. Haçlılar, bu seferler sırasında milyonlarca Müslüman'ın yanı sıra onbinlerce Yahudi ve Doğulu Hristiyan'ı da katletmişlerdi. Ancak başta Sela-haddin Eyyubi olmak üzere Müslüman hükümdarlar Haçlılar'ın döktükleri Müslüman kanlarına rağmen fethettikleri şehirlerdeki Hristiyanlar'a dokunmadılar.

Peygamberimiz Müslümanlığı Kılıçla Yaymadı

Hristiyanlar'ın Hz. Muhammed Müslümanlığı kılıç zoruyla yaydı iddiası külliyen yalandır. Peygamberimiz'in hayatını biraz okuyan bir kişi, Hz. Muhammed zamanında yapılan savaşlarda ölen insan sayısının günümüzde İsrail'in operasyonlarında ölen masum insanlardan bile az olduğunu bilir.

Peygamberimiz'in kendi komuta ettiği savaşlarına “gazve”, döneminde kendinin başında bulunmadığı akın ve savaşlara da “seriyye” denir. Bu dönemde yapılan savaşların çoğu ufak çatışmalardır. Peygamberimiz, 27 gazveye komuta etmiş, bunların 9'unda çatışma meydana gelmiştir. Gazvelerin ilki 623 Ağustos'un da meydana gelen Veddan Gazvesi, sonuncusu da 630 Ekim'indeki Tebük Seferi'dir.

Hz. Muhammed döneminde 30'un üzerinde seriyye yapılmış, bunların sadece 9'unda küçük çaplı çatışmalar olmuştur. Peygamberimiz'in komuta ettiği savaşlarda şehid sayısı 147, düşman tarafından ölenlerin sayısı ise 288'dir. Hz. Muhammed'in katılmadığı savaş ve akınlarda her iki taraftan ölenlerin sayısı ise 1000 civarındadır. Peygamberimiz döneminde meydana gelen bütün savaşlarda ölü sayısı 1500'ü bile bulmamaktadır. Hani “Hz. Muhammed, İslâmiyet'i kılıç gücü ile yaymıştı?”.

Rusya İle İlk İlişkilerimiz Ticaretle Başlamıştı

Bizans'ın son imparatorluk hanedanına mensup Sofia (Zoe), 1472'de Papa Dördüncü Sixtus'un arabuluculuğuyla "Büyük İvan" lakabıyla 1462-1505 yılları arasında hükümdarlık yapan Moskova Büyük Dükü İvan Üçüncü Vasilyeviç ile evlendirildi. Bu evlilik, bir taraftan Moskova Büyük Dükü'nün Papalık makamı ve Batı ile ilişkilerini desteklemesi ve diğer taraftan kendisine devrilen Bizans tahtı üzerinde bazı miras hakları sağlaması açısından da önemliydi. Papalık açısından Türkler'le savaş için Rusya kıymetli bir müttefikti. Ayrıca Bizans İmparatorluğu'nun tekrar kurulması için de Üçüncü İvan'a büyük umutlar bağlanmıştı. Ancak bu arada Osmanlı ile komşu olan Rusya dostluk peşindeydi.

Ticaretle Başlayan Dostluk

Fatih Sultan Mehmed, 1475'te Karadeniz'de Cenevizliler'den Kefe'yi fethedip, ardından da Kırım Hanlığı'nı himaye altına alınca, Osmanlı Devleti ile Rus prenslikleri komşu oldular. Moskova Prensi Üçüncü İvan, Kefe'deki Osmanlı makamlarına Türkiye ile ilişki kurmak istediğini bildirdi. Olumlu cevap gelince 1492'de İkinci Bâyezid'e bir mektup göndererek tüccar ve elçileri için serbest geçiş müsaadesi istedi. Kırım Hanı Mengli Giray

Han, Üçüncü İvan'ın elçilerine dostane bir arabuluculukla İstanbul yolunu açmıştı.

Protokol Krizi

Bu dönemde dünyanın önde gelen devletlerinden biri olmayan Rusya birçok knezlikten oluşuyordu ve Rus prenslikleri Altınordu Devleti'ne vergi veriyorlardı. Üçüncü İvan, Pleşçeev'e çok dikkatli olmasını, tâbiyet işareti olabilecek bir hareket yapmamasını istemişti. Osmanlı yönetimi ise Rusların tâbiyet sunmak istediklerini düşünüyorlardı. İki devlet arasında eşitlik gibi bir durum hayal bile edilmezdi.

1497'de İkinci Bâyezid'in huzuruna çıkan Mihail Pleşçeev, diz üstüne çökerek sultanı selamlaması gerekirken eğilerek selam verdi. Sultanın huzurunda diğer elçilerden geri kalmamak için öne geçmeye çalışıp, direkt padişaha hitap etmeye çalışınca bu durum hoş karşılanmadı. Elçinin protokole uymayan davranışları yüzünden Osmanlı yöneticileri Ruslar'ın çok kaba ve kültürsüz olduklarına hükmettiler. Sultan, Kırım Hanı'na yazdığı mektupta bu durumu belirtip, Ruslar'ın padişahla değil Kefe Valisi'yle temas kurmalarını emretti.

Mektuplarda Ünvan Kavgası

Üçüncü İvan, 31 Ağustos 1492 tarihli mektubunda İkinci Bâyezid'e "Müslüman hükümdarlar arasında sen büyük hükümdarsın. Türk ve İran hükümdarları üstünde senin iraden, sen kara ve denizlerin hükümdarı Sultan Bâyezid" şeklinde hitap ederken kendini "İvan, Tanrı'nın acımasıyla bütün Rusya'nın baba ve dededen biricik haklı hükümdarı, kuzeyden doğuya kadar pek çok toprağın hükümdarı bizim sözümüz böyle" diye tasvir etmişti.

Osmanlı bürokrasisi bu ünvanları padişaha uygun bulmadı. Bu yüzden Üçüncü İvan, 1497'deki mektubuna "Anadolu ve Rum

toprakları, Akdeniz'in ve Karadeniz ve Karaman toprakları, Rumeli vedaha birçok yerin hükümdarı" diye başlayacaktı.

İşgal Dostluğu Bozdu

Rus elçilik heyetinin protokol kurallarını ihlal eden davranışlarına rağmen Moskova'ya ticari haklar verildi. Osmanlı topraklarından Rusya'ya baharat, ipekli kumaşlar ve kadife gönderilirken, kuzeyden kürk, cıva ve keten gibi mallar alınıyordu.

Birkaç yıl sonra, 1499'da Aleksis Kolokvastov aynı amaçlarla Osmanlı Devleti'ne geldi. Ruslar'ın Büyük Prensi'nin o dönemlerde de en büyük endişesi tebaasına Karadeniz ticareti için bazı avantajlar sağlamaktı.

İki devlet arasındaki ilişkiler, siyasi bir mana taşımasa da 1492'den itibaren uzun süre dostane devam etti. Kırım Hanı Mengli Giray'ın 1502'de Altınordu Devleti'ni ortadan kaldırmasından sonra Ruslar için "Tatar Boyunduruğu" dönemi sona erdi. Moskova Knezliği, bağımsızlığını kazandıktan sonra yavaş yavaş büyüdü. Bu yıllarda Ruslar, Osmanlılar'a karşı bir tehlike teşkil etmedikleri gibi Lehistan-Litvanya Devleti'ne karşı müttefiktiler.

Moskova Büyük Prensi ve Osmanlı Devleti arasındaki dostane ilişki, Yavuz Sultan Selim döneminde biraz daha canlılık kazandı. Yavuz Sultan Selim, 1512'de tahta geçişini Büyük Prens Vasili'ye bir elçi ile haber verdi. Vasili 1514'te gönderdiği elçiyle iki ülke arasındaki mevcut dostluğu yeniledi. 1515'te Kırım Hanı ile anlaşmazlıkları için sultanın yardımına başvurdu. Vasili aynı amaçla 1520'de de Yavuz'a elçi gönderdi. Ancak elçilik heyeti öncekinden ileri bir netice alamadı. Osmanlı sultanı, Kırım Tatarları için Rusya'ya yardım etmese de, Rus tüccarlarının özellikle Azak için ticaret imtiyazlarını onaylamıştı.

Kanunî Sultan Süleyman, Moskova Prensi Vasili'nin kendisine 1523'de gönderdiği elçi Johann Morosov'u gerçi nazik bir biçimde

karşıladı, ama eski dostane ilişkileri canlandırmadı. Rus Prensi'nin 1526'da Macaristan seferi sırasında sultanı Belgrad'da karşılamak üzere aynı amaçla gönderdiği iki elçi, hiçbir iz bırakmadan ortadan kayboldular. Vasili'nin 1531 Nisan'ında Kanunî'ye bu yüzden gönderdiği bir mektuba da cevap verilmedi ve girişimler sonuçsuz kaldı.

Vasili'nin oğlu ve ilk Rus Çarı olan Dördüncü İvan, tahta çıktıktan yedi yıl sonra Osmanlı yönetimiyle dostane ilişkileri tekrar kurmaya çalıştı. Ancak çabaları ilk başlarda başarılı olacakmış gibi görünse de, kalıcı bir durum sağlanamadı. Aksine Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler, Osmanlı'ya tâbi Kırım Tatarları ile Moskova arasında sürtüşmeler ve Rusya'nın Müslüman hanlıklara yayılması yüzünden düşmanlığa dönüştü.

Dördüncü İvan, yani Korkunç İvan 1552 Kazan'ı işgal etti. Ardından 1556'da da Astrahan'ı ele geçirince bölgedeki Müslüman halktan gelen şikâyetler iki devlet arasındaki ilişkileri bozdu. Ruslar'ın desteklediği Kazaklar'ın Osmanlı topraklarına yağma saldırıları da ilişkinin gerginleşmesinde önemli rol oynamıştı. Korkunç İvan'ın işgal ettiği Müslüman hanlıklarını kurtarmak için 1569'da yapılan Ejderhan seferi bir netice vermedi.

17. yüzyılın ortalarında Ukrayna'ya kimin hakim olacağı meselesi yüzünden iki devlet savaştı. Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, 1678'de Ukrayna'ya girerek Çihrin Kalesi'ni kuşattı ama kesin bir netice alamadı.

Rusya, Türk ordusunun 1683'teki İkinci Viyana kuşatmasında mağlup olması üzerine kurulan "Kutsal İttifak"a katılarak, 1686'dan itibaren Osmanlılar'la savaştı. Savaşın sonunda 1700'de imzalanan İstanbul Antlaşması'yla Ukrayna'daki Osmanlı nüfuzu sona erdi ve Karadeniz kıyısındaki Azak Kalesi, Ruslar'a verildi.

İsveç Kralı Demirbaş Şarl, 1709'da Poltava Muharebesi'nde mağlup olup Osmanlı İmparatorluğu'na sığınınca Osmanlılar ile

Ruslar arasındaki ilişkiler tekrar gerginleştii ve 1711’de iki devlet arasında savaş çıktı. Petro, Prut Antlaşması’yla düştüğü zor durumdan kurtuldu, ancak Osmanlı toprakları ile ilgili hayallerine de veda etti.

Avusturya ve Rusya birleşerek 1736-1739 yılları arasında Osmanlı’ya savaş açtılar. Ancak savaşın galibi Osmanlı İmparatorluğu idi. 1739’da imzalanan antlaşma ile Rusya’yla uzun sürecek bir barış dönemine girildi. 29 yıl süren barış Osmanlılar açısından tam bir rehabet dönemi oldu. 1768’den sonraki Rus savaşlarında ise İngiliz ve Fransızlar’ın desteğini aldığımız 1853’teki Kırım Harbi hariç, hepsini kaybettik.

Hollanda'ya Osmanlı Desteği

Hollanda'nın bir devlet olarak tarih sahnesine çıkması oldukça geç bir tarihtedir. Hollandalılar, 16. yüzyılın sonlarında Habsburglar'ın Batı kolu olan İspanya Krallığı'na karşı isyan ettiler. İsyanın başını çeken Oranje Prensi William, ilk çarpışmalarda İspanyol ordusunun komutanı Alva Dükü'nün üstünlüğü karşısında kuvvetlerini Flandr topraklarından çekip, Almanya'ya kaçtı. İspanyollar'a karşı mücadele planları yaparken, dışarıdan desteğin gerekli olduğunu farkındaydı. Fransız Protestanları olan Huguenotlar'ın ileri gelenleriyle ve Alman prenslerle temaslarını sıklaştırdı. Ancak temasa geçtiği prensliklerin hiçbirisi o dönemin en büyük iki imparatorluğundan biri olan Habsburglar'ı durdurmaya yeterli değildi. Bu yüzden farklı bir dinden olmasına rağmen daha önce Habsburglar'a karşı Fransa ve İngiltere'ye yardım eden Osmanlı İmparatorluğu'na müracaat etti. Genç Osmanlı tarihçilerinden Doç. Dr. Bülent Arı'nın yaptığı araştırmalar, Osmanlı-Hollanda ilişkileri tarihini aydınlattı.

Osmanlı'dan Yardım İsteniyor

Osmanlılar, William'a hemen yardım edemedi. Osmanlı yönetimi, 1570'te Kıbrıs'ın fethi gerçekleştikten sonra İspanya

meselesini ele almayı planlıyordu. Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa 1574 yılı başlarında yazdığı mektupta, araya 1570 Kıbrıs'ın fethi ve 1571 İnebahtı felaketi girdiğinden kendilerine yardım edilemediğini söylüyordu. Ancak o sene, yani 1574'te Tunus'a sefer düzenleneceğini ve bu mesele de halledildikten sonra ne zaman hazırlıklar tamam olup İspanya'ya karşı isyan edeceklerse, Osmanlı ordusunun da Cezayirliler ile birlikte karadan ve denizden yardım edeceğini müjdelemişti. Lutheran taifesi ile, yani Almanya'daki Protestanlar'la gizlice haberleşip, onlarla aynı zamanda harekete geçilmesi de ayrıca tembihlenmişti. Fakat 1574'te Hollandalılar'a Osmanlı yardımı gerçekleşmedi. Buna rağmen İspanya'ya karşı bu ortak harekât projesi uzun süre gündemde kaldı.

İspanya Kralı İkinci Felibe, Osmanlılar'a karşı kazanılan 1571 İnebahtı Deniz Muharebesi'nden sonra, Flandr'a olan saldırılarını sıklaştırdı. Flandr'daki asi şehirler birer birer düşüyordu. Hollandalı isyancılar, 1574'te Leiden'de İspanyol askerlerini durdurdular. 1579'da da "Utrecht Birliği" adıyla yedi vilayetten oluşan Protestan Hollanda Cumhuriyeti'ni kurdular. Güney, yani bugünkü Belçika, Katolik olarak İspanya idaresinde kaldı. Fakat İspanya'nın saldırılarının ardı arkası kesilmiyordu. William'ı öldüren büyük ödüllere vaat edilmişti. Baltazar adlı biri 1584'te William'ı tabancayla Delft şehrinde öldürdü. İspanyollar kuzeyde tekrar ilerlemeye başlamışlardı. William'ın yerine geçen oğlu Maurice İspanyollar'la mücadeleye devam etti.

Hollanda'nın Kaderini Değiştiren Gemi

Hollandalılar, 1590'dan itibaren yeni geliştirdikleri "fleuten" adlı gemileriyle Hindistan ve Atlantik'te ticarete önem verdiler. Seri olarak üretilen ve okyanuslarda hızla hareket eden yeni tip bu gemiler Hollandalılar'a büyük üstünlük sağlıyordu. İspanyollar'ın ise 1588'de İngiltere'yi istilaya giderken "Yenilmez Armada" diye adlandırılan donanmaları yok olmuş ve deniz üstünlüğünü

kaybetmişlerdi. Bundan sonraki mücadele dünya ticaretini ele geçirmek üzerine olacaktı.

Bu büyük ticaret potansiyeline rağmen Hollanda henüz bağımsız bir devlet olarak tanınmıyordu. Dünyanın en büyük ticaret potansiyeline sahip Akdeniz'e, kendi bayraklarıyla giremiyorlardı. Hollandalılar, Akdeniz'de Fransız ve İngiliz bayrakları altında ticaret yapıyorlardı. 1609'da İspanya ile ateşkes imzalamalarının hemen ardından Osmanlı Sultanı tarafından tanınmak ve Akdeniz'de ticaret yapabilme izni alabilmek için temaslara başladılar. 1612'de elçi sıfatıyla gönderilen genç bir avukat olan Cornelis Haga, İstanbul'a geldi. Fakat ticaret imtiyazlarını kaptırmak istemeyen İngiltere, Fransa ve Venedik, Haga'ya karşı her türlü entrikayı denediler. Hollanda Elçisi'nin padişahla görüşmemesi için büyük rüşvetler teklif ettiler. Elçiyi himayesine alan Vezir Halil Paşa, Haga'yı kayığa bindirip Üsküdar'a geçirdi ve Osmanlı sarayında büyük itibarı olan Şeyh Aziz Mahmud Hüdayi'nin elini öptürdü. Haga'nın saygısını beğenen şeyhin tavsiyesi üzerine Haga, 1 Mayıs 1612'de Topkapı Sarayı'nda Birinci Ahmed'in huzuruna kabul edildi. Haga, Sultan Ahmed'in huzurunda, "kralımızı kulluğa kabul buyurup, gemilerimizi başka bayrakla yürütmek minnetinden bizi kurtarırsanız memnun kalacağız" dedi. Katolik İspanya'ya karşı eskiden beri Avrupa'daki mücadeleleri destekleyen Osmanlı yönetimi, Hollanda'ya istedikleri ticaret imtiyazlarını verdi.

Hollandalılar Bayrakları Altında Ticaret Yapabilirler

Osmanlı yönetiminin Hollanda'ya verdiği kapitülasyonlar şöyle başlıyordu:

Nederland vilayetlerine bağlı olan Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijsel, Groningen, Groningerland ve bunun yanında Doğu Hindistan'ın vilayetlerine tâbi birçok memleketin generalleri ve hakimleri -akıbetleri hayırlı olsun- tarafından sadakatle mühürlenenden mektuplarıyla birlikte Hristiyan mille-

tinin ileri gelenlerinden olan muteber elçileri Cornelis Haga -itaati artsın- huzurumuza geldi. Mektupları incelendiğinde nihai gayelerinin ihlas ve samimiyetlerini arz etmek olduğu anlaşıldı. Yine mektuplarından anlaşılmaktadır ki düşman vilayetlerin gemilerinde olan Müslüman esirleri aileleriyle birlikte kurtararak vilayetlerine göndermişler ve memleketimize ait gemilere ve insanlara uzun bir zamandan beri tecavüzde bulunmamışlardır. Bu dostane davranışlarının neticesi olarak, yüksek eşliğimizle Fransa ve İngiltere arasındaki dostlukta olduğu gibi kendi tüccarlarının, adamlarının ve tercümanlarının memleketimize emniyet içerisinde malları ile birlikte gelip ticaret etmelerine izin verilmesini ve zikredilen ülkelere verilen anlaşmanın bir benzerinin de kendilerine verilmesini istedikleri bilgimize sunulduğunda istekleri tarafımızdan uygun görüldü.

Elçileri Cornelis Haga ise makamımıza yüz sürerek diğer elçiler gibi eşliğimizde elçilik hizmetine tayin edilmiş ve ülkemizdeki iskelelere konsoloslar tayin etmeye yetkili kılınmıştır.

.....

Hollandalılar antlaşmadaki şartlara sadık kaldıkları müddetçe, yeri ve göğü yaratan Allah'ın hakkı, ecdadım ve babamın ruhu için biz de bu anlaşmaya uygun olarak hareket edeceğiz ve ona aykırı bir davranışta bulunmayacağız.

İstanbul-30 Haziran 1612

(Yayınlayan: Kadızade Abdullah, *Akademi Dergisi*, sayı: 4)

Hollanda'yı Tanıdık

Daimi elçi olarak uzun yıllar İstanbul'da kalan Haga iki devlet arasındaki ilişkileri hızla geliştirdi. Hollanda bağımsız bir ülke olarak ilk defa Osmanlı İmparatorluğu tarafından tanındı. Bu durumu engellemek isteyen Venedik Elçisi, veziriazama verdiği notta, Hollanda'nın bir devlet değil, krallarına isyan eden isyankârlar

topluluğundan oluştuğunu söylemişti. Buna rağmen Hollanda'ya kapitülasyon verilerek ticaret imtiyazları sağlanmıştı. Bu sayede daha önce Fransa ve İngiltere bayrakları altında seyreden Hollanda gemileri serbestçe Akdeniz'de ticaret yaptılar. Kapitülasyonları almalarının hemen ardından da Akdeniz'de konsolosluk ağı kurdular. Osmanlı topraklarında Halep, İskenderun, Kıbrıs, Mora, İnebahtı ve Eğriboz ile Venedik, Cenova, Livorno ve Sicilya'da konsolosluklar açtılar. Hollanda bir isyancı topluluğundan tanınan bir devlet haline geldi.

Hollanda'nın Katolik krallar ve Habsburglar tarafından tanınmaları çok daha sonra, 30 Yıl Savaşları'nın sonunda imzalanan 1648 Westfalya Antlaşması'ndan sonra gerçekleşti. Hiçbir devlet tarafından tanınmayan Hollanda, bu antlaşmadan 36 sene önce Osmanlı Devleti tarafından tanınmış ve büyükelçi statüsünde ülkemizde temsil edilmişti. Hollandalılar'ın Osmanlılar'dan aldıkları siyasi ve ticari destek de bu devletin Habsburg İmparatorluğu karşısında var olmasını sağlamıştı.

Hollanda'nın Doğuşu

Burgonya Dükü İkinci Felibe, 1384'te evlilik yoluyla Fransa hakimiyeti altındaki, bugünkü Hollanda, Belçika ve Fransa'nın kuzey topraklarından oluşan Flandr bölgesini ele geçirdi. Burgondiya Dükalığı, 1467-1477 yılları arasında merkezi idarenin kuvvetlendiği Cesur Charles döneminde Fransa'ya direkt olarak bağlandı ve mahalli prensliklerin yetkileri azaldı. Charles'ın kızı Marrie ile sonradan Roma Cermen İmparatoru olacak Avusturya Arşidükü Birinci Maksimilan'ın evliliğinden doğan çocukları Birinci Felipe Flandr bölgesinin hakimi oldu. Birinci Felipe, daha sonra evlilik yoluyla İspanya Kralı olunca Flandr toprakları İspanya Habsburg hanedanının yönetimine girdi. Felipe'nin oğlu Şarlken 1519'da Kutsal Roma Cermen İmparatoru seçildi-

ten sonra 17 vilayetten oluşan Flandr bölgesi imparatorun tayin ettiği genel valiler tarafından yönetildi.

Şarlken, 1555'te tahttan feragat edip, ülkesini ikiye böldü. Avusturya Ferdinand'ın, İspanya, Milano, Napoli ve Flandr ise İkinci Felibe'nin payına düştü. Avusturya Habsburgları'nın başı olan Ferdinand tekrar Kutsal Roma Cermen İmparatoru seçilirken İkinci Felibe İspanya Kralı olarak kaldı.

16. yüzyılda Protestanlık ortaya çıktığı zaman Habsburg İmparatorluğu Katolikliğin yılmaz bekçisiydi. Ancak Hollanda'da da Protestanlık hızla yayılmıştı. İkinci Felibe, 1567'de Engizisyon yargılamalarını Flandr'a kadar uzatıp, merkezin ağırlığını hissettirecek bir vali tayin etmek istedi. Vilayet meclisleri yeni valiyi kabullenmediler. 1559'dan 1567'ye kadar kralı temsilen Flandr Valisi olan William, İkinci Felibe'nin isteklerine boyun eğmediğinden makamını kaybedip, asi durumuna düşmüştü. Katolik İspanyollar'ın yaptıkları siyasi ve dini baskılar karşısında Oranje Prensi William, 1568'de başlayan mücadelenin başına geçti.

İkinci Felibe, Brüksel'den Flandr'ı yönetmek üzere Alva Dükü'nü vali olarak gönderdi. Alva Dükü, 1573'e kadar Flandr'da baskıcı bir yönetim kurdu. Flandr bölgesinin kuzeyindeki eyaletler 1579'da Utrecht Birliği'ni oluşturarak bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine adım attılar, ancak İspanya ile mücadele 1648'e kadar sürdü.

Hollanda ve Lale Soğanları

Lale ilk olarak Asya'da ortaya çıktı. Kervanlarla ticaret yolları boyunca Batı'ya doğru yayıldı. Selçuklu Türkleri'yle birlikte Anadolu'ya geldi. Selçuklu bahçelerini ve saray duvarlarını süsledi. Türkiye Selçukluları'nın yıkılıp Osmanlı Devleti'nin kurulmasından sonra lale hayatın her safhasını süslemeye devam etti. Padişahların kaftanlarında, gömleklerinde, askerlerin miğferlerinde, at başlıklarında lale motifleri kullanıldı.

1453'te fetihten sonra lalenin yeni gözde mekânı İstanbul'du. İstanbul'un her tarafında padişahlar için düzenlenmiş hasbahçeler vardı. Avrupa'da bahçe nedir bilinmezken padişahlar göz alıcı hasbahçelerde devlet işlerinin yorgunluğunu üzerlerinden atarlardı.

Kırım, Suriye gibi değişik yerlerden getirilen lalelerden yeni türler elde edilirdi. Lale yalnız bahçeleri değil Osmanlı sanatının her türünü süsledi. Çinileriyle ünlü Rüstem Paşa Cami'inde 40'tan fazla lale motifi kullanılmıştı.

Lale'nin ilginç hikâyesi Mike Dash'ın *Lale Çılgınlığı* isimli kitabı ve "Lale, Doğu'nun Işığı" isimli DVD'den teferruatlı olarak öğrenilebilir.

Laleyl Pişirip Yediler

1562'de lale Avrupa topraklarına çok ilginç bir şekilde ayakbastı. İstanbul'dan kumaş getiren bir gemi Anvers limanına yanaştığında şehrin tüccarlarından birine gelen kumaş balyaları arasında lale soğanları da vardı. Anversli tüccar, kumaşların yanındaki lale soğanlarını Osmanlı soğanı zannetti. Soğanların çoğunu kızartıp, zeytinyağı ve sirke dökerek yedi. Kalanlarını da bahçesindeki lahana ve kabakların yanına ekti. 1563'te bahar geldiğinde bahçedeki sebzelerin arasında göz alıcı laleler fişkırmıştı.

Flaman kökenli Ogier Ghiselin de Busbecq, 1554-1555, 1555-1562 tarihlerinde Avusturya elçisi olarak Osmanlı ülkesinde bulundu. Viyana'ya dönerken yanında götürdüğü birçok bitkinin arasında lale soğanları da vardı. Busbecq, bu soğanları imparatorluk bahçeleri sorumlusu arkadaşı Carolus Clusius'e verip, Türkler'in yetiştirdiği laleleri ona anlattı. Clusius, Busbecq'in getirdiği soğanlarla Avusturya'da lale üretmeye başladı.

Clusius, Protestan'dı. Katolik baskısının artması üzerine 1593'te lale soğanlarını da yanına alarak Leiden'e gitti. Üniversitenin bahçesinde lale yetiştirdi. Bu dönemde Doğu ticaretinden zenginleşen Hollandalılar lüks evlerini bahçelerle süslediler.

Lale Çılgınlığı

17. yüzyılın ilk çeyreğinde Hollanda'yı lale çılgınlığı sardı. Nadir bulunan laleler inanılmaz fiyatlara satılıyordu. 1629'da bir lale Amsterdam'da bir malikânenin fiyatına 12 bin guldene satılınca herkesin gözü bu çiçeğe çevrildi. Fakir insanlar bile lale yetiştirmeye başladı.

1636 sonbaharında çılgınlık iyice hat safhaya vardı ve lale ticareti kumara dönüştü. Sıradan laleler bile inanılmaz fiyatlara ulaştı. Laleler açtığında fiyatların inanılmaz yüksekliği yüzünden tüccarlarda laleyi alacak para yoktu. Hollandalılar,

artık lale almak yerine satmaya başladılar. Fiyatlar bir haftada yüzde 95 düştü. Büyük paralar kazananların yanı sıra battıkları için Amsterdam kanallarına atlayarak intihar edenler de oldu. 1637’de devlet bu duruma el koyarak yeni bir düzenleme yapıp, lale ticaretini daha küçük ölçekli ve kontrol edilebilir bir duruma getirdi.

İsveç'te Türk Modası

İsveç Kralı 16. Gustav, bugünlerde ülkemizi ziyaret ediyor. 300 yıl önce Türkiye'ye sığınan İsveç Kralı Demirbaş Şarl, beş yıl üç ay ülkemizde kalmış ve İsveç'e dönüşünde Türk modası başlatmıştı.

İsveç, küçük bir ülke olmasına rağmen askerlik alanında tarihte önemli bir aktör oldu. İsveç Kralı Gustav İkinci Adolf, 1618 ile 1648 yılları arasında Avrupa'da meydana gelen "30 Yıl Savaşları"nda çağının askerlik stratejilerini alt üst etti. İsveç'in yetiştirdiği bir diğer önemli komutan Kral Demirbaş Şarl'dı.

Demirbaş Şarl, 15 yaşındayken Nisan 1697'de tahta çıktı. Gençliğini av ve eğlence partilerinde geçiren Şarl, tahta çıkınca eğlence ortamından tamamen koptu ve ihtişamlı elbiselerini çıkararak bir asker gibi giyinmeye başladı.

İsveç Kralı, kendisine karşı birleşip 1700 ilkbaharında İsveç'e saldırarak, "Kuzey Savaşı"nı başlatan Danimarka, Rusya ve Lehistan'la yıllarca savaştı. Müttefikler, asker sayısı bakımından kendilerinden oldukça zayıf İsveç'e karşı rahat bir zafer kazanacaklarını inanıyorlardı. Ancak Şarl, önce Danimarka'yı daha sonra da Polonya'yı mağlup etti. Sıra Rusya'daydı. Şarl, Fin Körfezi'nde bulunan Narva Kalesi'ni kuşatan Rus ordusuna karşı harekete geçti.

İsveç Kralı, uzun bir yürüyüşten sonra kalenin yardımına yetişti ve ordusunun yorgunluğu ile sayıca azlığına bakmadan saldırıya geçti. Ruslar, 30 Kasım 1700'de meydana gelen muharebede doğru dürüst savaşımadan tüfeklerini bırakarak başlarında çarları olduğu halde kaçtılar. Demirbaş Şarl, esir aldığı askerleri serbest bırakarak, Rus ordusuna değer vermediğini gösterdi.

İsveç Kralı'nın sayıca az ordusuyla ardı ardına kazandığı zaferler, Avrupa'da büyük bir yankı uyandırdı. Avrupa'da yeni bir İskender'in doğduğu konuşuluyordu. İsveç'e karşı mağlup olan Rus Çarı Petro ise bu sırada Avrupa'dan getirttiği subaylarla ordusunu yeniden organize ediyordu.

Osmanlı hükümeti, Avrupa'nın kuzeyindeki gelişmeleri yakından takip ediyordu ve İsveç'le Rusya'ya karşı ittifak görüşmeleri yapıyordu. Demirbaş Şarl, 1707'de Rusya'nın işgaline girişti. Rus Çarı Petro, modernleştirdiği ordusuna rağmen bir meydan muharebesine girmeyerek geri çekildi. Geri çekilirken de her tarafı yakıtıp, yıktırdı. Holovcin'de meydana gelen muharebeyi yine İsveç kazandı, ancak yiyecek sıkıntısından dolayı İsveç ordusu Moskova'ya doğru gidemeyerek, Ukrayna'ya yöneldi. Ukrayna'da da manzara aynıydı.

Demirbaş Şarl, asker, mühimmat sıkıntısına rağmen sefere devam etti fakat bu sefer de ileride Napolyon ve Hitler'i de mağlup edecek Rus kışı ile karşı karşıya kaldı. İsveç ordusu ağır kış şartlarında büyük kayıplar verdi. Şarl, Ukrayna'da Vorskla Nehri'nin kenarında bulunan Poltava'da Rus ordusuyla karşılaştı. İsveç Kralı, muharebeden birkaç gün önce yaralandığı için savaşı iyi yönetemeyerek, 8 Temmuz 1709'da Poltava Muharebesi'nde Ruslar karşısında ağır bir mağlubiyet aldı. Şarl, sedye üzerinde savaşmaya bir süre daha devam etmesine rağmen askerlerinin bir kısmının teslim olması sonucu kaçarak, beş gün beş gece süren zorlu bir yolculuğun ardından Osmanlı Devleti'ne sığındı.

Rus ordusu, iki ülke arasındaki İstanbul Antlaşması'nı çiğneyip İsveçliler'i takip bahanesiyle Osmanlı sınırını geçerek, Özi kenarında kayık bekleyen İsveç askerlerine saldırdı. İsveç Kralı kurtulmasına rağmen, askerlerinin çoğu Ruslar tarafından öldürülmüştü.

Üçüncü Ahmed, durumu haber alınca Şarl'ın misafir olarak kabul edilip, bir kral gibi muamele edilmesini, masraflarının Osmanlı Devleti tarafından karşılanmasını emretti. Krala Osmanlı topraklarında mülteci olarak kaldığı müddetçe günde maaş bağlandı.

Demirbaş Şarl'ın Osmanlı topraklarına, sığındığındaki niyeti en fazla iki hafta burada kalarak, tekrar kuvvet toplamak üzere ülkesine dönmektir. Ancak Osmanlı ülkesinde mülteci olarak beş yıl üç ay kaldı.

Bu olaydan bir yıl sonra Rus Çarı Birinci Petro'nun Osmanlı'ya karşı uzlaşmaz ve düşmanca siyaseti yüzünden iki devlet arasında savaş patlak verdi. Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Temmuz 1711'deki Prut Muharebesi'nde Ruslar'a karşı çok büyük bir başarı kazandı.

Osmanlı yönetimi, savaştan sonra Rusya ile anlaşmazlığı uzatmak istemediği için Şarl'ı ülkesine göndermek istedi. Fakat kral yolun güvenli olmadığını öne sürerek, gitmek istemedi. Bu yüzden sultanla arası bozuldu ve hürsünü sultanın gönderdiği hediyelerden çıkardı. Ne erzaklarını isterim, ne de atlarını diyerek sultanın kendisine hediye ettiği 20 atı karargâh içinde vurdurdu. Kralın ve elçilerinin yaptığı girişimler bu kez işe yaramadı. Sultanın, fermanı ile kral zorunlu olarak 1713'te Bender'den Dimetoka'ya getirildi.

Demirbaş Şarl, 1714 Ağustos'unda padişah'tan izin isteyerek Osmanlı topraklarından ayrıldı. Kral, hareket etmeden önce tanınmamak için yanındaki 15 subayıyla birlikte sakal bırakmıştı. Kral, geçerek 1714 Kasım'ında ülkesine ulaştı.

İsveç, krallarının olmadığı dönemde perişan bir hâle düşmüştü. Bir başarı kazanarak, mağlubiyet izlerini silmek için Norveç'e karşı bir sefer düzenledi, ancak 1718'de Fredrishaald kuşatması sırasında vurularak 36 yaşında öldü.

Demirbaş Şarl'ın Türkiye'de kalması ve Doğu kültürü ile tanışması İsveç üzerinde günümüze kadar gelen derin izler bıraktı. İsveç Kralı'nın ülkesine dönmesinden sonra dolma, buzlu şerbet ve kahve İsveç'e geldi. "Kalabalık, sofa, yıldırım, yaramaz, köşk, divan" gibi kelimeler, İsveç diline girdi.

İsveç Kralı, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki şehir planlanmasından etkilenmişti. Stockholm'da aynı tarz planlamaya gitmeye çalışarak parklar yaptırttı. Demirbaş Şarl, yaptırttığı iki yeni gemiye jilderim yani yıldırım ve jaramas, yani yaramaz isimlerini koymuştu. İsveç gemilerinde hâlâ aynı isimler kullanılır.

İsveç'in Borcu

Osmanlı yönetimi, beş yıl üç ay ülkesinde kalan İsveç Kralı ile maiyetinin masraflarını karşılamış ve borç para vermişti. Ülkesine dönerken de Demirbaş Şarl'dan borçları karşılığında iki senet alınmıştı. Bâbiâli, yani Osmanlı hükümeti krala verilen 3 milyon gümüş taleri istemek üzere Ağustos 1726'da Kozbekçi Mustafa Ağa'yı İsveç'e elçi olarak gönderdi. Mustafa Ağa, bir yıl Stockholm'de kaldıktan sonra borcun çok az bir kısmını tahsil ederek geri döndü. 1730'da Mehmed Said Efendi, hem Birinci Mahmud'un tahta çıkışını haber vermek, hem de alacakları istemek üzere İsveç'e gitti. Ancak Said Efendi, İsveç ekonomisinin bozukluğu yüzünden parayı tahsil edemedi.

İsveç Kralı Frederik bir müddet sonra, İstanbul'a elçi göndererek, paraları olmadığını borçlarını silah vererek ödemeyi teklif etti. Osmanlı yönetimi alacağını başka türlü tahsil edemeyeceğini anlayınca, bu teklifi mecburen kabul etti. İsveç, 1738'de

Osmanlı'ya bir gemi ve 30 bin tüfek vermeyi kabul etti. Alınan silahların değeri İsveç'in borcunu karşılamıyordu. Ancak Sultan Birinci Mahmud, aradaki dostluğa binaen kalan alacağını bağışladı. 1740'da iki devlet arasında Rusya'ya karşı bir ittifak kuruldu. Osmanlı İmparatorluğu, 1742'de İsveç'e 200 bin kuruş borç verdi. 1789'da iki ülke arasında yine İsveç'e karşı ittifak kurulmuş ve 1791'de Osmanlı İmparatorluğu mali açıdan zor durumda olmasına rağmen 400 bin kuruş yardım yapmış, ancak zor durumda olan İsveç Rusya ile anlaşmak zorunda kaldı.

Avrupalılar Viyana Önlerine Gitmemizi Unutmazlar

Almanya Başbakanı Merkel'in geçen hafta Avrupa Birliği'nin 50. yıldönümü kutlamaları sırasında Fransa Cumhurbaşkanı Chirac'a üzerinde Napolyon'un 1799'da Mısır'da Osmanlı'ya karşı kazandığı sözde askeri zaferi simgeleyen kabartmayla süslenmiş olan bir kupayı hediye etmesi Avrupalılar'ın Türkler'e karşı asırlardan beri süregelen korkularının hâlâ devam ettiğini bir kez daha gösterdi. Avrupalılar, Avrupa'da Roma dışında uzun süre hakim olan tek güç olduğumuzu, Viyana önlerine kadar giderek asırlarca uykularını kaçırdığımızı ve bizi Avrupa'dan atana kadar neler çektiklerini asla unutmazlar

Avrupalılar, atalarımızla ilk olarak 1550 yıl önce Avrupa Hunları'nın hâlâ unutmadıkları hükümdarı Atilla vasıtasıyla karşılaştılar. Daha sonra Selçuklular'ın Anadolu'yu fethedip, Bizans'ı sıkıştırmaları üzerine Papa'nın kışkırtmasıyla 1095'ten itibaren üzerimize Haçlı Seferleri başladı. 1096'daki Birinci Haçlı Seferi'nden itibaren Avrupalılar'la 900 yıl mücadele ettik.

Yenilmez Türk

Yıldırım Bâyezid'in İstanbul'u kuşatması üzerine, Batı Avrupalı Hristiyanlar gözlerini bu tarafa çevirdiler. Nitekim ilk defa 1396'da Batı Avrupa'dan katılımların olduğu Niğbolu Haçlı Seferi düzenlendi. Ancak Yıldırım Bâyezid karşısında mağlup oldular. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u 1453'te fethetmesi Avrupa'da büyük bir yankı yaptı. İtalya'dan Sırbistan'a herkes sıranın kendilerine geldiğine inanıyor ve korkuyordu. Yeni bir haçlı seferi düzenlenerek İstanbul geri alınmak istendiyse de Avrupa'nın iç siyaseti buna izin vermedi.

Kanunî'den itibaren Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa için gerçek bir tehlike oldu. Mohaç Muharebesi ile Macaristan'ı fethi üzerine Avrupa'daki herkes Türkler'le ilgilenmeye başladı. Kanunî'nin 1529'daki Birinci Viyana Kuşatması ile tehlikenin nefesini iyice enselerinde hisseden Avrupalılar'ın, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ilgisi daha da arttı.

İstanbul'un fethinden sonra Osmanlılar'ın durdurulmaması yüzünden Avrupa'daki birçok ülkede "acaba bu yıl Türkler ülkemize gelirler mi?" diye düşünülüyordu. Türk ilerleyişinin bir türlü durdurulamaması üzerine Avrupa'da "Yenilmez Türk imajı" oluşmuştu.

Türkler, Avrupa'da bale, tiyatro, opera eserlerine, halk şarkılarına, şiiirlere, hikâyelere konu oldular. Türk ismi Avrupalılar için şeytan, hain, dinsiz ve barbar manasına gelmekteydi. Avrupalılar düşüncelerini kitaptan resme her şeye yansıttılar.

Din adamları Türkler'in, işlenilen günahlar yüzünden Tanrı tarafından gönderilmiş bir ceza, Tanrı'nın gazabı veya Tanrı'nın laneti olduğunu söylüyorlardı. 16. yüzyılda Avrupalı anneler çocuklarını Türkler'le korkutuyorlardı. "Anneciğim Türkler geliyor" sözü o günlerden kaldı.

Sarsılan İmaj

“Yenilmez Türk” imajı ilk olarak 1565’te Malta kuşatmasında başarısız olunmasıyla sarsıldı. Osmanlılar’ın 7 Ekim 1571’deki İnebahtı Deniz Muharebesi’ni kaybetmeleri, Avrupalılar’ın kendilerine güvenlerini sağladı. 7 Ekim 1571, başta Venedik olmak üzere birçok Hristiyan ülkesinde bayram günü olarak ilan edildi. Hristiyan Dünyası, güç birliği ve sağlam bir iradeyle Osmanlılar’ın yüzyıllardır korku salan gücünün engellenebileceğini anlamışlardı. Yenilmez denilen Türk yenilmiş, Osmanlı’nın yenilmezlik efsanesi bitmişti. İstanbul’un fethinden sonra bir türlü durdurulamayan Osmanlı İmparatorluğu’na ilk defa büyük bir darbe vurulmuştu.

Türk Gibi Kuvvetli

Osmanlı İmparatorluğu, 1656’da Köprülü Mehmed Paşa’nın sadrazamlığından 1683’teki İkinci Viyana kuşatmasına kadar 16. yüzyıldaki parlaklığına kavuştu. Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa, 1663’te bugün Slovokya’da bulunan Uyvar’ı, 1669’da Girit’te 25 yıldır fethedilemeyen Kandiye’yi, 1672’de de Polonya topraklarından Kamaniçe’yi fethetti. Avrupa’da “Türk gibi kuvvetli” sözü tekrar söylenmeye başlandı. Yenilmez Türk imajı geri gelmişti.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, komutasındaki Osmanlı ordusu 1683’te Viyana önlerinde bozguna uğrayınca durum değişti. Venedik, Avusturya, Polonya ve Rusya birleşerek Osmanlı İmparatorluğu’na saldırdılar. Osmanlı ordusunun 1683’te Viyana önlerinde yenilmesi, ardından da Macaristan’ın Avusturya tarafından işgali ve Avusturya Maraşali Prens Eugen’in başarıları uzun zamandır sanıldığı gibi Türkler’in yenilmez olmadığını bir defa daha su yüzüne çıkarmıştı. 200 yıldan fazla Avrupalılar’ın geceleri uykusunu kaçırان Türk korkusu 18. yüzyılın sonlarından itibaren yerini küçümsenen, alaya alınan zararsız olarak telakki edilen bir Osmanlı imajına terk etti.

Avrupalılar'ın tasavvurunda canlanan yeni Türk imajı artık eski zamanların korkunç hayaleti değil, tersine kahve höpürdeten, çubuk içen ve Harem'indeki birçok kadın tarafından hizmet edilen gösterişli şişman Osmanlı'ydı. Osmanlı'nın korkulacak bir tarafı sadece asırlardır anlatılan masallarda kalmıştı.

Hristiyanlar'ı Kurtarma Hayali

18. yüzyılın sonlarında Avrupa'nın eski Yunanlılar'ı kendi medeniyetinin temeli olarak görmesi sonucu Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yeni bir düşmanlık başladı. Osmanlılar, Avrupa medeniyetinin kurulduğu topraklardaki Hristiyanlar'ı idare eden despotlardı. Hristiyanlar'ın Müslüman hakimiyeti altında yaşamaya mecbur olmaları Avrupa için ayıp olarak telakki edildi. Osmanlılar, Avrupa'dan tamamen atılmalıydılar.

19. yüzyılın başlarından itibaren Yunanistan, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan gibi ülkeler İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na siyasi veya askeri baskısı sonucu birer birer imparatorluktan koparıldı.

Aydın Olmanın İlk Şartı: Türk Düşmanlığı

Modern Avrupa kurulurken Avrupalılar'ın en büyük meselesi Osmanlılar'ı durdurmaktır. Bu yüzden Avrupalı aydınlar Türkler'i Avrupa'dan atmak için planlar yaptılar. Bugünkü Modern Avrupa'nın fikir babası olan Avrupalı aydınlar, bütün Hristiyanlar gibi koyu bir Türk düşmanıydılar. Erasmus, Bacon ve Leibniz gibi aydınlar aleyhimize kitaplar yazdılar. Türk aleyhtarını kitap ve risaleler yazmak bir nevi modaydı. Avrupalılar'ın yazdığı seyahatnamelerde Türkler "korkak, cahil, zalim, miskin, tamahkâr, aşırı gururlu, kaba ve Hristiyanlar'ı hiçe sayan insanlar" olarak tasvir edildi.

Mağlup Napolyon'u Galip Gösterdiler

Napolyon tarihin en önemli askeri dehalarından biridir. Ancak mağlup olmuş ve ülkesini felakete sürüklemiş bir komutandır. Merkel'in Chirac'a hediye ettiği kupadakinin tersine Mısır'da galip gelmemiş, mağlup olarak Fransa'ya gizlice kaçmıştır.

Fransızlar, 18. yüzyılın sonlarında İngilizler'in daha önce davranıp, Mısır'a hakim olmak istemelerinden çekiniyorlardı. Fransa'nın, Mısır'ı ele geçirme düşüncesi 18. yüzyıl boyunca tartışılmış, ancak Osmanlılar ile geleneksel dostluğun bozulmaması ve uygun bir fırsatın da ele geçmemesinden dolayı böyle bir teşebbüse geçilmemişti. Nihayet Napolyon, Talleyrand'ın da desteği ile 5 Mart 1798'de Mısır seferine karar verdi.

400 gemi ve 35 bin askerden oluşan Fransız ordusu 2 Temmuz'da İskenderiye'ye yanaştı. Fransız birlikleri, İskenderiye'yi ele geçirdikten sonra, direnişi kırıp, 23 Temmuz'da Kahire'ye girdiler. Fransızlar, Mısır'da yayınladıkları beyannamede, kendilerini "kurtarıcı ve İslâm dostu" olarak niteliyorlardı. Fransa, Mısır'a kolay bir şekilde hakim olmuştu. Ancak bir müddet sonra işler tersine dönmeye başladı. İngiliz Amirali Nelson'un Fransız donanmasını 1 Ağustos'ta Abukır'da yok etmesi, Fransa'nın Mısır'a hakim olmasını engelleyen ilk darbeydi.

Mısır'da çıkan ayaklanmayı el-Ezher'i topa tutarak bastıran Bonaparte, Türk askerinin Mısır'a gelmesini önlemek için Suriye üzerine yürüdüyse de, Akkâ önlerinde İngiliz donanmasından da yardım alan Cezzar Ahmed Paşa'ya mağlup olarak geri çekildi.

Napolyon Bonaparte, Mısır'da bir sonuç alamayacağını anlayınca 22 Ağustos 1799'da gizlice Mısır'dan ayrıldı. Fransız birlikleri, Kleber ve Menou'nun komutaları altında iki yıl daha burada kaldılsa da, 1801 Ağustos'unda son mevzileri de Türk ve İngiliz kuvvetleri tarafından ele geçirilince Mısır'dan tamamen çekildiler.

“Allah da Türk Devletini Sona Erdirsin”

Avrupa Birliği'ne girme tartışmalarında hep Avrupalılar'ın Türkler'e karşı önyargılı oldukları söylenir. Avrupalılar'ın önyargıları ve korkularını anlamamıza yardımcı olacak en önemli eserler Batılılar'ın ülkemize yaptıkları seyahatler sonucunda kaleme aldıkları seyahatnamelerdir. Batı'nın Türkler'le ilgili yazılı geleneğinde ve bundan beslenen Türk imajında da seyahatnameler son derece önemli bir yer tutar.

İstanbul'un Türkler tarafından 1453'de fethi ve daha sonra Kanunî Sultan Süleyman döneminde Almanya içlerine kadar ilerlenmesi, Avrupa'da büyük bir korkuya sebep olduğu gibi “Yenilmez Türk imajını” da oluşturdu. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlılar'ın durdurulamaması yüzünden Avrupa'daki birçok ülke yıllarca “acaba bu yıl Türkler ülkemize gelirler mi?” diye çile çekti.

Yazarlar Türk korkusunu yenmek için kitaplar kaleme aldılar. Aydınlar, Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl yıkmak gerektiğine dair eserler yazdılar. Nitekim 1573 ile 1578 yılları arasındaki Türkiye anılarını kaleme alan Stephan Gerlach da eserini “Türkiye Günlüğü burada bitiyor, Allah da Türk devletini sona erdirdi” diye bitirmişti. Bu o dönemde ve daha sonraki yıllarda bütün Avrupalılar'ın en büyük temennisiydi.

Papayla Luther'i Yan Yana Oturturuz

Almanya Merkez Bankası (Bundesbank) Yönetim Kurulu üyesi Thilo Sarrazin 2009 Ekim'inde Türkler'e ve diğer göçmenlere yönelik ağır hakaretlerde bulundu ve aşağılayıcı ifadeler kullandı. Ülkesindeki Türkler'e karşı olumsuz politikalar izleyen Almanlar tarihi unutupyorlar. Bugün önemli bir kısmı Protestan olan ve Protestanlık sayesinde büyük bir sanayi ülkesi hâline gelen Almanya bu özelliğini Türkler'e borçlu.

Protestanlık, Osmanlı Seferleriyle Hayat Buldu

Kanunî döneminde Avrupa'da ortaya çıkan reform hareketleri güçlü bir Katolik imparatorluk olan Habsburglar'a karşı gelişmesini, Osmanlılar'ın Şarlken'e karşı yaptığı askeri baskıya borçludur. Bu dönemde Habsburg İmparatorluğu akrabalık bağlarıyla Avrupa'nın önemli bir kısmının hakimiydi. İtalya, İspanya, Hollanda, Belçika, Avusturya, Almanya ve Macaristan gibi ülkeler dolaylı veya direkt olarak Habsburg İmparatorluğu'na bağlıydılar. Osmanlılar'ın, Habsburglar'ın Avusturya kanadını yıpratmaları sayesinde Protestanlık Almanya'da yayılmıştır.

Osmanlılar, Protestan ve Kalvinistleri her fırsatta desteklediler. Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip ettiler. Kanunî'nin veziriazamı Makbul/Maktul İbrahim Paşa'nın 1533'de Avusturya elçilerine karşı sarfettiği şu sözler, hem Osmanlı yönetiminin Luther ve taraftarlarını nasıl yakından takip ettiğini, hem de Osmanlı'nın kendisine ne kadar güvendiğini gösterir:

“Kayserin kendi ülkesinde bile gücü ve itibarı yok. Bir konsil toplamayı bile başardı mı? Ben, Hristiyan hükümdarları toplantı yapmaya pekâla zorlarım. İstersem, onu hemen şimdi yaparım. Hristiyanlar, gut hastalığı, baş ağrısı ve başka nedenler bulup gelmemek için mazeret de gösteremezler. Bir tarafa Luther'i ve diğer tarafa papayı oturtarak, her ikisinin de bu konsili yapmasını sağlarım”¹⁸.

Avrupa'da tehdit altında olan Protestanlar Osmanlı topraklarına sığındılar. Osmanlı hakimiyeti altında bulunan Erdel, yani Transilvanya Kalvinist ve Unitarianlar'ın sığındığı en önemli yerd. Birçok Protestan da Budin'e sığınarak dini inançlarını burada rahatça yaşayabildiler. Alman prensliklerindeki Protestanlar'a, Osmanlı hakimiyeti altındaki Macar topraklarından, burada rahat bir dini hayat yaşadıklarına dair mektuplar yazıldı. Mektuplarda Türkler'in Protestanlar'a, Katolikler'den daha iyi davrandığının anlatılması çok büyük bir propaganda aracı olarak kullanıldı.

Türkler Yüzünden Protestanlığı Tanıdılar

Luther yazılarında ve vaazlarında Türk tehlikesini büyüterek Katolik baskısından kurtulup dikkatlerin Osmanlılar'a çevrilmesi siyasetini güttü. Bu yüzden 1545'de Şarlken ve Ferdinand Türkler'le barış antlaşması yapmak istediği zaman Luther büyük bir tepki

18 Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, II, Gotha 1853.

göstermişti. Nitekim Osmanlılarla bir senelik ateşkes yapan Habsburglar ilk iş olarak Protestanlar'ın üzerine yürümüşlerdi.

Şarlken, Türk saldırıları yüzünden Protestanlığın Alman prensliklerinde yayılmasını engelleyemedi. Ayrıca Habsburg-lar, Osmanlılar'a karşı koyabilmek için Protestan askerlerine de ihtiyaç duyuyorlardı. Protestanlar da cepheye asker göndermek için kendi dini düşüncelerinin tanınmasını şart koştular. Osmanlılar'ın, Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'na her saldırısı Protestanlığın kademe kademe güçlenmesini ve sonunda da 1555'te Augsburg'da tam olarak tanınmasını sağladı.

Din Özgürlüğü İçin Osmanlı Topraklarına Koşmuşlardı

Osmanlı Beyliği, Hristiyanlar'ın yoğun olarak bulunduğu bölgelerde kurulup, genişlemişti. Osmanlı İmparatorluğu'nda en büyük gayrimüslim topluluk Ortodokslar'dı.

İnanç Özgürlüğü

Osmanlılar, kendi idareleri altına giren Hristiyan ve Yahudiler'in özel vergileri ödemeleri şartıyla inançlarına karışmadılar. Dini liderlerini seçmelerine, kutsal mekânlarını ziyaret etmelerine, ibadetlerini sürdürmelerine müsaade ettiler.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman olmayanlar, din değiştirmeye zorlanmadan devletin tespit ettiği kanunlar çerçevesinde ibadetlerini yerine getirip, yaşama hakkına sahiplerken, aynı durum Avrupa'da yoktu. İspanya'da 1492'de Gırnata'nın düşüşünden sonra bir müddet Müslümanlar'a karışılmamış, ancak daha sonra zorla Hristiyanlaştırma faaliyeti başlamıştı. Hristiyan olmayı kabul etmeyenler öldürülmüş veya Osmanlı donanması tarafından İspanya'dan alınarak Afrika'ya götürülmüşlerdi. Avrupa'da başka

dinlere karşı müsamahasızlık yalnız Müslümanlar için değil Yahudiler ve diğer Hristiyan mezhepleri için de mevcuttu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun gayrimüslimlere davranışı çağına göre çok ileri ve kendi döneminde dünyanın diğer bölgelerinde mevcut olmayan bir tavidir. Avrupa'da 150 yıl önce bile Müslümanlar'a yaşam şansı verilmez, Yahudiler de çok zor şartlar altında hayatlarını sürdürürlerdi.

Müslüman olmayanlar, bırakın özgürce yaşamayı Osmanlı İmparatorluğu'nda dinlerini değiştirmeden devlet hizmetinde de görev almışlardı. Gayrimüslimler devlet kademelerinde asker, hekim, mimar, tercüman gibi görevlerde asırlarca çalıştılar.

Asmaların Gölgesinde Özgürce Yaşayın

Bosna Kralı Stefan Tomaseviç'in 1461'de papaya yazdığı mektuptaki "Türkler'in köylülerle araları çok iyi. Aralarına katılan her köylüye özgürlük vaat ediyorlar" şeklindeki sözleri Osmanlılar'ın başka dinlere verdiği özgürlüğü gösteriyordu.

Yahudi İzak Sarfati, 1454'te Orta Avrupa'daki dindaşlarına bir mektup göndererek hilalin altında yaşayanların hacın hakimiyeti altında yaşayanlara kıyasla çok daha talihli olduklarını söyleyerek Avrupa'daki dev işkence odasını bırakıp Türkiye'ye gelmelerini söylemişti. Avrupa'daki pek çok Yahudi Osmanlı topraklarına, incir ağaçlarının ve asmaların gölgesinde özgürce yaşamak için gelmişlerdi.

Örnek Alın

16. yüzyılda Protestanlığın ortaya çıkmasından sonra Avrupa'da büyük zulüm gören Protestanlar'ın da sığındıkları ülke yine Osmanlı İmparatorluğu olmuştu. Almanya'daki Protestanlar'ın önde gelenlerinden Matthias Flacius, 1550'de yayınladığı Macaristanlı bir Protestan'ın mektubunun önsözünde "Bizim sözde Hristiyan

hükümdarlar, Türkler'in Tanrı'nın sadık kulları Hristiyanlar'ı hi-maye ettiklerini savunduklarını, Hristiyanlık öğretisini yaymalarına ve uygulamalarına bile izin verdiklerini duyunca utançtan yüzleri kızsın istedim. Onlar Türkler'i kendilerine örnek alsınlar. Bu sözde Hristiyanlar, gerçek Hristiyanlar'a en korkunç Türkler'den daha kötü davranmaktalar. Türkler gerçek Hristiyan öğretisine izin vermekle kalmayıp, Katolikler'e karşı da Hristiyanlığı kılıçlarıyla savunuyor" diyerek Osmanlı'nın müsamahasını Avrupalı devletlere örnek olarak göstermişti.

Osmanlı Mahkemeleri Avrupa'ya Örnek Oldu

Osmanlı İmparatorluğu'na gelen elçi ve seyyahlar meraklı gözlerle Türkler'in gücünün sebebini araştırırlardı. Padişahların otoritesi, Osmanlı ordusu ve Türk adaleti en çok üzerinde durdukları ve kendi ülkelerine örnek gösterdikleri uygulamalardı.

Osmanlı Yargı Sistemi

Osmanlı döneminde mahkemeye genelde "meclis-i şer" denirdi. Yargılamanın kadı adı verilen tek bir hakim tarafından yapıldığı Osmanlı mahkemesi hem şer'i hem de örfi hukuku uygularlardı. Osmanlı İmparatorluğu topraklarının önemli bir kısmında Hanefi mezhebinin görüşlerine göre yargılama yapılır, Kuzey Afrika gibi farklı mezheplerin bulunduğu bölgelerde ise diğer üç mezhebin görüşü dikkate alınırdı. Mahkemede alınan kararlar, şer'îye sicili adı verilen defterlere yazılırdı.

Kadılar baktıkları davalardan resmi olarak belirlenmiş bir para alırlardı. İmparatorluğun ilk yıllarında kadılar süresiz olarak tayin edilirken, kadılık eğitimi almış insanların çoğalması üzerine Osmanlı hakimlerinin görev süreleri önce üç yıla, daha sonra iki yıla, 17. yüzyılda da bir yıla indirildi. Ancak kadıların kısa bir süre

görev yapmaları ve görevden alındıktan sonra uzun süre maaş almadan yeni bir göreve tayin beklemeleri yargıda birçok olumsuz sonuç doğurdu. Klasik Osmanlı mahkemesi Tanzimat'la birlikte değişime uğradı.

Osmanlı mahkemelerinin bugünkü anlamda mevcut mahkemelerden farklı yönleri vardı. Mahkemeler, sadece hukukî ihtilaflara bakmamakta noterlerin yaptığı birçok işlemler, senetler, belgeleri de tanzim etmekteydi. Bugün belediyeler ile kaymakam ve valilerin yetki ve görev alanında bulunan birçok iş de kadılarının sorumluluk alanına girmekteydi. Kadı, Osmanlı döneminde sadece bir hâkim değil, ondan çok daha geniş yetki ve sorumlulukları bulunan bir görevliydi. İdarî, beledî ve kazaî işlemlerle meşguldü.

Osmanlı adalet sisteminde en önemli husus suçun mahkeme tarafından tespit edilmeden cezalandırmaya gidilmemesiydi. Subaşı ve beylerbeyi gibi kamu görevlileri mahkeme kararı olmadan, kesinlikle cezalandırma yoluna gidemezlerdi. Osmanlı kanunnamelerinde ve padişah fermanlarında beylerbeyiler de subaşılar da, tüm kamu görevlileri mahkemenin hükmü olmadan hiçbir cezalandırmaya gidilmemesi hususunda uyarılmışlardır.

Ağır cezalar söz konusu olduğunda sadece mahkemenin suçu tespit etmesi yetmemekteydi. Çünkü örneğin idam gibi cezalar geri dönüşü olmayan cezalardır. Bu tür davaların mutlaka ya Beylerbeyi Divanı'nda veya Divan-ı Hümayun'da görüşülmesi ve tasdik edilmesi gerekmektedir.

Örnek Mahkemeler

Osmanlı topraklarında görülen davalarda, ilgili işlerin hallini hızlandırmaya yarayan sadeliği, özellikle mahkeme işlemlerinin ve sonu olmayan davaların uzun sürmesinden muzdarip olunan Batı'da, Osmanlı yargı yetkisinin en önemli avantajlarından biri

kabul ediliyordu. Seyyahlar, Türk hukuku hakkında son derece olumlu olan gözlemlerini batı dünyasına sunarken, kendi hukuk anlayışlarındaki noksanlıklarını mukayeselerle dile getirmişlerdi. Avrupalılar, özellikle çabuk ve âdil hüküm verilmesinden etkilanmışlerdi.

Birçok seyyah ve elçinin üzerinde durdukları bu konu Papalık tarafından bile kabul edilmişti. Papa X. Leo'nun Özel Kalemi Kardinal Jakob Sadolet, 16. yüzyılın başlarında bir hukukçuya ilginç bir mektup göndermişti: "Türkler'in bizde hiç bilinmeyen bir geleneğini, yani hukuk davalarında konu dışına çıkmaktan kaçınmalarını ve tüm anlaşmazlıkları az sayıda kelimelerle ortadan kaldırmalarını övmekten kendimi alamıyorum. Hangi ölümlü, bizde sonunda bir hiçin büyük bir meseleye; masala benzer bir hadiseye dönüştürüldüğü en küçük hadiseler hakkında bile yığınlarca protokolleri ve belgeleri; devasa dosyaları gördüğünde öfkeye kapılmayacak kadar aklını kaçırmış; insanlıktan bu kadar uzak kalmış olabilir. Bu yazışmalar kalabalığının yalnızca dava üzerine dava; koparılır koparılmaz, yeni bir baş çıkartan bir Hidra (Mitolojide çok başlı yarı yılan, yarı insan figürü); ne Herkül'ün, ne Jüpiter'in yok edebileceği bir canavar yarattığını gördüğünde kim hayrete düşmez ki. Cinayeti ve katli, ailelerin yok oluşunu ve devletlerin çöküşünü doğuran veba budur".

Avrupalılar'ın şikâyetçi oldukları bu durum, Osmanlı yargı sisteminde yaşanmıyordu. Nitekim Avusturyalı Gerlach'ın seyahatnamesinde belirttiği gibi, Türkiye'de bir dava yüzünden 10, 20, 30, hatta 50 yıl mahkemelerde sürünmek gerekmiyordu.

Mahkemelerimizden Utanç Duyuyoruz

16. yüzyılın ikinci çeyreğinde Türkiye'ye gelen ünlü Fransız şarkiyatçı Guillaume Postel'e göre Osmanlı Sultanı kısa ve özlü mahkeme biçimi ve önlemleriyle vatandaşlarını kanunî haklarını

koruma altına almıştı. Postel, eserinde Avrupa'da var olan sistemi eleştirip, sonu gelmeyen mahkemelerden, yazışmalardan bahseder. Mahkemelerin sonuçlanmamasının sürekli yeni davaların açılmasını sebep olduğunu söyleyen Postel, Fransız mahkemelerini Türk adaleti ile karşılaştırdığında, utanç duyduğunu itiraf eder. İngiliz Kralı meşhur Sekizinci Henry bile iddialara göre, Kanunî Sultan Süleyman'ın kanunlarını kendisine aktarmaları için güvendiği adamlarını Türkiye'ye göndermiştir.

1522 yılına ait "Türk kitabında" da Osmanlı ve Avrupa yargı sistemi karşılaştırılır. Kutsal Roma-Cermen İmparatoru'nun "eşitlik ve adalete dayanarak hüküm vermesinden çok, güçlünün yanında yer aldığı" ifade edilir. Fransız Jean de Villamont ise oldukça iğneleyici bir şekilde, Hz. İsa'ya inancın eksikliğine rağmen, bu durumun Türkler'i âdil ve medenî olmaktan alıkoymadığını vurgular.

"Hakim" Kelimesini Almanlar'a Verdik

Osmanlı adalet sisteminin Avrupa'ya önemli bir etkisi o dönemde hakim karşılığında kullanılan "kadı" isminin Almanca'ya girmesi ve bugün bile kullanılmasıdır. Leyla Coşan, "Alman Dilinde Kadı Sözcüğünün Yeri" isimli makalesinde bu konuyu teferruatlı olarak ele almıştır.

Osmanlı yargı sistemini inceleyen Avrupalılar, kadıların yetkilerini de eserlerinde anlatmışlardır. 16. yüzyılın ilk çeyreğinde esir olarak Türkiye'de uzun süre yaşayan Giovanantonio Menavino, kadının önemli önemsiz herşey hakkında hüküm verme yetkisi ve gücünden bahseder. Menavino eserinde örnekler vererek kadının yetkilerini ve adaletini anlatır. Kadının şehrin hâkimi olduğunu tüm şehri gözetleyip, satışlarda, ölçü birimleri ile oynamak suretiyle, haksızlık yapıldığını gördüğünde satıcının malına mülküne el koyup, kanunun gereğine göre cezalandırdığını anlatır. Fransız Guillaume Postel ise en ücradaki köyün bile

sınırsız yetkilere sahip olan kadının bütün kanunları en iyi şekilde bilmesinin beklendiğini anlatır.

Osmanlı adalet sisteminin etkisine bugün bile Alman kültüründe rastlanır. Leyla Coşan'ın Alman gazete ve dergilerinde yaptığı araştırmada kadı kelimesinin “Kadı Önüne Çıkmanın Bedeli”, “Fujitsu-Siemens telif hakları yüzünden Kadı önünde”, “Rüşvet suçlamaları onun Kadı önüne çıkmasına neden oldu” şekillerinde Almanca'da sık sık mahkeme karşılığında kullanıldığı görülmüştür.

Napolyon'u da Obama Gibi Müslüman Zannetmiştik

Almanya'nın 19. yüzyıldaki efsanevi başbakanı Bismark, "Devlet büyük bir gemiye benzer. Ani manevra yapamazsınız der". Çok doğru bir sözdür. Eğer büyük devletseniz yıllar sonra karşılaşıcağınız problemi çok önceden çözersiniz. ABD, Bush döneminde izlediği siyasetle hakimiyet alanını genişletti ama başta İslam dünyası olmak üzere bütün dünyanın en nefret edilen ülkesi oldu. ABD boşuna büyük devlet olmadığını son Amerika seçimlerinde gösterdi. Bush'un yerine başkanlığa bütün dünyanın sempati ile karşılayacağı bir ismi Barack Hüseyin Obama'yı getirdi. Obama'nın hem siyahi olması hem isimlerinden birisinin Hüseyin olması, hem de ailesinin Müslüman olması sebebiyle başta İslam dünyası olmak üzere bütün dünyada Amerika aleyhtarlığının kırılmasına sebep oldu. Nitekim Obama Türkiye ziyaretinde de sempati ile karşılandı. Gizli Müslüman olduğu dedikoduları yapıldı.

Fransızlar Haklı Müslümanlardır

Tarih, büyük devletlerin kendi milletlerinin çıkarları için her türlü yolu denediklerini gösteriyor. Nitekim Fransa'nın tarihteki en önemli ismi olan Napolyon da 211 yıl önce bir Osmanlı toprağı

olan Mısır'ı işgal ettiğinde Müslüman gibi davranarak burada hakimiyeti kurmuştu.

İhtilal yıllarında yıldızı parlayan Napolyon, 1798'de bir Osmanlı toprağı olan Mısır'ı işgalle görevlendirilmişti. Osmanlı'yı arkadan vuran Fransa'nın Mısır'ı işgal sebebi ise Osmanlı'nın müttefiki sıfatıyla ve padişahın otoritesinin Mısır'da yeniden tesis edilmesiydi. 19 Mayıs 1798'de Toulon'dan kalkan 600 gemilik Fransız donanmasında 40 bin asker vardı. Donanma 1 Temmuz'da İskenderiye önlerine ulaştı.

Karaya çıkan Napolyon hemen bir Arapça beyanname yayınladı: "Mısırlılar, size, benim buraya dininizi yıkmak için geldiğim söylenecektir. Bu açık bir yalandır, inanmayınız. Buraya gasp edilmiş haklarınızı size iade için geldiğimi, Memlûkler'den daha fazla Allah'a taptığımı ve Peygamber Muhammed ile hayranlığımı celbeden Kur'an'a hürmet ettiğimi söyleyiniz. Allah adil ve merhametlidir. Herkes idareye ortak ve mutlu olacak. Ey şeyhler, imamlar ve diğer önde gelenler, halka deyiniz ki Fransızlar da hakiki Müslüman'dırlar".

Napolyon bu propagandayla halkı yanına çekip, Memlûkler'i mağlup etti. Yirmi gün sonra Kahire'ye giren Napolyon Kahire'de kaldığı sürece ulema meclislerine katılıp, mevlid gibi dini törenler düzenleterek halkın sempatisini kazandı.

Osmanlı yönetimi Napolyon'un propagandası karşısında Fransızlar'ın Müslüman düşmanı olduklarını anlatan karşı beyannameler yayınladı.

Gızlıce Kaçtı

Osmanlı İmparatorluğu, bu işgal üzerine Rusya, İngiltere ve Napoli Krallığı ile ittifak yaptı. İngiliz Amiralî Nelson donanmalarını yok edince Fransızlar'ın anavatanları ile irtibatları kesildi. Kendini emniyete almak isteyen Napolyon'nun Suriye'yi

işgal planı ise Akkâ önlerinde Cezzar Ahmed Paşa tarafından bozuldu.

Durumun kötüye gittiğini gören Napolyon komutayı Kleber' e devrederek 22 Ağustos 1799 gecesi gizlice Fransa'ya kaçtı. Fransızlar, bir süre direndilerse de sonunda 30 Ağustos 1801'de anlaşma imzalayarak Mısır'ı terkettiler.

Obama'nın Kod Adı

15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar onbinlerce Avrupalı Hristiyan Müslüman oldu. Avrupalı Hristiyanlar'a özel bir isim de takmışlardı: "Renegado". Dönek, dönme, hain manasına gelen bu tarihi İspanyolca kelime geçtiğimiz günlerde yeniden gündeme geldi.

Amerika Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA), güvenliğini sağladığı siyasiler için kod isim kullanıyor ve ajanların aralarında konuşurken kullanacakları bu kod isim ise korunacak olan siyasi tarafından bizzat belirleniyormuş. Amerika'nın yeni başkanı Obama kendinin "Renegade" olarak isimlendirilmesini istemesi beni alıp, Hristiyanlar'ın Müslümanlaştığı asırlara götürdü.

Müslüman Olmak Türk Olmak Demektir

İstanbul'un Türkler tarafından fethi ve daha sonra 16. yüzyılda Kanunî Sultan Süleyman döneminde Almanya içlerine kadar ilerlenmesi, Avrupa'da büyük bir korkuya sebep olduğu gibi "Yenilmez Türk imajını" da oluşturdu. Avrupalılar Osmanlı'nın kudreti yüzünden Müslümanlıkla Türklüğü özdeşleştirdiler. Müslüman olan Hristiyanlar "Türk oldu", "Türk'e dönme" diye nitelendirildiler. Renegadolar Peter Lamborn Wilson'un "Korsan Ütopyları" isimli eserinde uzun uzun anlatılır¹⁹.

19 Lamborn Wilson, *Korsan Ütopyları*, s. 66-67.

Bu dönemde özellikle birçok Hristiyan Müslüman olmakla kalmıyor, Kuzey Afrika'daki Türk korsanlara katılarak eski din-daşlarına karşı savaşıyorlardı. Bu durum ise Avrupalılar'ı iyice çıldırtıyor ve Renegadolar'ı cehennem zebanileri olarak görüyorlardı. Avrupalılar, bunları "Tanrılarına ihanet eden kişiler", "insanlığın yüz karaları", "açgözlüler" diye aşağılayarak çalışıyorlardı.

Türkler ise yeni Müslümanlar'ı baştacı edip, en üst düzey görevlere kadar yükseltiyorlardı. Aynı dönemde zorla Hristiyan-laştırılan Müslümanların ise böyle bir şansları hiç olmamıştı.

Bizi Türk Kızları Müslümanlaştırdı

Bir Hristiyan'ın Müslüman olmasını anlayamayan Avrupalılar, bu duruma kılıf aramışlardı. Kaptan Hamilton isimli birisi Hristiyanlar'ın güzel Türk kızları yüzünden Müslüman olduklarını, Türk kadınlarının aşkı uğruna Tanrılarına yüz çevirdiklerini anlatır. Müslüman olanları mazur görmek gerektiğini, Türk kızlarının "büyücülük" konusunda çok yetenekli olduklarını, ağlarına düşenin kurtulamadığını söyleyerek kendini rahatlatır.

Redemptionistler, yani Müslümanlar'ın elindeki Hristiyan esirleri kurtarmak için 1197'de kurulan Keşişler Birliği'nin tuttuğu kayıtlar binlerce İngiliz'in, İrlandalı'nın, İskoç'un, Macar'ın, Slav'ın, İspanyol'un, Danimarkalı'nın, İtalyan'ın, Hollandalı'nın, Flaman'ın, Portekizli'nin ve Polonyalı'nın Müslüman olduğunu gösterir. Örneğin, sadece Fas'ın Sale şehrinde 1609 ile 1619 yılları arasında 995 Alman, 300 İngiliz, 130 Hollandalı ve Flaman, 160 Danimarkalı, 250 Polonyalı, Macar ve Rus Müslüman olmuştu.

Müslümanlığı kabul edip Yusuf Reis ismini alan İngiliz John Ward ile Murad Reis adını alan Hollandalı Jan Janszoon Avrupalılar'ın korkulu rüyası olmuşlar, Akdeniz'i Hristiyanlar'a dar ettikleri gibi Amerika kıyılarından İzlanda ve İngiltere'ye kadar heryeri yağmalamışlardı.

14. Louis

“Devlet Benim” Demedi

İlhan Selçuk, “RTE XIV. Louis mi” isimli bir kitap çıkardı. Başbakanımızın XIV. Louis gibi “devlet benim” dediğini iddia ediyor. Başbakanımızın düşüncesini bilmiyoruz, ancak sayın İlhan Selçuk yanılıyor. 14. Louis’in “L’État, c’est moi”, yani “devlet benim” dediği tarihen doğru değildir.

Çocuk Kral’dan Güneş Krala

13. Louis, 1743’te öldüğünde Fransa Avrupa’nın en önemli devletlerinden biri hâline gelmişti. Ancak 14. Louis olarak tahta geçen oğlu henüz beş yaşındaydı. Devleti Başbakan Kardinal Mazarin yönetti. Ancak kral dokuz yaşındayken asiller ayaklandılar. Paris Parlement’i hükümet gelirlerini artırma teşebbüsünü reddetmiş, monarşinin gücünü kısıtlamaya çalışmıştı. Kardinal Mazarin de Parlement üyelerine baskı yapınca iç savaş çıkmıştı. Ayaklanmalar yüzünden 14. Louis’in tahttaki ilk yılları korku içerisinde geçti. Paris’i bile terk etmek zorunda kaldı. 1648-1653 yılları arasındaki Fronde ayaklanmaları bastırıldıktan sonra Mazarin’in yardımıyla kralın otoritesi yükselmeye başladı. 1661’de Mazarin’in ölümünden sonra yönetimi tek başına eline aldı. Kendisinin Tanrı’nın yeryü-

zindeki temsilcisi olduğuna ve krala karşı yapılan itaatsizliğin büyük günah olduğuna inanıyordu. Tahtta 72 yıl kaldı ama fiili hükümdarlık süresi 54 yıldı.

Krallık döneminde Fransa'yı İspanya'yla, Habsburglar'la, Hollanda'yla birçok savaşa soktu. Ancak kazandığı zaferlere rağmen uzun süren savaşlardan kalıcı bir sonuç alamadı.

1685'te dedesi Dördüncü Henry'nin yayınladığı ve Protestanlara inanç özgürlüğü sağlayan Nantes Fermanı'nı yürürlükten kaldırdı. Protestanlara karşı baskı dönemi başladı.

Sanatçıları koruyan 14. Louis döneminde Fransa'nın görünümü de değişti. Versailles Sarayı onun eseridir. Yollar, limanlar yapıldı. İmalathaneler kuruldu. Fransa ekonomik olarak güçlendi. Tarihe "güneş kral" olarak geçti.

"Devlet Benim"

Hükümdarlığı sırasında 10'dan fazla ayaklanma çakaran asillere boyun eğdirip, onları siyasi bir güç olmaktan çıkardı. Bir zamanlar krallara boyun eğdiren asiller artık 14. Louis'nin sarayında günlerini eğlence ile geçirir hâle gelmişlerdi. 14. Louis de klasik çağın mutlak monarşisi idaresinin en önemli simgelerinden birisi olmuştu. Önceki kralların tersine halktan uzaklaşarak kendini kutsallaştırmıştı.

14. Louis'nin "devlet benim" dediği, bu sözün de krallık otoritesini gösterdiği hemen hemen her yerde söylenir. Uzun yıllar ben de bunun böyle olduğunu zannettim. Ancak Avrupa tarihiyle ilgili okumalarım sonucunda 14. Louis'nin böyle bir sözü olmadığını gördüm.

Efsaneye göre 14. Louis, 1655'te Paris Parlement'ine (Yüksek Mahkeme/Adalet Sarayı) girerek hakimın sözünü "devlet benim" diye kesmişti. Ancak birçok tarihçi bunun doğru olmadığını ifade eder. Stephen Lee, 14. Louis'nin hiçbir zaman "devlet benim"

demediğini bunun Voltaire tarafından yaratılan bir efsane olduğunu söyler.

XIV. Louis ölüm döşeğindeyken ise söylediği iddia edilen “devlet benim” sözünün aksine “Şimdi Ben gidiyorum fakat devlet her zaman ayakta kalacak” demişti.

164 Yılda Üç Kral

XIV. Louis’nin mensup olduğu Bourbon hanedanı Fransa’yı tarihte bir güç olarak ortaya çıkaran hanedandı. Valois hanedanından tahta çıkacak erkek üye kalmayınca IV. Henry, 1589’da Fransa Kralı oldu. Dördüncü Henry ile birlikte Fransa’da Bourbon hanedanı dönemi başladı ve aile 19. yüzyıl ortalarına kadar Fransa’yı yönetti.

Bourbon krallarının en ilginç özelliği çok uzun süre tahtta kalmalarıdır. 1610’da IV. Henry’nin öldürülmesinden sonra yerine geçen oğlu 13. Louis 1610-1643 yılları arasında hüküm sürdü. 14. Louis, 1643-1715, 15. Louis ise 1715-1774 yılları arasında tahttaydılar. Üç hükümdar 164 yıl tahtta kalmışlar ve bu durum Fransa’ya istikrarı getirmişti. Aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nda ise 12 padişah görev yapmıştı.

Avrupa’dan 200 Yıl Önce

Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’ya üstünlük sebeplerinden birincisi, Osmanlı İmparatorluğu’nun mutlak padişah otoritesine dayanan bir devlet olması, hükümdarın iktidarını ülkedeki beylerin sınırlayamamasıdır. Avrupa’da asırlarca hükümdar otoritesini sağlamak için mücadele verildi. Kralların ve imparatorların ünvanları çoğu zaman kâğıt üzerindeydi. Nitekim Fransa Kralı ülkesinin her tarafında çok etkili değildi. 14. Louis, çok uzun süren saltanatı sırasında, Fransa üzerinde kralın mutlak otoritesini kurabilmişti.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ise Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u almasından sonra hükümdarlar tek otorite hâline gelmişlerdi. Avrupa'dan 200 yıl önce. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'ya karşı üstünlüklerinin ana sebeplerinden biridir.

Avrupa Aşısı Bizden Öğrendi

Salgın hastalıkların en amansızlarından birisi çiçek hastalığı idi. Günümüzde adını unuttuğumuz ve 1980’den beri aşısı bile yapılmayan bu hastalık tarih boyunca çok can aldı. Çiçek hastalığı Milattan Önce 1000’li yıllardan itibaren bilinir. Avrupa ise çiçek hastalığıyla 10. yüzyılda tanıştı. Bu hastalığa karşı buluna aşı ise çok eski zamanlardan itibaren Hindistan ve Çin’de tatbik edildi. Çiçek aşısı Kafkaslar yoluyla Türkiye’ye geldi.

Osmanlı hekimi Emanuel Timonius, 1714’te Latince yayınlanan kitabında Türk topraklarında uygulanan çiçek aşısını anlattı. Bundan kısa bir süre sonra Avrupalılar çiçek aşısını Edirne’den İngiltere’ye yazılan bir mektuptan da öğrendiler.

Aşısı Avrupa’ya Lady Montagu Götürdü

Edward Wortley Montagu, 1716’da İngiltere elçisi olarak İstanbul’da göreve başladı. Elçinin eşi Mary Wortley Montagu da yanındaydı. Lady Montagu Osmanlı topraklarında geçirdiği iki yılı ülkesindeki arkadaşlarına yazdığı mektuplarda anlattı.

Lady Montagu, çiçek hastalığı geçirmiş ve yüzünde hastalığın izleri kalmıştı. O dönemlerde İngiltere’de bu aşı bilinmiyordu. İngiliz elçisinin eşi, çiçek aşısının Osmanlı topraklarında yaygın

bir şekilde kullanıldığını hayretle gördü. Hafif çiçek çıkaranlardan alınan cerahat çiçek çıkarmayanların derisine çizilerek sürülüyordu. Lady Montagu, Osmanlı topraklarında bu aşının nasıl yapıldığını görünce, oğlunu da aşılattı. Bu tatbikatı arkadaşına mektubunda anlatınca, çiçek aşısı Avrupa'da öğrenildi.

Bu Aşı Vatanıma da Gitsin

Sarah Chiswell'e Edirne 1 Nisan 1717

Bizde pek çok yaygın ve zalimane olan çiçek hastalığını burada keşfettikleri bir aşı ile önlüyorlar. Birçok kocakannın sanatları sırf bu ameliyatı yapmak. Aşılanma için en uygun zaman sıcakların sonu, sonbaharın başlangıcı. O zaman aile reisleri ailelerinde çiçek hastalığına tutulmuş kimse olup olmadığını öğreniyorlar ve birkaç aile toplanıyorlar. Sayıları onbeş-onaltıyı bulan aile toplulukları bu aşıcı kocakannlardan birini çağırıyorlar ve ceviz kabuğu içine doldurulmuş çiçek hastalığı aşısını hangi damardan açılmasını isterlerse, o damarı büyük bir iğne ile açtıktan ve iğnenin ucu kadar aşığı buraya koyduktan sonra yarayı bağlıyor ve üzerine bir ceviz kabuğu yapıştırıyorlar. Bütün bu ameliye sırasında en küçük bir acı hissedilmiyor. Aynı şeyi dört beş damara daha yapıyorlar....Aşı için vücudun kapalı yerleri tercih ediliyor. Aşılanan çocuklar sekiz gün oynuyorlar, bir şey olmuyor. Daha sonra bir sıtmaya tutuluyorlar ki iki gün, üç gün yatakta yatıyorlar. Yüzlerinde yirmi otuz sivilce çıkıyor. Fakat sekiz gün içinde hiç hastalığa tutulmamış gibi oluyorlar. Açılan yaralar hastalıkları boyunca akıp çiçeğin zehrini atıyor, başka taraflara yayılmasına mani oluyor. Her sene aynı ameliye binlerce çocuğa yapılıyor....Aşıdan kimse ölmüyor. Aşının faydasına inandığım için sevgili yavruma da yaptırmaya karar verdim. Vatanımı çok sevdiğimi için aşının oraya da girmesini isterim²⁰....

20 *Türkiye Mektupları*, çev. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul tsz., s. 66-67.

Belçika

Kongo'da Yaptıklarını Çekiyor

Son yıllarda Belçika çatırdıyor. Flamanlar'ın yakın zamanda "bağımsızlık" ilânı veya "konfederasyon" kurmaları bekleniyor. Birkaç yıl önce Flaman Hristiyan Demokrat Parti Başkanı Yves Leterme, "Belçika'nın, tarihin bir kazası" olduğunu, Flamanlar ile Valonlar arasında uçurumun derinleştiğini, Belçika'yı oluşturan etnik gruplar arasında sadece "kral, futbol takımı ve bira ortaklığı" kaldığını söylemişti.

Tarihteki Bik Kaza: Belçika

Yves Leterme'nin de dediği gibi Belçika tarihteki bir kaza sonucu kuruldu. Fatih Gürçan, bir araştırmasında bu hikâyeyi teferruatlı olarak anlatır. Yüzyıllarca başka ülkelerin hâkimiyeti altında yaşayan ve adı bile olmayan Belçika, 1830 Ağustos'unda bir tiyatro oyununun izleyen seyircilerin galeyana gelip, bağımsızlık için Hollanda'ya karşı isyan etmelerinden sonra tarih sahnesine çıkmıştı.

Kutsal Roma Germen İmparatoru Şarlman zamanında imparatorluğun bir parçası olan Belçika, daha sonra İspanyol hâkimiyeti altına girdi. İsmi Hollanda ile beraber anılan Belçika,

mezhep farkı yüzünden Hollanda ile bir birlik oluşturamadı. Hollandalılar 16. yüzyılda ortaya çıkan Protestanlığı benimserlerken, Belçikalılar Katolik kaldılar. Hollandalılar, İspanya'ya karşı bağımsızlık mücadelesine girişerek 1648'de amaçlarına ulaştılar. Hollanda'nın, yani Felemenk'in bağımsızlığını kazanmasının ardından bugünkü Belçika toprakları "İspanyol Felemenk"i olarak anıldı.

Belçika, 18. yüzyılın başlarında Avusturya hâkimiyetine girdi. Belçika artık "Avusturya Felemenk"iydi. Fransız İhtilali sırasında Belçikalılar, Avusturya İmparatoru'ndan özgürlüklerini istediler. Fransa, asilerin isteklerini bahane ederek Belçika'ya girdi. Ancak Fransa'nın Belçika hâkimiyeti kısa sürdü.

1815'te Viyana Kongresi'nde Belçika toprakları Fransa'nın kuzey komşusu Hollanda'ya verildi. Yeni devletin adı Nederland, yani "Alçak yükseklikteki ülke"ydi.

Belçika nüfusunun önemli bir kısmını Fransızca konuşan Valonlar oluşturuyordu ve ülkenin çoğunluğu Katolik'ti. Ancak Hollandalılar, yeni tebaalarının kendileri gibi Felemenkçe konuşmasını ve Protestan olmasını istiyorlardı. Hollanda Kralı, Katolik kilisesini bypass etmeye çalışınca Belçika'da toz dumana karıştı.

Fransa'daki 1830 ihtilaliyle başlayan yeni hürriyetçilik dalgası Belçika'ya bağımsızlık yolunu açtı. Belçikalılar, Fransa'daki ihtilal-den kısa bir süre sonra 1830 Ağustos'unda Brüksel operasındaki bir tiyatro oyunu sırasında galeyana gelerek Hollanda yönetimine karşı ayaklandılar. Asiler, bölgede yaşayan eski bir Kelt kavmi olan "Belgalar'ın" ismini devletlerine ad olarak seçtiler.

Hollanda, bir süre sonra durumu kontrol altına aldı. Ancak, İngiltere ve Fransa'nın devreye girmesi üzerine, Hollanda 1838'de Belçika Krallığı'nın kurulmasını kabul etti.

Kan ve Gözyaşıyla Zenginleştiler

Belçika, 1885'te Orta Afrika'da bulunan Kongo'yu, yani bugünkü Zaire'yi ele geçirerek sömürgeleştirdi. Belçikalılar, Kongo'nun bakır ve elmas madenlerini işlettiler. Kongolu erkekler, istedikleri miktarda kauçuk getirinceye kadar kadın ve çocukları rehin tuttular. Belçika zenginleşirken, ağır çalışma ve hayat şartları yüzünden 20 milyonluk Kongo nüfusu 5 milyona düştü. Belçikalılar, bu soykırımı yaparken bölgeye medeniyet götürdüklerini iddia ediyorlardı.

Devlet Desteğiyle Korsanlık

Somalili korsanların Aden Körfezi'nde birçok gemiyi kaçırmasıyla korsanlık tekrar gündeme geldi. Günümüzde olumsuz bir faaliyet olarak görülen korsanlık eskiden ise devletler tarafından siyasi ve ekonomik amaçları için teşvik edilirdi.

Devlet Eliyle Korsanlık

Korsanlık genelde denizlerde gemilere karşı soygun amacıyla yapılan faaliyetlerin adıdır. Korsan kelimenin aslı Latince'den gelen İtalyanca corsaro olup diğer Avrupa dillerinde de kullanılır. Arapça'ya İtalyanca'dan, Türkçe'ye de Arapça'dan geçmiştir. Türkçe'de korsanlık Batı dillerinin aksine deniz haydutluğunu ifade etmek için kullanılmıştır.

Korsanlığın tarih sahnesine ne zaman çıktığını tam olarak bilemiyoruz. Ancak elimizdeki belgelere göre Milattan Önce 13. yüzyıl da Akdeniz'de korsanlık yapılıyordu. Korsanlık özellikle deniz ticaretinin gelişmesiyle birlikte ilkçağdan itibaren tarihi olayların bir parçası olmuştur.

Korsanlık ekonomik ve siyasi amaçlarla ortaya çıkmıştır. Biz korsanlığı hep yasadışı bir faaliyet görürüz, ancak eskiden korsanlık devletlerin siyasi ve iktisadi güçlerini yaymak için kul-

landıkları bir araçtı. Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa ve Hollanda korsanlığı kendi çıkarları için en etkili olarak kullanan devletlerdi.

Avrupa dillerinde korsanlık amaçlarına göre iki kelimeyle karışılır. Deniz haydutluğu denilen ve yasadışı olarak şahsi çıkarlar için yapılane “piracy” veya “buccaneer” denir. İzinli olarak resmi bir görev biçiminde yapılane ise “corsaire”, veya “privateering” adı verilir.

Osmanlılar deniz haydutluğu için de korsanlık için de genelde “korsan” kelimesini kullandılar. Ancak deniz haydutluğu için korsan kelimesinin yanı sıra eşkıya, kâfir gibi kelimeler de kullanılmıştır.

Hem Avrupalı devletler hem de Osmanlı İmparatorluğu korsanlığı denizlerde hakimiyet kurmak için kullandılar. Örneğin Barbaros Hayreddin Paşa İngilizlerin meşhur amirali Sir Francis Drake gibi korsanlıktan gelmeydi.

Özellikle Cezayir, Tunus ve Libya gibi Osmanlı topraklarında Türk denizcileri gerek Akdeniz’de gerekse Akdeniz dışında korsanlık yaparak Hristiyan deniz güçlerine büyük zarar verdiler. Türk korsanları deniz gazileri olarak da anılır.

Korsanlığın Altın Çağı

8. yüzyılın sonu ile 11. yüzyılın başına kadar olan dönemde Vikingler korsanlık faaliyetleriyle tarihe damgalarını vurdular. Ejderha başlı gemileriyle Avrupa’da her kıyıyı yağmaladılar.

1560’lı yıllardan itibaren İngiltere ve Hollanda korsanlık faaliyetleriyle denizlerde boy gösterip siyasi ve iktisadi açıdan büyüdüler. 1650’den sonra korsanlar özellikle Antiller ve Büyük Okyanus’ta çok etkiliydiler. 1690 ile 1730 yılları arası “korsanlığın altın çağı” olarak anılır. Jean Lafitte, Jean Bart, Henry Morgan, Kaptan Kid, Karasakal tarihteki ünlü korsanlardır.

Alınan sert önlemler sonucu korsanlar 18. yüzyılda tarih sahnesinden çekildiler. Korsanlık tarih boyunca genellikle devletlerini birbirlerini üstünlük sağlamak için kullandıkları bir yöntem iken 1856 Paris Kongresi'nde devletler hukukuna suç olarak girdi

Romantik Kanun Kaçağı

Korsanlar zalim ve acımasız insanlardı. Ancak korsanlığın tarih sahnesinden çekilmesinden sonra 19. yüzyılda yazılan kitap ve şiirler ile 20. yüzyılda yapılan filmler korsanların kötü imajı yerine romantik kanun kaçakları imajını oturttu. David Cordingly "Korsanlar Arasında Yaşam" isimli kitabında bu süreci teferruatlı olarak anlatır.

İngiliz şair Lord Byron'ın yazdığı "The Korsair" isimli şiiri korsanların imajını değiştiren önemli bir dönüm noktası olmuştur. Byron'ın kitabı 1814'te çıkar çıkmaz kapışılmış ve çok satan bir kitap olduğu için de korsan imajını değiştirmiştir. Byron, şiirinde Conrad isimli bir korsanın güzel bir köle kızı Türk paşasını haremden kaçırdığını anlatır.

19. yüzyılda korsanlık üzerine kurgusal birçok kitap yazıldı, ancak en önemli etkiyi Robert Louis Stevenson'un 1883'de yayınlanan "Define Adası" isimli kitabı yaptı. Bu kitapla tahta bacaklı ve papağanlı korsan tipi herkesin hafızasına kazındı.

20. yüzyılda Hollywood'un heyecan verici aksiyon sahneleleriyle arka arkaya çevrilen korsan filmleri korsanları çok farklı bir noktaya getirdi. İlk önemli korsan filmi 1926'da yapılan ve sessiz bir film olan "The Black Pirate" idi. Bu film korsan filmleri dalgası yarattı. 1940'da gösterime giren "The Sea Hawk" ise gişe rekorları kırdı. Bazı eleştirmenlere göre bütün zamanların en iyi macera filmlerinden biri olan "The Sea Hawk"ın başarısında oyunculuğunun zirvesinde olan Erol Flynn önemli rol oynamıştı.

Somali'de Osmanlılar

Aylardır Somali'yle yatıp Somalili korsanlarla kalkıyoruz. Aslında bugün bize yabancı olan Somali bir zamanlar Osmanlı toprağıydı. adını bile hatırlamadığımız şehid kapdanımız Emir Ali Bey Somali ve çevresini fethederek Somaliler'i Portekiz zulmünden kurtarmıştı.

Afrika'da Dehşet

Osmanlı İmparatorluğu, tarihin gördüğü en büyük imparatorluklardan birisiydi. Ancak tarihi yazılamamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika sınırları haritalarda sadece Kuzey Afrika'da bir kıyı şeridi olarak görülür. Bu külliye yanlıştır. Osmanlı sınırları Afrika'nın içlerinde Kenya'ya kadar uzanıyordu. Türkiye'nin tek Afrika tarihi uzmanı Doç. Dr. Ahmet Kavas, "Geçmişten Günümüze Afrika" ve "Osmanlı-Afrika İlişkileri" isimli kitapları ve makaleleriyle Afrika'nın bilmediğimiz Osmanlı geçmişini aydınlattı.

Vasco de Gama'nın 1497'de Afrika'yı dolaşmasından üç yıl sonra Portekizliler, Hint Okyanusu'na açıldılar. Uğradıkları heryeri vergiye bağladılar. Afrika yerlileri direnmeye çalışınca Portekizliler 1505'de her yeri yakıp, yıktılar. Portekiz, 20 yılda,

bölgedeki 700 yıllık İslam medeniyetini haritadan silecek kadar acımasızdı.

Müslümanlar'ı yok etmek isteyen Portekizliler Afrika kabilelerinin en vahşilerinden, Zimba Kabilesi'ni kullandılar. Doğu Afrika sahiline sevkettikleri Zimbalar, önlerine çıkan her şehre girerek insanlarını hunharca öldürdüler.

Osmanlılar, 16. yüzyıl boyunca Portekizliler'le mücadele ederek önce Arabistan Yarımadası'nda, daha sonra da Doğu ve Kuzey Afrika'da hakimiyet kurmaya çalıştılar. Özellikle Yemen'de Osmanlı hakimiyetinin kurulması oldukça zor olmuştu. Üçüncü Murad, Manisa'da şehzade iken yanında bulunan, çok güvendiği Hasan Paşa'yı 1580'de Yemen'e vali tayin etti. Hasan Paşa, Yemen'de o kadar başarılı oldu ki sonraki padişahlar da paşayı görevinde bıraktılar. Yemenli Hasan Paşa diye anılan valimiz o bölgede 1580-1604 yılları arasında 24 yıl beylerbeylik yaptı. Paşa'nın Yemen'deki faaliyetleri Kızıldeniz, Aden Körfezi, Uman ve Basra Körfezi, hatta Doğu Afrika sahillerine kadar geniş bir alanı içine alıyordu.

Osmanlı Umudu

Osmanlılar, 1578'te Fas'ta Vadiüsseyl Savaşı'nda Portekizliler'i mağlup edip krallarını öldürünce İspanya 1580'de Portekiz'i işgal etti. Bu durum Hint Okyanusu'ndaki Müslümanlar için büyük bir fırsat oldu. Yemen Valisi Hasan Paşa, Emir Ali Bey adlı kaptanını Portekizliler'e karşı gönderdi.

Emir Ali Bey Aden Körfezi üzerinden Afrika tarafına geçti. Bütün mahalli sultanlıklar tarafından destekleniyorlardı. 1585'te Somali sahillerini takip ederek Makdişu, Malindi, Lamu takımdaları ve Mombasa'ya kadar ilerleyen Emir Ali Bey, geçtiği yerleri Osmanlı idaresine bağladı. İki yıl sonra Portekizliler tekrar bölgeye geldilerse de Makdişu'ya saldırmadılar, Faza'da büyük bir katliam

yaparak 10 bin hurma ağacını kestiler. Bunun üzerine Ali Bey beş gemiyle tekrar bölgeye gelip 1589'da bölgeyi Osmanlı hakimiyeti altına soktu. Ancak bu durum uzun sürmedi Portekizliler, yeni bir donanma göndererek Ali Bey'i şehid ettiler. 17. yüzyılda Osmanlı deniz akınları Afrika'nın doğu sahillerinde son bulsa da Somali'nin başkenti Makdişu'da en az on ayrı Osmanlı padişahı adına, üzerinde tuğra bulunan ve Osmanlı paralarına benzetilen bakır paralar bastırıldı.

Avrupalılar, 100 Yıldır Sanat Diye Dinimize Hakaret Etmekten Vazgeçmediler

2006'da Almanya'nın başkenti Berlin'de Mozart'ın yazdığı, ancak sonradan tahrif edilerek Peygamberimiz'le ilgili bir bölüm eklenen "Idomeneo" adlı operanın sahnelenip, sahnelenmemesi tartışıldı. Avrupalılar, 19. yüzyılda da sık sık Hz. Muhammed'e hakaret içeren oyunları sergilemeye çalışırlar, ancak Osmanlı padişahı İkinci Abdülhamid'in müdahalesiyle buna izin verilmezdi.

Batı Hep Aynısını Yapıyor

19. yüzyılda İngiltere, İtalya ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinde sık sık Müslümanlar'ın dini ve milli konularına hakaret içeren tiyatro ve operalar sergilendi veya sergilenmek istendi. 1876 ile 1909 yılları arasında Osmanlı tahtında bulunan Sultan İkinci Abdülhamid, yurtdışındaki Osmanlı elçileri vasıtasıyla Avrupa'da aleyhimize bir faaliyet olup, olmadığını yakından takip ederdi. Sultan, gerektiğinde gazetelere para ve nişanlar vererek gerektiğinde de diplomatik yollardan hükümetlere baskı yaparak

Avrupa kamuoyunu etkilemeye ve aleyhimize bir gelişme olmasına çalıştı.

İkinci Abdülhamid'in en çok üzerinde durduğu konulardan biri de dini ve milli meselelerimize saldıran oyun ve operaların sahnelenmemesiydi. Osmanlı arşivlerinin yorulmaz araştırmacılarından Ahmet Uçar'ın yaptığı araştırmalar Osmanlı'nın son demlerinde bile bir dünya gücü olarak dönemin süper devletlerine müdahale edip, birçok piyes ve operayı yasaklattığını ortaya çıkardı. Bu yazımıza da Uçar'ın araştırmaları kaynak oldu²¹.

İslamiyet'e Hakaret Et, Meşhur Ol

Günümüzde Türklüğe ve devletimize hakaret etmek meşhur olmak için nasıl ilk adım oluyorsa, 19. yüzyılda da İslamiyet'e saldırmak meşhur bir yazar olmak için ilk adımdı. 1825 ile 1901 yılları arasında yaşamış olan Fransız yazar Victonte Henri de Bornier, Fransız Bilimler Akademisi'ne üye olmak istiyordu. Daha önce yazdığı "Roland'ın Kızı" isimli oyunda İslam düşmanlığı yapmış ama yeterli olmamıştı. Bornier, 1888'de Peygamberimiz'e hakaret eden "Muhammed" isimli oyununu yazmayı bitirdi ve Fransa'nın meşhur tiyatrolarından Comedie Française ile sahneye konması için anlaştı. Oyunun kostüm ve dekorlar hazırlanıp, provalar yapılırken piyesin Peygamberimiz'e karşı hakaret içerdiği gazetelere yansdı.

Sultan Abdülhamid, Avrupa basınından durumu öğrenince oyunun engellenmesi için diplomatik faaliyete geçilmesini emretti. Osmanlılar'ın Paris ve Fransızlar'ın İstanbul elçilerinin teşebbüsleriyle oyunun sahnelenmesi 1890'a kadar engellendi. Bornier'in oyununun 1890'da tekrar sahnelenme girişimi, Osmanlı yönetiminin baskısı sonucu yine engellendi ve piyes bütün Fransa'da yasaklandı.

21 Ahmet Uçar, "Dünyaya Konan Amborgo II. Abdülhamid'in Avrupa Sahnelerine Müdahalesi", *Tarih ve Medeniyet*, sayı: 36 (Mart 1997), s. 34-42.

Marki de Bornier, Fransa'da yasaklatılınca oyununu İngiltere'de sahneletmek için harekete geçti. Ancak Osmanlı yönetimi yaptığı diplomatik teşebbüslerle oyunun İngiltere'de de sahnelenmesini engelledi.

Osmanlı İmparatorluğu, son demlerinde de bir dünya gücü gibi davranmıştı.

Türk Korkusundan Kafatası Sergilediler

2007 Temmuz’unda Avrupa’nın tarihi Türk korkusuna bir kez daha şahit olduk. Papa 16. Benediktus’un onayıyla Vatikan’da Azizlik Davalarını Değerlendirme Kurulu’nda Fatih Sultan Mehmed döneminde 1480’de İtalya’nın güneyindeki Otranto’nun fethi sırasında Türkler’e direnirken ölen Antonio Primaldo ve arkadaşlarının azizlik yolu açıldı.

Otranto müdafilerinden önce de 1683 İkinci Viyana kuşatmasında Osmanlılar’a karşı halkı ve askeri cesaretlendiren Papaz Marco di Aviano ile 1571’de Kıbrıs’ın fethinde Türkler’e karşı uzun süre direnen Magosa komutanı Marco-Antonio Bragandino aziz ilân edilmişti.

Papalar, tarih boyunca Türkler’e karşı direnenleri “Haçlı Kahramanı” ve “Papalığın generali” ilân edip, “İsa’nın Pehlivanı” ünvanını vermişlerdir.

Yeni Kızılalma

Türk tarihinin en büyük hükümdarlarından Fatih Sultan Mehmed ömrünün son yıllarında büyük bir teşebbüse geçmişti. 1463 ile 1479 yılları arasında Venedik ve müttefikleriyle savaşp, en

büyük düşmanı Venedik'i pes ettiren Fatih Sultan Mehmed'in yeni hedefi Ege Denizi'ne tamamen hakim olup, İtalya'yı fethetmekti. Yeni Kızılirma Rodos ve Roma'ydı. 1480'de iki Osmanlı ordusu sefere çıktı. Mesih Paşa komutasındaki ordu Rodos'ta başarısız olurken, Avlonya'dan 26 Temmuz'da 132 gemi ve 18 bin askerle hareket ederek Güney İtalya'ya çıkan Gedik Ahmed Paşa'nın seferi başarılı oldu. 11 ağustos 1480'de Otranto'nun fethi, Türk tarihin en önemli olaylarından biriydi. Fatih, Güney İtalya'yı eski Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası olarak görüyor ve İstanbul'un yeni hakimi olarak bu bölgede kendi hakkı olduğuna inanıyordu.

Otranto'dan sonra İtalya'daki fetihler için erzak teminini sağlayacak birer uç kale olarak Lecce, Neritone, Kastro ve Ogentino alındı. Monte Gargano dağının eteklerindeki bir Sicilya şehri de fethedildi. Tarent, Brindisi ve Lecce'ye de saldırılar düzenlendi. Kaçan halkı geri geldikleri takdirde ibadet özgürlüğü ve 10 yıllık vergiden muaf tutulacakları ilân edildi. Gedik Ahmed Paşa, Otranto'da İtalyanca'yı çok iyi bilen Mustafa Bey'in komutasında 8 bin yaya ve 500 süvariden oluşan bir muhafız kıtası bırakıp, yeni kuvvetler getirmek için Avlonya'ya geri döndü.

İtalya Titriyor

Napoli Kralı Ferrante, Otranto'yu geri almak için Osmanlı komutanıyla müzakerelere girişip, ülkesine verilen zararlar için 800 bin duka altın tazminat talep ettiğinde, Mustafa Bey Otranto'nun yanı sıra Brindisi, Tarent ve Lecce'nin de kendisine teslim edilmesi şartıyla barış yapmaya yanaşacağını bildirdi. Kral bu şartları kabul etmediği takdirde, Sultan Mehmed ertesi ilkbahar 100 bin piyade, 18 bin süvari ve ateş saçan toplarıyla İtalya'ya bizzat gelerek, kendisine gönüllü olarak verilmeyenleri silah zoruyla alacaktı. Bu tehdit İtalya'nın ve Avrupa'nın her yerine yayıldı. Sultan Mehmed'in 200 bin askerle Avlonya'da beklemekte olduğu ve Kasım ayında Pulya'ya ve Sicilya'ya çıkacağı söyleniyordu.

Papalık, bu gelişmeler üzerine Haçlı seferi ilân edip, sekiz kardinalden oluşan bir komisyon aracılığıyla Türk ilerleyişini durdurmak için para ve asker toplamaya başladı. Floransa, Siena, Milano ve Napoli arasında barış sağlandı ve Papa Dördüncü Sixtus tamamı Türkler'in eline geçme tehlikesi bulunan Güney İtalya'yı özel himayesine aldı. Macaristan'dan asker desteği sözü alındı. Fransa, İngiltere ve Almanya'daki prensliklerden yardım istendi. Ancak yirmiden fazla devlete bölünmüş olan İtalyan'ın İstanbul'u ve Balkanlar'ı fethetmiş olan muzaffer Osmanlı orduları karşısında hiçbir şansı yoktu. Napoli Kralı'na fazla bir destek verilmediği gibi, Osmanlı akınının kralı özel olarak cezalandırmak için Tanrı'nın bir takdiri olduğunu düşünüp, kendilerini rahatlatanlar da çoktu. İtalya'nın fethi ve Roma'daki San Pietro Katedrali'nin camiye çevrilmesi artık an meselesiydi.

Fatih Öldü, İtalya Bayram Yaptı

İtalyanlar, kara kara düşünürken Fatih Sultan Mehmed'in 31 Mayıs 1481'de Gebze'de Hünkâr Çayırı'nda ölümü, İtalya'yı Türk hakimiyeti altına girmekten kurtardı. Fatih'in ölüm haberi İtalya'da büyük bir sevinçle karşılanarak bayram ilân edildi. Kilise çanları çalınıp, şenlik ateşleri yakıldı. İtalyanlar, top ve tüfek atıp, meşalelerle tören alayları düzenleyerek Büyük Türk'ün ölümünü kutladılar.

Fatihin ölümünden sonra oğulları Cem Sultan ve İkinci Bâyezid arasındaki taht kavgası ve Gedik Ahmed Paşa'nın da bu siyasi gelişmeler yüzünden Anadolu'ya gelmesi İtalya'daki Türkler'i sahipsiz bıraktı. Gelişmelerden cesaretlenen İtalyanlar, Otranto'yu kuşattılar. Osmanlı kuvvetleri yardım gelmesi üzerine 10 Eylül 1481'de teslim oldular.

İtalyanlar, Otranto'nun elden çıkması üzerine büyük korkuya kapılmışlar, papa Roma'yı terk edip Floransa'ya gitmeye bile kalkmıştı. Başta papa olmak üzere İtalyan devlet adamları ve

kilise olumsuz söylentiler yayarak Türkler'in İtalya'da yayılmasını önlemeye çalışmışlardı. Uydurulan efsanelerden biri de Türkler'in Otranto'nun fethinden sonra bütün erkekleri şehir dışındaki bir tepeye toplayıp, Müslüman olmayanların kafalarını uçurmalarıydı. İşin daha da ilginç cesetler de köpeklere yedirilmişti.

İtalyanlar, 278 kişinin öldürüldüğünü iddia ettikleri tepeye Otranto'yu geri aldıktan sonra Monte di Martiri, yani Şehidler Tepesi adını verip, buraya bir de kilise inşa ettiler. 278 kişinin kafatası ve kemiklerini bu kiliseye koyup gelene gidene seyrettirerek Türk korkusunu canlı tuttular.

Fransa Osmanlı'yı Arkadan Vurmaya Kalkınca Elçisi Dayak Yedi

Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyılda izlediği politika, Modern Avrupa'yı şekillendirdi. Kanunî zamanında doğu sınırlarının fazla tehdit almaması ve Avrupa'da gelişen şartlar sebebiyle asıl hedef batı olmuştur. Bu dönemde Habsburg İmparatorluğu akrabalık bağlarıyla Avrupa'nın önemli bir kısmında hakimiyet kurmuştur. İtalya, İspanya, Avusturya, Almanya, Macaristan gibi ülkeler dolaylı veya direkt olarak Habsburg İmparatorluğu'na bağlıydılar. Habsburglar'ın önünde direnen tek güç Fransa ve İngiltere idi. Osmanlılar, Avrupa'daki bu mücadeleye katılarak siyasi dengenin yeniden kurulmasını sağladılar. Osmanlı tarihçiliğinin yaşayan en önemli ismi Halil İnalcık hocamız, Fransa, Hollanda ve İngiltere gibi milli monarşilerin, Osmanlılar'ın, Habsburglar'a karşı mücadeleye girmesiyle hayat hakkı bulabildiğini ifade eder. Nitekim 1532'de Fransa Kralı Fransuva, Venedik elçisine "Şarlken'e karşı Osmanlılar sayesinde güvence altında olduğunu" söylüyordu.

Fransa, Osmanlı İmparatorluğu ile ittifak yapmasına rağmen Habsburglar'ın Hristiyanlığın en büyük düşmanı ile ittifak ederek ihanet içinde oldukları suçlaması yüzünden Osmanlılar'la

ilişkilerini gizli tutmaya çalışıyor, Papa tarafından Türkler'e karşı düzenlenecek Haçlı seferlerine katılacağını söylüyordu.

Osmanlılar, Habsburglar'a karşı Fransa'yı hem askeri hem de ticari olarak desteklediler. Fransızlar'a verilen kapitülasyonlar, bu ülkenin Doğu ticaretinden faydalanmasını ve zenginleşmesini sağladı.

Osmanlı Arkadan Vuruluyor

Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasında 16. yüzyılda kurulan ittifak 17. yüzyılın ilk yarısında da devam etti. Ancak Fransızlar, 17. yüzyılın ortalarından itibaren bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nun nimetlerinden istifadeye devam ederken, diğer taraftan aleyhimize çalışmaya başladılar. Fransa, "Güneş Kral" lakaplı Fransız hükümdarı Ondördüncü Louis zamanında Girit'te Osmanlılar'a karşı savaşan Venedikliler'e yardım gönderdiler. Daha sonra da bir numaralı düşmanları olmasına rağmen Avusturya'ya bile Osmanlı karşısında yardım ettiler.

Sadrazam Fazl Ahmed Paşa, 1663'te Avusturya seferinde Uyvar'ı fethetti. Viyana'nın surları ve tahkimatı zayıf olduğu için fethetmeye uygun durumdaydı. Osmanlı ordusu, Sengotar'da Avusturya kuvvetleri tarafından karşılandı. Meydan muharebesinin başlarında Osmanlılar üstünlüğü ele geçirdiler. Ancak bu muharebe için Avusturya'ya hiç ummadıkları bir ülkeden yardım gelmişti. Avusturya ordusuna yardıma gelen Fransız birliklerinin muharebeye müdahalesi, Avusturya'yı bozgundan kurtardığı gibi savaşı aleyhimize çevirdi.

Elçiye Dayak

Köprülü Mehmed Paşa'nın 1656 ile 1661 yılları arasındaki sadrazamlığı zamanında Fransız elçisi Jean de Lahey ile Venedikliler'in şifreli yazışmaları ele geçmişti. Dönemin hükümdarı Dördüncü Mehmed ile sadrazam Edirne'de bulunduğu için dolaylı olarak, ne olup

bittiği sorulmak için Fransız elçisi İstanbul'dan Edirne'ye çağrıldı. Elçi Jean de Lahey, hasta olduğunu ileri sürerek, Edirne'ye oğlu Denis de Lahey'i gönderdi.

Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa, ele geçen yazışmalar konusunda sorguladığı Denis de Lahey'den ters cevaplar alınca, elçinin oğlunu çavuşlara dövdürüp, hapse attırdı. Fransa, elçisinin oğluna yapılan ağır muameleyle ilgili nota verdiyse de, dikkate alınmadı.

Elçi Jean de Lahey, uzun bir süre hapis yatan oğluyla birlikte 1660'da ülkesine döndü. Fransa, 1665'te Osmanlı İmparatorluğu'na elçi olarak Köprülü Mehmed Paşa'dan dövdürtüp hapsestirdiği Denis de Lahey'i gönderdi. Bu sırada sadrazam, Köprülü Mehmed Paşa'nın oğlu Fazıl Ahmed Paşa idi.

Sadrazam, Fransızlar'ın Sengotar'da Avusturyalılar'a, Girit'te de Venedikliler'e yardımlarından dolayı Fransa'ya kızgındı. Fazıl Ahmed Paşa, Fransız elçisini İstanbul'a gelişinde sıradan bir törenle karşılattı. Elçiyi protokol kurallarına aykırı olarak ayakta değil, oturduğu yerde kabul etti. Denis de Lahey, bu durumu protesto ederek aynı muameleye bir kez daha maruz kalırsa antlaşmaları iade edip, Fransa'ya gideceğini söyledi. Sadrazam, Fransız elçisini ikinci kabulünde de ayağa kalkmadı. Denis de Lahey, bunun üzerine antlaşmaları yere attı. Elçi kılıcını çekmeye kalkışınca, çavuşlar Denis de Lahey'i sille tokat hapse attılar. Fransız elçisi hem baba hem de oğul sadrazam zamanında dayak yemekten kurtulamamıştı.

Korkma Geliyorum

Şarlken, Fransa Kralı Fransuva'yı 24 Şubat 1525'te Kuzey İtalya'da Pavia Muharebesi'nde mağlup edip, esir almıştı. Fransızlar, Şarlken karşısında aciz kalınca Osmanlılar'dan yardım istediler. Kanunî, 1526 Ocak'ında Fransuva'nın yardım isteğine gönderdiği fermanında kendi haşmetini belirtip, imparatorluğunun vilayetlerini sayarken Fransa'yı sıradan bir vilayet, kralını da hiç ünvan zikretmeden sıradan bir hükümdar olarak nitelendiriyordu:

“Ben ki sultanlar sultanı, hakanlar hakanı hükümdarlara taç veren Allah'ın yeryüzündeki gölgesi Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Karaman'ın ve Diyarıbeğr'in ve Kürdistan'ın ve Azerbaycan'ın ve Şam'ın ve Halep'in ve Mısır'ın ve Medine'nin ve Kudüs'ün ve bütün Arap diyarının ve Yemen'in ve nice memleketlerin sultanı ve padişahı Sultan Bâyezid Han oğlu Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han'ım.

Sen ki Fransa vilayetinin Kralı Fransuva'sın. Hükümdarların sığındığı kapıma elçiniz Frangipan ile mektup gönderip ve bazı ağız haberi dahi ısmarlayıp memleketinizi düşman istila edip, şu anda hapiste olduğunuzu bildirip, kurtuluşunuz konusunda bizden yardım talep ediyorsunuz. Söylediğiniz her şey dünyayı idare

eden tahtımızın ayaklarına arz olunmuştur. Bütün teferruatıyla herşeyden haberdar oldum. Yenilmek ve haps olunmak hayret edilecek bir şey değildir. Gönlünüzü hoş tutup üzülmeyesiniz. Böyle bir durum karşısında yüce atalarımız düşmanları mağlup etmek ve ülkeler fethetmek için seferden geri kalmamışlardır. Biz de atalarımızın yolundayız ve daima memleketler ve alınmaz kaleler fethetmekteyiz. Gece gündüz daima atımız eyerlenmiş ve kılıcımız belimizde kuşatılmıştır. Yüce Allah hayırlara bağışlasın. Allah'ın istediği ne ise olur. Bundan başka haberleri gönderdiğiniz adamınızdan öğrenesiniz. Böyle biliniz. Ocak 1526-İstanbul"²².

22 Halil İnalçık, *Doğu Batı, Makaleler*, I, Ankara 2005, s. 226-227.

Endülüs'e Veda

Müslüman Araplar, 711'den sonra hızla İspanya'yı fethedip, Fransa kapılarına dayanmışlardı. Müslümanlar'ın ilerleyişi İspanya'da da Reconquista, yani "yeniden fetih" hareketine yol açtı. İber Yarımadası'nı yeniden Hristiyanlaştırmak adına girişilen Reconquista harekâtı 1492'de Müslümanlar'ın son kalesi Gırnata'nın ele geçirilmesi ile sona erdi. Reconquista hareketi, Avrupa'da kutsal savaş düşüncesinin oluşumunu hızlandıran ve Müslümanlar'ın İspanya'daki 8 asırlık varlıklarına son veren bir hareketti.

Reconquista hareketiyle yaklaşık 800 yıllık bir çabanın sonucunda bugün Portekiz ve İspanya'nın yer aldığı İber Yarımadası'nı Müslümanlar'dan alan Katolik İspanyollar, aynı yıllarda Osmanlılar'ın Balkanlar'da yaptığı'nın tam aksine Endülüs'te bir tane bile Müslüman bırakmamışlardı. Endülüslü Müslümanlar'ın hazin hikâyesini Cengiz Tomar ve Muntasır Ali Kettanî'nin makalelerinden naklediyoruz.

Müslüman İspanya

Müslüman Araplar, 711'de İspanya'ya çıktıklarında ortam fetih için çok müsaitti. İber Yarımadası'nın hakimi olan Vizigot

Krallığı'nda iç karışıklıklar vardı. Ayrıca Vizigotlar'ın zulmünden usanmış olan İber Yarımadası halkı Müslüman yönetimine sıcak bakmıştı. Bu yüzden 714'ten sonra İspanya, yani Endülüs Emeviler'in atadığı valiler tarafından yönetilmeye başlandı.

Abdurrahman el-Gâfiki komutasında Müslüman orduları İspanya'dan sonra 732'de Pireneler'i aşarak Fransa içlerine Paris'in güney batısındaki Puvatya yakınlarına ulaştı. Ancak Charles Martel komutasındaki Franklar'la yaptıkları savaşı kaybedince Avrupa'daki Müslüman yayılımı durdu. Araplar, Puvatya Savaşı'ndan sonra Fransa içlerine ilerlemek yerine İspanya ve Portekiz'de hakimiyetlerini sağlamlaştırdılar. Endülüs 756'ya kadar Emeviler'in atadığı valiler tarafından yönetildi. Emeviler'in yıkılıp Abbasi Devleti'nin kurulmasından sonraysa Endülüs'e gelen Emevi halifesinin torunlarından Abdurrahman, Endülüs Emevi Devleti'ni kurdu.

1031'de Endülüs Emevileri'nin yıkılmasından sonra bağımsız şehir devletçikleri oluştu. Birbirleriyle didişmeleri sonucunda Toledo gibi önemli şehirleri İspanyollar'a kaptıran bu beylikler dönemi, askeri durumun tam tersine sanat ve bilim açısından Endülüs'ün en parlak devriydi. İspanyalı Müslümanlar zor duruma düşünce Afrika'da hüküm süren Murâbitlar ve Muvahhidler, Endülüs'e yardım ettilerse de Hristiyan ilerleyişi durmadı ve 1212'den sonra Endülüs şehirleri birer birer düştü.

Soykırımcılar Aziz Oldu

1260'a gelindiğinde Endülüslüler'in elinde Gırnata ve birkaç küçük şehirden başka yer kalmamıştı. Aragon Kralı İkinci Fernando ile Kastilya-Leon Kraliçesi İsabella'nın evlenerek İspanyol birliğini kurmaları ve Endülüs'ün İslam dünyası ile irtibatını sağlayan Cebelitarık'ın Hristiyanlar'ın eline geçmesiyle Gırnata çok zor duruma düştü.

Gırnatalı Müslümanlar, 2 Ocak 1492'de şehri teslim ettiler. Şehirden ayrılırken "Allahuekber" diyerek gözyaşlarına boğulan son Gırnata hakimi Ebu Abdullah'ı annesi Ayşe "adam gibi savunmadığın ülken için kadın gibi ne güzel de ağlıyorsun" diyerek azarlamıştı.

Endülüslü Müslümanlar'a karşı yürütülen soykırımın en önemli faileri olan Aragon Kralı İkinci Fernando ile Kastilya-Leon Kraliçesi İsabella geçtiğimiz yıllarda Vatikan tarafından aziz ilân edildi. Bu dönemde bile böyle bir kararın alınması Batı'nın bize karşı bakışını göstermesi açısından çok manidar.

İspanyollar Sözlerini Tutmadılar

İspanyollar, Gırnatalılar'la yaptıkları 47 maddelik antlaşma metninde İslam inancını, cami, medrese ve kadılık gibi kurumlarıyla birlikte koruma ve İslam hukukunun uygulanması konusunda teminat verdikleri gibi, inanç özgürlüğünü ve Arapça'yı kullanma hakkını da garanti etmişlerdi. Ancak verdikleri söze rağmen, Osmanlı topraklarında yüzbinlerce Hristiyan'ın rahatça bir ortamda yaşadığı bir dönemde Gırnatalı Müslümanlar'a 1499'dan itibaren Hristiyanlık dayatıldı. Endülüslüler, baskılar karşısında 1500, 1501 ve 1568'de üç defa isyan ettiler, ancak başarılı olamadılar.

Endülüslü Müslümanlar'dan 1502'de Hristiyan olmaları veya vatanlarını terketmeleri arasında bir tercih yapmaları istendi. Morisko denen görünürde Hristiyan olmuş Müslümanlar inançlarını gizlice yaşamaya devam ettiler. 1526'da İslamiyet İspanya'da resmen yasaklandı. Vaftiz olmakla birlikte Müslümanlar gibi yaşamayı ve giyinmeyi sürdüren Moriskolar'ın 1566'da Müslüman gibi giyinmeleri de yasaklandı. 1609'da ise tüm Moriskolar'ın İspanya'yı terk etmesi istendi. Moriskolar'ın bir kısmı sürgünde öldü, kalanlar ise Osmanlılar tarafından Kuzey Afrika'ya götürüldüler.

1609-1614 yılları arasında 330 bin Müslüman insanlık dışı şartlar altında İspanya'dan sürüldü. 25 Mart 1611'de ülkeyi Müslüman nüfustan temizledikleri için başta Kral Üçüncü Felibe olmak üzere İspanyol yöneticileri Tanrı'ya şükür için büyük bir tören düzenlediler. 1614'te İspanya'da görünürde tek bir Müslüman kalmamıştı. Ancak sürgünden geri dönen veya Hristiyan olarak görünen Endülüslü Müslümanlar İspanya'da varlıklarını uzun bir süre daha sürdürdüler. Engizisyon ise hep peşlerinde oldu. Buna rağmen 20. yüzyılda bile Endülüs'te Müslümanlar'ın izleri görüldü. İslamî köklere dayalı bir Endülüs milliyetçiliği teorisini geliştiren Blas Infante, Endülüs halkına diğer İspanyollar'dan farklı oldukları fikrini yaymakla suçlanarak Franko'nun askerleri tarafından 10 Ağustos 1936'da İşbiliye'de (Sevilla) şehid edildi.

Avrupa Bilimi Endülüs'ten Öğrendi

Endülüs'ün Avrupa'ya en büyük tesiri bilim ve sanat alanlarında olmuştu. Ortaçağ'da Avrupa'da bilim yerine hurafe hakimdi. Endülüs oldukça ileri bir düzeyde bilime sahip İslam dünyası ile Avrupa arasında bir köprü oldu. Endülüs'e gelip, Arapça öğrenen Avrupalı gençler Arapça eserleri Latince'ye çevirdiler. Endülüs'e gelen Avrupalılar'ın Müslümanlar gibi giyinmesi yüzünden bunlara Araplaşmış manasına gelen "musta'rib" adı verildi.

Toledolu Hristiyan din adamlarından Raimundu, Abbasi-ler döneminde Bağdat'ta kurulan ve modern manada bir bilimler akademisi ve tercüme enstitüsü olan Beytü'l-Hikme, yani hikmet evi benzeri bir müessese kurarak, başta Aristo'nun Arapça'ya çevrilen eserleri ve bunların şerhleri olmak üzere, İbn Sina ve Farabi'nin kitapları dahil pek çok Arapça eseri Latince'ye tercüme ettirdi. Ünlü astronom Batlamyus'un, el-Megisti adlı eserinin Müslümanlar tarafından yapılan Arapça tercümesi Toledo'ya gelen Cremonalı Gerard tarafından 1178'de Latince'ye çevrildi. Böylece Avrupalılar Arapça'dan yapılan tercümeler vasıtasıyla

kadim Grek felsefesiyle ve Aristo gibi büyük filozofların eserleriyle tanışma imkânı buldular. Avrupalı aydınlar, İbn Rüşd, İbn Bâcce, İbn Cebrol ve İbn Meymun gibi Endülüslü filozoflardan büyük ölçüde etkilendiler.

Endülüslü İbn Tufeyl'in felsefi eserinin kahramanı Hay bin Yakzân, Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe'suna esin kaynağı oldu.

Osmanlı'ya İhanet Edenler Yunanistan'da Baştacı

Yunanistan'a gidenler Türk eserlerinin çoğunun tahrip edildiğini, ayakta kalan birkaç tanesinin ise çok farklı amaçlar için kullanıldığını veya harap bir şekilde kapalı tutulduğunu görür. ancak bu durumun iki istisnası vardır. Osmanlı'ya ihanet eden Kavalalı Mehmed Ali Paşa ile Tepedelenli Ali Paşa'nın saray ve konakları ayaktaadır

Türkiye'de birçok kilise cemaati olmamasına rağmen ibadete açıkken, Yunanistan'da Batı Trakya'nın dışında ibadete açık cami olmadığı gibi, ayakta kalmış camiler haraptır veya restore de edilmişse farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Camilerin minareleri bilinçli bir şekilde yıkılmıştır. Koskoca Yunanistan'da Adalar ve Batı Trakya dışındaki şehirlerde minaresi olan iki cami sadece Yanya'dadır.

Bu camiler Yanya'nın şehir silüetinin bir parçası olduğu için dokunulmamıştır. Osmanlı döneminde Yunanistan'da 4000 civarında cami, mescid, han, hamam vs. vardı. Şimdi bu eserlerimizin sayısı onlarla ifade edilebilecek durumdadır. Bunların durumu da acınacak hâldedir.

Aileden Eşkiya

Yunanistan'ın en güzel şehirlerinden Yanya'ya gidildiğinde bir göl kenarında kurulmuş bu güzel şehirde 200 yıl önce şehri yöneten ve Osmanlı'ya ihanet eden Tepedelenli Ali Paşa'nın şehrin her tarafında hatırasının yaşadığını görülür.

Tepedelenli Ali Paşa, 1785'ten sonra uzun süre Yanya valliği yapmış ve oğullarını da çevre sancakların valiliğine tayin ettirmişti. Mora ve Eğriboz hariç Yunanistan'ın kalan bölgeleri de hükmü altına girmişti. Ancak kendisine rakip valileri ortadan kaldırması ve merkezin emirlerini dinlememesi üzerine Sultan İkinci Mahmud ve Osmanlı yönetimi Tepedelenli'nin yok edilmesi gerektiğini anlamıştı. Ancak hem Osmanlı İmparatorluğu savaş halindeydi, hem de bölgede yeniden meydana gelebilecek eşkiyalık hareketleri ve Rumlar'ın da bağımsızlık için ayaklanma ihtimalleri Tepedelenli belasından daha da tehlikeli olacaktı. Fakat Tepedelenli'nin İstanbul'da devletin himayesinde olan eski adamlarından Paşa İsmail Bey'e suikast yaptırması bardağı taşıran son damla oldu. Bu durum resmen padişaha meydan okumaktı. Mora Valisi Hurşit Ahmed Paşa komutasında bir ordu Tepedelenli'nin üzerine gönderildi.

Rumları İsyan Ettirdi

Tepedelenli, Osmanlı ordusunun etkinliğini kırmak ve gücünü bölmek için bir süredir içten içe isyana hazırlanan ama kendisinden korktukları için cesaret edemeyen Rumlar'ı Mora, Adalar, Sırbistan, Eflak ve Boğdan'da isyan etmeleri için teşvik etti.

Tepedelenli'nin bütün çabalarına rağmen Osmanlı kuvvetleri bölgede hakimiyeti ele aldı. Bunu gören oğulları ve torunları da can korkusu ile birer birer Osmanlı hükümetine sığındılar. Ali Paşa, bu durumu öğrenince yıkıldı ise de teslim olmayarak Yanya Kalesi'ne kapandı. Uzun süren bir kuşatma başladı. Sonunda 24 Ocak 1822'de Ali Paşa öldürüldü.

Kavalalı Mehmed Ali Paşa

Yunanistan'da el üstünde tutulan bir diğer Osmanlı paşası yine Osmanlı'ya ihanet etmiş olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa'dır. Kavala'daki konağı ayakta olduğu gibi heykeli de konağın önüne yapılmıştır.

Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Konya'dan Drama Sancağı'na gidip yerleşmiş bir ailesinin çocuğuydu. Fransız işgalini sona erdirmek için Rumeli'den gönderilen orduyla Mısır'a gitti. Zekâ ve kudreti sayesinde halkın sevgisini kazanıp, Mısır'daki Osmanlı valilerini birer birer bertaraf ederek, yönetimi fiilen eline geçirdi. Bu durum karşısında Osmanlı hükümeti, vergiyi ödemek ve Hicaz'ı ele geçiren Vehhabiler'i tenkil etmek şartıyla, ona 1805 yılında Mısır valiliğini vermek zorunda kaldı. Ancak kısa bir müddet sonra, Kavalalı'nın tehlikeli olduğu anlaşıldı. Bâbîâlî, onu başka bir yere vali yaparak, uzaklaştırmak istediysede başarılı olamadı.

Kavalalı Mehmed Ali Paşa bir Osmanlı valisi olmasına rağmen, müstakil bir hükümdar gibi hareket edip, Avrupalı devletlerle antlaşmalar yapıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra kurduğu yeni sisteme göre yetiştirilmiş askerleri Rus savaşında erimiş ve donanması da Navarin'de yok edilmişti. Bu fırsatı değerlendiren Kavalalı, Suriye'yi ele geçirmek için harekete geçti ve Osmanlı kuvvetlerini mağlup eden ordusu Kütahya'ya kadar ilerledi. Bâbîâlî, Ruslar'dan aldığı askeri yardım sayesinde onun daha fazla ilerlemesine mani olabildi. Mehmed Ali Paşa, Kütahya Antlaşması ile durumunu daha da güçlendirmişti. Ancak Mısır meselesinin ikinci safhasında İngilizle'rin, Osmanlı İmparatorluğu'na yardımı üzerine Mısır'ı veraseten alıp Suriye, Hicaz ve Girit'i terk etmek zorunda kaldı

Kavalalı, emellerinin tamamını gerçekleştirememişse de, kurduğu hanedan 1945'e kadar Mısır'ı yönetmiştir.

Yunanlılar'ın Sahte Kahramanı

Osmanlılar, 15. yüzyılın sonlarında bugünkü Yunanistan'ın bulunduğu bölgeyi tamamen fethettiler. İkinci Viyana kuşatması bozgunundan sonra 1699 Karlofça Antlaşması'yla Mora kaybedildiyse de 1715'de Venedikliler'den geri alındı.

Yunanistan'da Bağımsızlık Rüzgârları

Osmanlı topraklarında yaşayan Rumlar, 350-400 yıl Osmanlı İmparatorluğu içerisinde rahat bir hayat sürdürdüler ve zenginleştiler. 18. yüzyılın sonlarında meydana gelen Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik ve bağımsızlık fikirleri Osmanlı topraklarında yaşayan milletleri de etkiledi. Sırplar isyan edip, muhtariyetlerini kazandılar. Rigas, Laskaris, Koreas gibi yazarlar da eserleriyle Yunan halkını bilinçlendirdiler.

Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa da, Rumlar'ın bilinçlenmesinde önemli rol oynadı. Ali Paşa, kiliseler yaptırmış, Rumca eğitimi teşvik etmiş ve diplomatik yazışmalarında Rumca'yı kullanmıştı. Ayrıca birçok Rum'u da asker olarak hizmetinde istihdam etmişti. Yunanistan'ın dağlık bölgelerindeki asi Kleftler'e karşı oluşturulmuş Armotoli adı verilen güvenlik güçleri içerisinde görev yapan Karaiskakis, Diakos, Tsansa, Bakolas, Androtsus gibi kişiler Yunan isyanında çete reisleri olarak görev yaptılar. Tepedelenli, 1820'de

isyan edince, Rumlar'ı da isyana teşvik etmişti. Ayaklanmayı düşünen Rumlar da bu isyandan yararlanmışlardı.

İsyan Çıkıyor

Bir Rum tüccarı olan Manuel, Hoca Bey'de yanına iki kişi daha alarak *Philike Heteiria'yı* (*Dostluk Cemiyeti*) kurarak bağımsızlık yolunda ilk adımı atmıştı. Cemiyetin başkanlığına Aleksandır İpsilanti getirildi. Sırplar'la ve Avrupalı bazı devletlerle temasa geçen İpsilanti ayaklanma için faaliyetlerini tamamladıktan sonra, 6 Mart 1821'de Eflak ve Boğdan'da isyanı başlattı. Bu iki voyvodalık, Rusya'nın sınırlarında bulunduğu için, oradan yardım alabilmek ve Sırp, Bulgar, Romen topluluklarını harekete geçirmek için isyanın merkezi olarak seçilmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun da isyancılara karşı sert tedbirler alması ve dışardan yardım gelmediği için isyan kısa sürede bastırıldı. Ayaklanmaya karışan Rum Patriği, kethüdasıyla birlikte Patrikhane'nin Petro Kapısı'nda asıldı.

Eflak-Boğdan isyanı ve Tepedelenli Ali Paşa ile ilgilenen Osmanlılar'ın, Mora'yı ihmal etmeleri sonucu buradaki ayaklanma giderek genişledi. İkinci. Mahmud, oğluna Girit Valiliği vermek şartıyla Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşadan askeri yardım alarak buradaki isyanı bastırmak yoluna gitti.

Avrupalı devletler, milliyetçi cereyanlara karşı olmalarına rağmen, Avrupa kamuoyu Rumlar'ı desteklemekteydi. Ayaklananları cezalandırmak için alınan tedbirleri Heredot zamanındaki gibi özgürlüğü için savaşıyan Helen halkına yapılmış zulümler olarak görüyorlardı. Avrupa'nın hemen hemen her ülkesinde kurulan Helen Dostluk Komiteleri Rumlar'a maddi ve manevi destek sağladılar. Avrupa'da yaşayan Rumlar ile İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika gibi ülkelerden başka milletlere mensup gönüllüler savaşmak için Mora'ya geldiler.

Eflak-Boğdan ayaklanması sırasında Osmanlılar'ın lehine olan Avrupalı devletlerin tutumu, isyanın Mora'ya sıçraması

ile birlikte olumsuz yönde değışti. 1827 yılının başlarında İngiltere, Fransa ve Rusya ayrı ayrı Osmanlı İmparatorluğu'na baskı yapmaya başladılar. Petersburg'da toplanarak Rumlar'ın lehine kararlar aldılar.

Sahte Kahraman

Rum isyanındaki çete reislerinden biri de yıllarca Tepedelenli Ali Paşa'nın yanında hizmet eden Karaiskakis idi. 1780'de doğan Georgios Karaiskakis, eşkiyaları ile ünlü Epir'in Agrafası'nda doğup büyümüştü. 1808 ile 1820 yılları arasında Tepedelenli Ali Paşa'ya hizmet etti. Ancak paşanın isyanı sırasında taraf değıştirerek Osmanlı kuvvetlerinin yanında Tepedelenli'ye karşı savaştı. Yıllarca ekmeğini yediğı paşasına ihanet etmişti. Bu isyandan birkaç yıl sonra Rum asilerle beraber hareket etti. Ancak Rum isyanının her bastırılma durumunda Osmanlı tarafına geçti.

1826'da Missolunghi şehri Mısırlı İbrahim Paşa ve Serasker Mehmed Reşid Paşa tarafından ele geçirildi. Reşid Paşa yaz sonlarına doğru Karaiskakis ve Yunan muhibbi Albay Fabvier'e karşı Atina surları önünde ikinci bir zafer daha kazandı. Böylece Rumlar tarafından tahkim edilmiş bulunan Akropolis'i muhasara altına aldı. Karaiskakis, Livadya dağlarına kaçarak, kurtulabildi. Karaiskakis çete savaşlarına devam ederek, nakliyat katarları basıp, taşınan malları ele geçirdi.

Karaiskakis, 5 Mayıs 1827'de Atina'da Akropolis kuşatmasını yarmak için çarpışırken yaralandı ve öldü. Kimbilir belki ölmese yine taraf değıştirecekti. Serasker Reşid Paşa, daha sonra Avrupalı subaylar tarafından idare edilmelerine ve Helen hayranlarının Yunanistan davası uğruna kendilerini feda etmelerine rağmen Rumlar'ı büyük bir yenilgiye uğrattı. Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın gönderdiği yardım kuvvetleri de Mora'ya gelince durum tamamen kontrol altına alındı.

Yunanistan'ın Bağımsızlığı

İngiltere, Fransa ve Rusya, Petersburg kararlarını Osmanlı İmparatorluğu'na uygulamayınca Londra'da toplanıp, Rumlar'ı kurtarmak için kararlar aldılar. Osmanlı İmparatorluğu, verilen notaları reddedince harekete geçen müttefik donanması, 20 Ekim 1827'de Navarin'de demirli olan Osmanlı-Mısır donanmasını yaktı. Bu olaydan sonra yapılan görüşmelerde, Osmanlı yönetimi Rumlar'a muhtariyeti tanımayı yine reddetti. Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na, daha önce imzalanan antlaşmalara uymadığını gerekçe göstererek, 26 Nisan 1827'de savaş ilân etti.

9 Ağustos 1827'de, Fransızlar Mora'ya çıktı. Üç devlet ayrıca Babiâli'ye bir nota vererek, Osmanlılar'ın Mora'ya asker göndermesi durumunda, bunu savaş sebebi sayacaklarını bildirdiler. Osmanlı İmparatorluğu, Mora'da durumu lehlerine döndürmüşken, bu hadise ile bölgedeki hakimiyetlerini hukuken olmasa da fiilen kaybetmişti. Ancak bu duruma rağmen taviz vermeden inatla önceki politikasına devam etti. Ayrıca 22 Mart 1829'da Londra'da imzaladıkları yeni protokolle kurulacak Yunan devletinin statüsünü ve sınırlarını belirlediler. Daha sonra Londra'da üç devlet arasında yapılan görüşmelerde, 22 Mart protokolünde çizilmiş sınırlar küçültülerek, bağımsız Yunanistan'ın kurulmasına karar verildi. Londra'da 3 Şubat 1830'da imzalanan bu protokol kararlarını Osmanlı İmparatorluğu, 24 Nisan 1830'da tanıdı. Böylece Osmanlı toprakları üzerinde ilk bağımsız Hristiyan devleti kurulmuş ve bu devlet de Osmanlılar tarafından tanınmıştı.

Yunanistan, bağımsız olmuştu, ancak kuruluşun üzerinden üç yıl geçmesine rağmen ülkeyi yönetecek bir kral bulunamamıştı. Yunanistan'ın bağımsızlığını sağlayan Rusya, İngiltere ve Fransa Yunanistan'ı yönetecek kralı da tespit ettiler ve dışarıdan ithal ettikleri bir kralı, Bavyera Prensi'ni Birinci Otto adı ile Yunanistan tahtına oturtular. Tesadüf bu ya şimdi de Yunan milli takımının başında Otto isimli bir Alman teknik direktör var.

Yunan Kahramanlarının Çoğu Arnavut'tur

Osmanlılar, Rumeli'ye geçmeye başladıklarında Balkanlar, birçok prenslik ve despotluktan oluşuyordu. Bugünkü Yunanistan'ın bulunduğu bölgelerde Makedonlar, Arnavutlar, Ulahlar, Bulgarlar ve Sırlar bulunuyordu. İlk Yunan devletinin kurulduğu ve bugün de Yunanistan'ın en önemli bölgesi olan Mora'nın nüfusunun yarısı Arnavut'tu. Mora Despotu Theodoros, Mora'ya hakim olduğu zaman 1405-1407 yılları arasında Arnavutluk'tan 10 bin hane, yani yaklaşık 50 bin Arnavut'u getirerek Mora'ya yerleştirmişti. Aynı şekilde Eğriboz, Andros gibi Ege'deki birçok adanın nüfuslarının önemli bir kısmı da Arnavut'tu. Andros Arnavutçası üzerine yazılmış kitap bile vardır.

Osmanlılar'ın Fatih zamanında Mora'yı fethettikten sonra 1461'de yaptıkları vergi sayımında kimin Rum, kimin Arnavut olduğu açıkça yazıldığı için bu husus bariz bir şekilde görülmektedir. 1461'deki sayımda Mora'nın yüzde 46'sı Arnavut'tur. Arvanitakis adı verilen Arnavutlular, bugün kimliklerini tam olarak kaybetmeseler de Yunanistan'ın asli unsurlarından biri olmuşlardır. 15. yüzyılda taşıdıkları isimler de bugün soyadları olmuştur. Yunanistan'ın İtalya tarafının önemli bir kısmı Arnavut'tur. Güney Arnavutluk'taki yer

isimleri ile Yunanistan'daki Arnavutlar'ın yaşadıkları bölgelerdeki yer isimleri bire bir aynıdır. Bu konuda geniş bilgi Türkiye'nin sayılı Bizans tarihi uzmanlarından biri olan Doç. Dr. Levent Kayapınar'ın araştırmalarından öğrenilebilir.

1821'de Rum isyanı sırasında Osmanlılar'a karşı savaşan birçok çete lideri de Arnavut kökenliydi. İsyanın elebaşlarından Theodoros Kolokotronis ve onun komutası altında savaşan Karaiskakis de Arnavut'tu. Yine Yunanlılar'ın Türkler'e karşı savaştığı için kahramanları olarak gördükleri Boçarısler, Tzavelaslar, Androutsoslar, Miauliler ve Bumbulinalar gibi birçok aile de Arnavut'tu.

9.5 milyonluk Yunanistan'da bugün yaklaşık 2 milyon civarında Arnavut yaşamaktadır. Ayrıca Arnavutluk'tan gelerek Yunanistan'daki akrabalarının yanına yerleşen 800 bin Arnavut da vardır. Yunanistan, son yıllarda ülkesinin geleceği için en önemli tehdit olarak Türkler'i değil Arnavutlar'ı görmektedir.

Yunanistan'da kimliklerini büyük ölçüde kaybetmiş 250 bin Ulah ve 250 bin Makedon da yaşamaktadır. Uzun yıllar bölgenin efendisi olarak hüküm sürmüş olan Türkler'den ise bugün sadece Batı Trakya'da 200 bin Türk kalmıştır.

Avrupalılar'ın Gözü 200 Yıldır Kör

Avrupa Parlamentosu, Kıbrıslı Rumlar uluslararası arabuluculuklara yanaşmamalarına rağmen, 2010 Şubat'ında Kıbrıs'ta Türkiye aleyhine bir karar verdi. Başbakanımız da bu durumu "Bu AP'nin gözü kör müdür Allah aşkına? Biraz gözlerini açsınlar" diye tenkit etti. Haksız sayılmaz. Avrupalılar, kendi medeniyetlerinin temeli olduğuna inandıklarından dolayı 200 yıldır Yunan hayranlığı içindeler ve gerçekleri göremiyorlar.

Avrupa Medeniyetinin Temeli

18. yüzyılın sonlarında Avrupa'nın eski Yunan'ı kendi medeniyetinin temeli olarak görmesi sonucu Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Avrupa'da yeni bir düşmanlık başlamıştı. Osmanlılar, Avrupa medeniyetinin kurulduğu topraklardaki Hristiyanlar'ı idare eden despotlardı. Hristiyanlar'ın Müslüman hakimiyeti altında yaşamaya mecbur olmaları Avrupa için ayıp olarak telakki edildi.

Voltaire, Lord Byron, Victor Hugo, Thomas Hope, André Chenier gibi eski Yunan medeniyetinin hayranı olan şair ve yazarlar Yunanlılar'ın bağımsızlığını destekleyip, Osmanlı aleyhine yayınlar yaptılar. Avrupalı aydınlar "Evrende hareket eden ne varsa onun

kaynağı Yunan'dır" diyorlardı. Bu yayınlar, Yunan milliyetçiliğini uyandırıp, bağımsızlık için Rumlar'ı cesaretlendirirken Avrupa kamuoyunda da Yunan sempatisini doğurdu.

19. yüzyılın ilk çeyreğinde kurulan *Philike Heteiria* (Dostluk Cemiyeti) Yunanistan'ın bağımsızlık yolunda ilk adım oldu. Cemiyetin başkanlığına Aleksandır İpsilanti getirildi. Sırplar'la ve Avrupalı bazı devletlerle temasa geçen İpsilanti, 1821'de Eflak ve Boğdan'da isyanı başlattı. Osmanlı İmparatorluğu'nun da asilere karşı sert tedbirler alması ve dışarıdan yardım gelmediği için isyan kısa sürede bastırıldı. Ancak Eflak-Boğdan olayları ve o sırada isyan eden Tepedelenli Ali Paşa ile ilgilenen Osmanlılar'ın, Mora'yı ihmal etmeleri sonucu buradaki ayaklanma giderek genişledi.

Yunanistan'ın Bağımsızlığı

Avrupalı devletler, milliyetçi cereyanlara karşı olmalarına rağmen, Avrupa kamuoyu Yunanlılar'ı desteklemekteydi. Ayaklanmaları cezalandırmak için alınan tedbirleri Heredot zamanındaki gibi özgürlüğü için savaşan Helen halkına yapılmış zulümler olarak görüyorlardı. Avrupa'nın hemen hemen her ülkesinde kurulan Helen Dostluk Komiteleri Yunanlılar'a maddi ve manevi destek sağladılar. Yunanlılar'a yardım için paralı tiyatro gösterileri yapıp, kapı kapı para toplandı. Toplanan yardımlar asılan ilanlarla duyuruldu. İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika gibi ülkelerden gönüllüler savaşmak için Mora'ya geldiler.

Eflak-Boğdan ayaklanması sırasında Osmanlılar'ın lehine olan Avrupalı devletlerin tutumu, isyanın Mora'ya sıçraması ile birlikte olumsuz yönde değişti. Ancak Avrupalı subaylar tarafından idare edilmelerine ve Helen hayranlarının Yunanistan davası uğruna kendilerini feda etmelerine rağmen Osmanlı kuvvetleri Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın yardımıyla Rumlar'ı büyük bir yenilgiye uğrattı.

İngiltere, Fransa ve Rusya, Yunanlılar'ın kaybedeceğini görünce bizzat müdahale ettiler. Böylece Mora'daki Yunanlılar, Avrupalılar'ın desteğiyle 1830 Nisan'ında bağımsızlıklarını kazandılar. Yunanistan, daha sonra Avrupa'dan aldığı destekle devamlı olarak aleyhimize topraklarını genişletti.

Bibliyografya

- Ahmet Kavas, *Gecmişten Günüümüze Afrika*, İstanbul 2005.
- , *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, İstanbul 2006.
- , “Napolyon ‘Vallahi Müslüman Oldum’ Deyince, Biz ‘Billahi Olmadı’ Diye Propaganda Savaşı Başlatmıştık”, *Hürriyet-Tarih*, 29 Eylöl 2004.
- Alain Ducellier, *Chretiens d’Orient et Islama u Moyen Age VII-XV Siecle*, Paris 1996.
- Allan Nevins, Henry Steele Commager, *Amerika Birleşik Devletleri Tarihi*, çev. Halil İnalçık, İstanbul 1961.
- Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul 2007.
- Amerikan Tarihinin Ana Hatları*, 1950.
- L’Islam et Musulmans vus de Byzance au XIV Siecle, Byzantine*, XII (1983), s. 95-134.
- Bölent Arı, “İlk Osmanlı- Hollanda Münasebetleri”, *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 493-501.
- Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2000.
- Cavid Baysun, “Murad IV”, *İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 625-647.
- Cengiz Tomar, “Endölüs’ün Cismi Gitti Adı Kaldı Yadigar”, *Hürriyet-Tarih*, 9 Nisan 2003.
- Dimitri Kitsikis, *Türk-Yunan İmparatorluğu*, çev. Volkan Aytar, İstanbul 1996.

- Elif Naci, “Şah İsmail’in Hayâlî Taht’ı Önünde”, *Tarih Konuşuyor*, Ekim 1966, s. 2726-2727.
- Erhan Afyoncu, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. yüzyıllar)*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1997.
- , *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, I-VI, İstanbul 2008-2009.
- Faruk Sümer-Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, Ankara 1971.
- Faruk Sümer, *Safevi Devleti’nin Kuruluşunda ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri’nin Rolü*, Ankara 1976.
- Fatih Gürcan, “Avrupa’nın merkezi olan Belçika, tiyatro sahnesinde kurulmuş ve derhal sömürgeci olmuştu”, *Hürriyet-Tarih*, 9 Mart 2005.
- Feridun M. Emecen, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşundan Fetret Dönemine”, *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 15-32.
- Fikret Sarıcaoğlu, “Kâtib Çelebi’nin Otobiyografileri”, *Tarih Dergisi*, sayı: 37 (İstanbul 2002), s. 297-319.
- Fuad Carım, *Cezayir’de Türkler*, 1962.
- Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, I, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2007.
- Gülây Öğün Bezer, “Aç Kalan Avrupa Haçlı Seferi Açıp Anadolu’ya Saldırdı”, *Hürriyet-Tarih*, 4 Haziran 2003.
- Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ*, İstanbul 2003.
- , “Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300–1600)”, I, çev. Halil Berktaş, İstanbul 2000.
- , *Devlet-i Aliyye*, İstanbul 2009.
- Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2003.
- , “Türkler/Osmanlılar”, *İslâm Ansiklopedisi*, XII/2, 304-308.
- , “Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 37-132.

——, *Doğu Batı, Makaleler*, I, Ankara 2005.

Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi*, I-XVI, yay. haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, çev. Vecdi Bürün-Refik Özdek, İstanbul 1983-1986.

Hasan Rumlu, *Şah İsmail Tarihi: Ahsenü't-Tevârih*, çev. Cevat Cevan, Ankara 2004.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı-Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, I-IX, Ankara 1988.

İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I-IV, İstanbul 1972.

İstanbul'da bir İsveç Sarayı: İsveç ile Türkiye arasında bin yıllık işbirliği, İstanbul tsz.

Jean-Louis Bacque Grammont, "XVI. Yüzyılın İlk Yansında Osmanlılar ve Safeviler", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, s. 205-220.

Kadızaade Abdullah, "18. yüzyıla Kadar Osmanlı-Hollanda Siyasi Münasebetleri 1", *Akademi*, sayı: 7.

İdris-i Bidlisî, *Selim Şahnâme*, haz. Hicabi Kurlangıç, Ankara 2001.

Karen Barkey, *Eşkiyalar ve Devlet, Osmanlı Tarza Devlet Merkezleşmesi*, çev. Zeynep Altok, İstanbul 1999.

Hans Joachim Kissling, "II. Sultan Bâyezid'in Deniz Politikası Üzerine Düşünceler: (1481-1512)", *Türk Kültürü*, sayı: 84 (Ankara 1969), s. 18-30.

Kemal Beydilli, "İsveç", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXIII, 407-414.

Koca Râgıb Mehmed Paşa, *Tahkik ve Tevfik-Osmanlı-İran Diplomatik Münasebetleri'nde Mezhep Tartışmaları*, haz. Ahmet Zeki İzgöer, İstanbul 2003.

Lady Montagu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, çev. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul tsz.

Levent Kayapınar, *Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi*, Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1999.

Leyla Coşan, *Tanrım Bizi Türklerden Korumu*, İstanbul 2009.

——, "Alman dilinde kadı Sözcüğünün Yeri", *Ana Dili, Dil Kültürü ve Eğitim Dergisi*, sayı: 37 (İzmir 2005), s. 89-99.

- M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 2005.
- M. Hanefi kutluoğlu, "Kavalalı mehmed Ali Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXV.
- M. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'da Etnik Gruplar ve Azınlıklar*, Ankara 1999.
- Manuel II Palaiologos, *Dialoge mit Einem "Perser"*, haz. E. Trap, Viyana 1966.
- Mehmet İpşirli, "Ferhad Paşa", *DİA*, XII, 383-384.
- , "Koca Sinan Paşa", *DİA*, XXVI, 137-139.
- Meral Bayrak, *1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Eskişehir 1999.
- Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete*, İstanbul 1978.
- Mevlânâ Mehmed Neşri, Cihannümâ, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s. 357-358.
- Michel Balivet, "Le soufi et le Basileus: Hacı Bayram-ı Veli (1340-1430) et Manuel II Paleologue (1350-1425)", *Melanges Byzantines, Seldjoukides et Ottomans*, İstanbul 2005.
- Mike Dash, *Lale Çılgınlığı*, çev. Özden Ankan, İstanbul 2000.
- Muhammed Hamidullah, Hazreti Peygamber'in Savaşları ve Savaş Meydanları: İslam harp tarihine dair bir tetkik çev. Salih Tuğ, İstanbul 1981.
- Muntasır Ali Kettanî, "Gırnata'nın Düşmesinden Xix. Yüzyıl Sonuna Kadar Endülü's'te İslam", *Değişim Sürecinde İslam: Kutlu Doğum Haftası 1996*, Ankara 1997, s. 65-79.
- Mustafa Cezar-Midhat Sertoğlu vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, I-VI, İstanbul 1958-1972.
- Mustafa Daş, "XIV. Asırda Dinler Arası İletişim: Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos ve Hacı Bayram veli'nin Ankara'da Yaptıkları Tartışma", *XI. ve XVIII. Yüzyıllar İslâm-Türk Medeniyeti ve Avrupa Uluslararası Sempozyum*, 24-26 Kasım 2006, s. 85-92.
- Mustafa Fayda-Ahmet Özel, "Muhammed", XXX, 408-439.

- Muzaffer Arıkan-Paulino Toledo, *XIV.-XVI Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimize İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara 1995.
- Nezih Uzel, "Küpelı Yavuz'a Sakın İnanmayın", *Tombak*, sayı: 33 (İstanbul 2000), s. 46.
- Nigar Anafarta, *Topkapı Sarayı, Padişah Portreleri*, İstanbul 1966.
- Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I-V, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.
- Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, çev. E. Topçugil-K. Emiroğlu-S. Kaya-B. Çığman, Ankara 2006.
- Orhan Şaik Gökyay, *Kâtip Çelebi, Yaşamı, Kişiliği ve Yapıtlarından Seçmeler*, Ankara 1982.
- , "Kâtib Çelebi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXV, 36-40.
- Osman Özgüdenli, "İran", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXII, 392-400.
- Padişahın Portresi*, İstanbul 2000.
- Peter L. Wilson, *Korsan Ütopyları*, çev. Yurdakul Gündoğdu, İstanbul 2005.
- Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983.
- , *Salâhaddin Eyyubi ve Devri*, İstanbul 2000.
- Reiner, S. W. Reinert, "Manuel II Palaeologos and His Müderris", *Twilight Byzantium*, s. 39-51.
- Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, çev. Dilek Şendil, İstanbul 1997.
- Saim Savaş, *XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik*, Ankara 2002.
- Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969.
- Stanford J. Shaw-Ezel Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I-II, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1982.
- Stephen Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler (1494-1789)*, I, çev. Ertürk Demirel, Ankara 2002.
- Suraiya Faroqhi, *Hacılar ve Sultanlar*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 1995.

- Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*, Ders Notları, İstanbul 1977.
- Şerafettin Turan, "Sinan Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 670-675.
- T. G. Djuvara, *Türkiye'yi Parçalamak İçin 100 Plan*, çev. Yakub Üstün, İstanbul 1979.
- T. Khoury, *Entretiens Avec un Musulman, 7eme Controverse*, Sources Chretiennes 115, 1966; E. Trapp, *Manuel II Palaiologos, Dialoge mit Einem "Perser"*, Viyana 1966.
- Tahsin Yazıcı, "Safeviler", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 53-59.
- , "Şah İsmail", *İslam Ansiklopedisi*, XI, 275-279.
- Tayyib Gökbilgin, "Oruç Reis", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 419-425.
- Tufan Gündüz, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Türk ve Türkmen İmajı", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 92-97.
- , *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Bozulus Türkmenleri 1540-1640*, Ankara 1997.
- , "Safeviler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXVII.
- , "Şah İsmail", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXVIII.
- , "Efsaneden Gerçeğe Hacı Bektaş", *Virgöl*, Mayıs 1999, s. 17-19.
- Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl*, Ankara 1999, s. 25-35.
- William Plomer, *Yanya Sultanı*, çev. Murat Belge, İstanbul 1972.
- Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, I-VI, Ankara 2009.
- Yüksel Çelik, "Tepedelenli Paşa Az Kalsın Devletin Delip Gececekti", *Hürriyet-Tarih*, 1 Kasım 2004.
- , "Napolyon Meğer Müslümanmış da Kimsenin Haberi Yokmuş", *Hürriyet-Tarih*, 23 Nisan 2003.
- Zeynep Dramalı, *Tarihi Tersten Okumak*, İstanbul 2004.
- Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, I-VII, Hamburg 1840-1863.
- Zübeyde Yağcı Güneş, "Kadir gecesi idama kalkışan işte böyle idam edilir", *Hürriyet-Tarih*, 3 Mart 2004.

EK

Minyatür ve Resimler

دیار ذوالقذراعرب و اعجام

اولوب سلطان سیمک حکمہ رام

Yavuz Sultan Selim

(Şehnameci Lokman, Şemâilnâme, TSMK, nr. Hazine, 1563, vr. 54b).

Yavuz Sultan Selim

(Şükri-i Bitlisi, *Selimname*, TSMK, nr. Hazine 1597-98, vr. 9b).

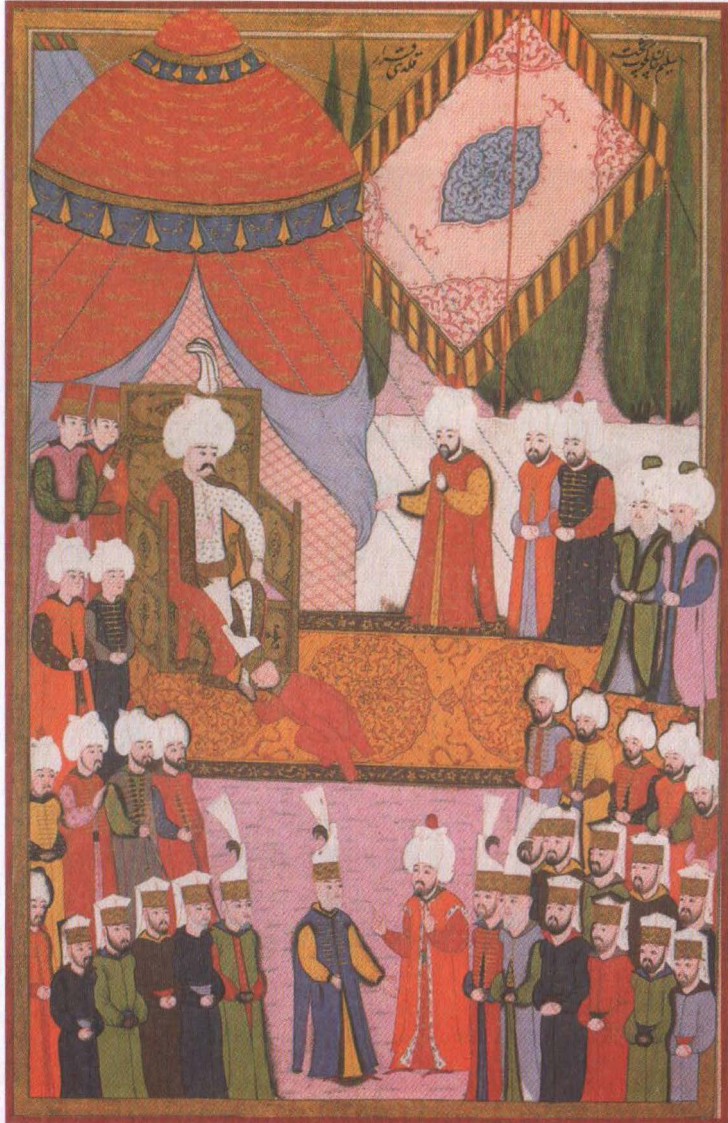
Yavuz Sultan Selim

(Şükri-i Bitlisî, *Selimname*, TSMK, nr. Hazine 1597-98, vr. 156a).

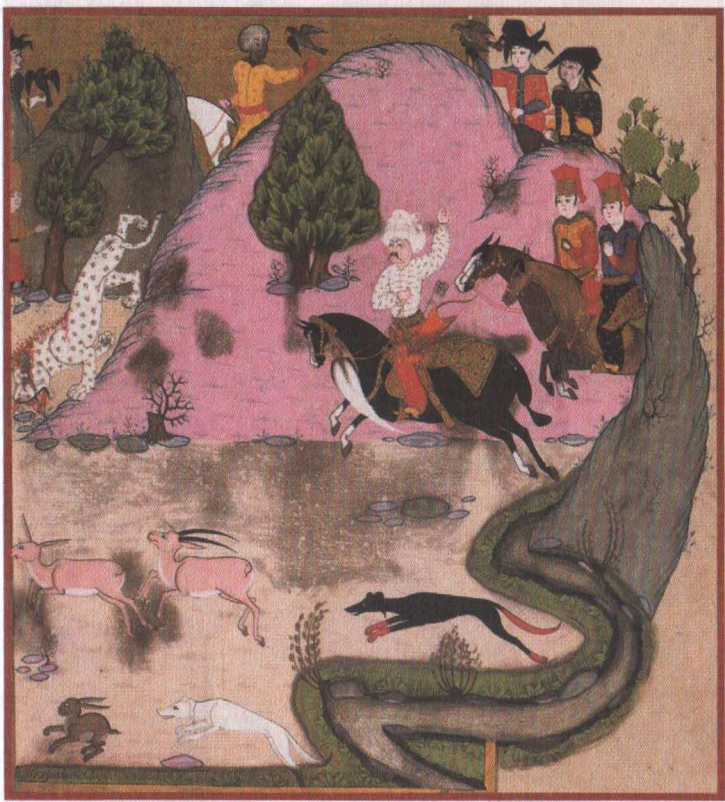
Yavuz'un babasıyla mücadelesi

(Şükri-i Bitlisî, *Selimname*, TSMK, nr. Hazine 1597-98, vr. 44a).

Yavuz'un cülusu

(Şehnameci Lokman, *Hünername*, TSMK, nr. Hazine 1523, vr. 201a).

Yavuz avda

(Şehnameci Lokman, *Hünernâme*, TSMK, nr. Hazine 1523, vr. 207b).

Lale devrinde Levni tarafından yapılmış Yavuz minyatürü
(TSMK, nr. A 3109, vr. 9b).

19. yüzyılın başlarında
Kapıdağlı Konstantin tarafından yapılmış Yavuz portresi
(TSM, nr. 17/79).

Yavuz ölüm yatağında
(Şükri-i Bitlisi, *Selimname*, TSMK, nr. Hazine 1597-98, vr. 267a).

Yavuz olduğu söylenen,
ancak sultanın gerçek portresini göstermeyen resim (TSM).

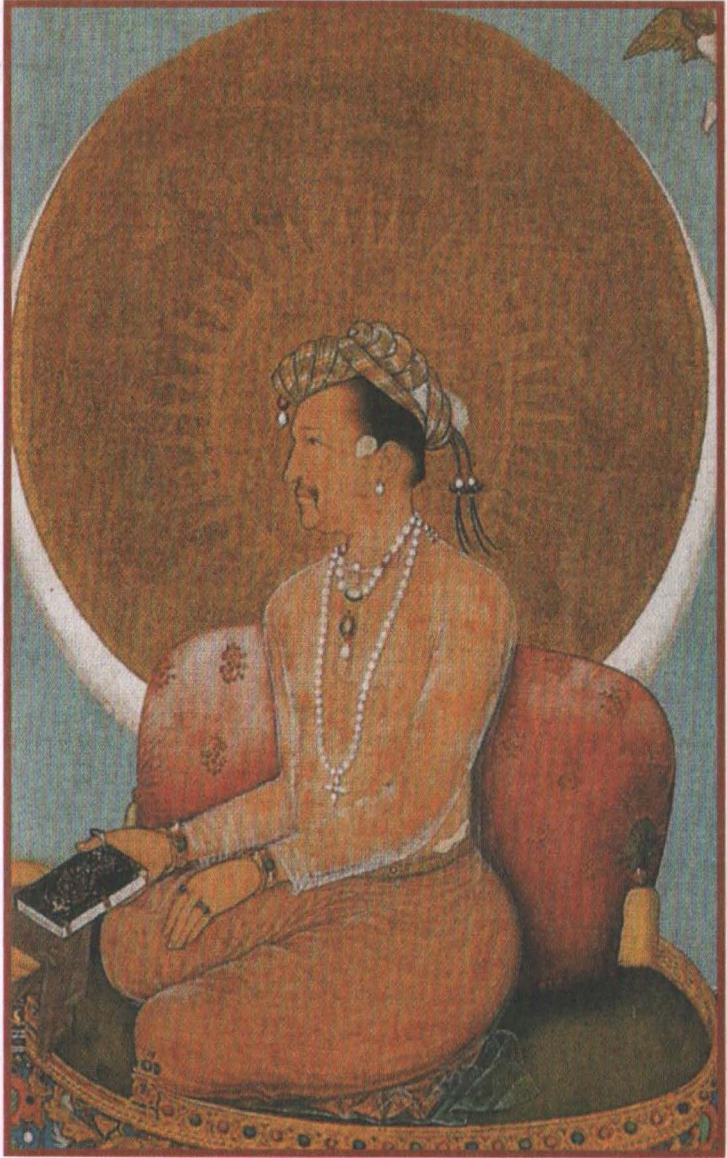
طرح بیع آثار حضرت نواب کا میاب

مدرستہ شمس

عقلم برآید فیروز خان

Şah İsmail
(TSMK, nr. Hazine 2169, vr. 64b).

Babür hükümdarı Cihangir.